

Silja Lahdenperä ja Anna-Kaisa Ranta

AMMATTIKORKEAKOULUJEN JULKAISUARKISTO THESEUS

Käyttöönotto- ja perustamisvaiheet sekä nykyiset käytänteet ammattikorkeakouluissa

AMMATTIKORKEAKOULUJEN JULKAISUARKISTO THESEUS

Käyttöönotto- ja perustamisvaiheet sekä nykyiset käytänteet ammattikorkeakouluissa

Silja Lahdenperä
Anna-Kaisa Ranta
Opinnäytetyö
Syksy 2012
Kirjasto- ja tietopalvelun ko
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijät: Silja Lahdenperä ja Anna-Kaisa Ranta
Opinnäytetyön nimi: Ammattikorkeakoulujen Julkaisuarkisto Theseus
Työn ohjaajat: Jorma Niemitalo
Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2012

Sivumäärä: 82 + 4 liitesivua

Tässä opinnäytetyössä perehdytään Julkaisuarkisto Theseuksen perustamisvaiheisiin ja käyttöönottoon Suomen ammattikorkeakouluissa. Theseuksen historia käydään läpi Open Access -hankkeen alkuvaiheista nykypäivään asti ja lopuksi luodaan katsaus myös tulevaisuuteen. Lisäksi työssä tutkitaan ammattikorkeakoulujen erilaisia käytänteitä Theseuksen käytön suhteen. Aloitteen työn tekemiseksi on tehnyt Theseus-ohjausryhmä ja työn toimeksiantaja on AMKIT-konsortion johtoryhmä.

Tietolähteinä käytettiin Open Access - ja Theseus-ohjausryhmien kokousmuistioita, toimintakertomuksia ja -suunnitelmia sekä muita aiheesta löytyviä dokumentteja. Näin saatua tietoa syvennettiin haastattelemalla neljää projektissa mukana ollutta henkilöä. Ammattikorkeakoulujen Theseus-käytänteitä selvitettiin verkkokyselyllä, joka lähetettiin kaikkien 25 ammattikorkeakoulun Theseus-yhteyshenkilöille.

Tietoperustassa esitellään aluksi lyhyesti Suomen ammattikorkeakoulut ja opinnäytetyön kehitys. Opinnäytetöiden tallennusta ennen Theseuksen käyttöönottoa havainnollistetaan käymällä läpi tallennuskäytänteiden vaiheita Oulun seudun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikössä. Tietoperustassa esitellään myös Theseuksen keskeiset toimijat AMKIT-konsortio, Arene ry, Kansalliskirjasto ja CSC sekä avataan Theseukseen liittyviä käsitteitä.

Theseus on ollut menestyksekkäs projekti. Se lähti käyntiin vuonna 2004, kun AMKIT-konsortio halusi tutkia opinnäytetöiden verkkojulkaisemista. Open Access -hanke käynnistyi 2006 ja sen seurauksena syntynyt Julkaisuarkisto Theseus otettiin virallisesti käyttöön 2009. Lyhyessä ajassa Theseuksen käyttömäärät ovat nousseet miljooniin latauskertoihin ja opinnäytetöitä julkaistaan vuosittain toistakymmentä tuhatta. Lisäksi myös ammattikorkeakoulujen rinnakkaisjulkaisu-toiminta on saatu hyvin alulle.

Theseus-yhteyshenkilöille lähetetyssä kyselyssä selvisi, että ammattikorkeakoulujen Theseus-käytänteet ovat hyvin yhtenäiset. Vain pieniä ammattikorkeakoulukohtaisia eroja löytyi. Kyselyssä saatiin paljon kehittämis ehdotuksia Theseukseen. Haluttiin parempaa ohjeistusta sekä parannuksia käyttöliittymään. Audiovisuaalisen materiaalin julkaisua käsiteltiin monessa vastauksessa. Tässä opinnäytetyössä keskityttiin ammattikorkeakoulujen kokemuksiin. Jatkotutkimuksena voisi tutkia Theseuksen käyttöä opiskelijoiden näkökulmasta.

Asiasanat: Theseus, opinnäytteet, ammattikorkeakoulut, julkaisujärjestelmät, open access, historiikit, verkkojulkaiseminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Authors: Silja Lahdenperä and Anna-Kaisa Ranta

Title of thesis: The Open Repository Theseus

Supervisor: Jorma Niemitalo

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2012

Number of pages: 82 + 4

This thesis examines how Theseus Repository was founded and brought into use in the Finnish universities of applied sciences. We review the history of Theseus from the beginning of the Open Access Project to this day and finally take a look into the future. In addition we research the different practices that the universities of applied sciences have regarding Theseus. The idea for the thesis was initiated by Theseus Steering Group and the thesis was commissioned by AMKIT Consortium's Steering Committee.

The information was gathered from the meeting notes, action plans and reports of Open Access and Theseus Steering Groups and from other documents related to the subject. For more profound understanding of the issue we interviewed four people involved in the project. To find out about the Theseus practices we send a web survey to Theseus contacts in each of the 25 universities of applied sciences.

The theoretical foundation begins with an introduction of the Finnish universities of applied sciences and the development of the thesis. We demonstrate the saving of theses before Theseus by reviewing the steps in thesis-saving practices of the School of Business and Information Management in Oulu University of Applied Sciences. We also introduce the key actors AMKIT Consortium, Arne ry, The National Library of Finland and CSC, and explain some essential concepts regarding Theseus.

Theseus has been a successful project. It began in 2004 when AMKIT Consortium wanted to research web publishing of theses. The Open Access Project was launched in 2006 and as a result of it The Open Repository Theseus was officially introduced in 2009. In a short period of time Theseus' application rates have risen to millions of views and every year over 10 000 theses are published in Theseus. In addition the parallel publication of the universities of applied sciences has been well-initiated.

The web survey we sent to the Theseus contacts revealed that the Theseus practices in universities of applied sciences are very consistent. Only small university-specific differences were found. Many development proposals were provided in the survey. Respondents asked for better instructions and user interface improvements. Many addressed the issue of publishing audiovisual material. In our thesis we focused on the experiences of the universities. A further study could be made in the students' point of view.

Keywords: Theseus, theses, universities of applied sciences, open access, open repositories

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
2	AMMATTIKORKEAKOULUT	9
3	OPINNÄYTETYÖ	12
3.1	Opinnäytetöistä yleisesti	12
3.2	Opinnäytetyö ammattikorkeakoulujen alkuvaiheessa	13
3.3	Uutena suuntana hankkeistetut opinnäytetyöt	15
3.4	Opinnäytetöiden tallennuksen vaiheet Oulun seudun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikössä	16
3.4.1	Opinnäytetöiden julkisuus	16
3.4.2	Opinnäytetöiden sidonta	17
3.4.3	Opinnäytetöiden raportointi	18
4	THESEUKSEN TOIMIJAT JA KÄSITTEET	19
4.1	Theseukseen liittyvät toimijat	19
4.1.1	AMKIT-konsortio	19
4.1.2	Arene ry	19
4.1.3	CSC Oy	20
4.1.4	Kansalliskirjasto	20
4.2	Theseukseen liittyviä käsitteitä	20
4.2.1	Open access	20
4.2.2	Haka-luottamusverkosto ja Shibboleth-tekniikka	21
4.2.3	Creative Commons	21
4.2.4	Streamaus	23
5	THESEUKSEN PERUSTAMISVAIHEET	24
5.1	Ammattikorkeakoulujen Open Access -hanke	24
5.1.1	Julkaisuarkiston suunnittelu	26
5.1.2	Julkaisuarkiston pilotointi	28
5.1.3	Theseuksen käyttöönotto	34
5.1.4	Suositus opinnäytetöiden julkisuudesta	36
5.1.5	Arenen open access -lausuma	37
5.1.6	Open Access -hankkeen päätös	38

5.1.7	Open Access -hankkeen budjetti	39
5.2	Theseus-ohjausryhmä	40
5.2.1	Theseus-kysely yhteyshenkilöille vuonna 2010	41
5.2.2	Tietotekninen kehittäminen	42
5.2.3	Theseus.fi-etusivu	48
5.2.4	Käyttömäärien nousu	49
5.2.5	Streamauspalvelu	50
5.2.6	Nykyinen tilanne	52
5.3	Kansainvälinen näkyvyys	53
6	AMMATTIKORKEAKOULUJEN NYKYISET THESEUS-KÄYTÄNTEET	54
6.1	Kyselyn tekeminen	54
6.2	Opinnäytetyön tallentaminen	55
6.2.1	Tallentamatta jättämisen syyt	55
6.2.2	Tallentaminen muualle kuin Theseukseen	56
6.2.3	Tallennettujen töiden poistaminen	57
6.2.4	Aiempien opinnäytteiden siirrot Theseukseen	58
6.2.5	Muun aineiston tallentaminen	59
6.3	Käyttökokemukset ja kehittämis ehdotukset	59
6.3.1	Käyttökokemuksia ja ongelmatilanteita	59
6.3.2	Kehittämis ehdotuksia Theseukseen	61
6.3.3	Kehittämis ehdotuksia metadataan	62
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	63
7.1	Theseuksen vaiheet	63
7.2	Kysely Theseus-käytänteistä	67
8	POHDINTA	70
	LÄHTEET	72
	LIITTEET	83

1 JOHDANTO

Julkaisuarkisto Theseus on Suomen ammattikorkeakoulujen yhteinen, avoin julkaisuarkisto, jonne tallennetaan ammattikorkeakouluissa tehty opinnäytetyöt. Julkaisuarkisto perustettiin Open Access -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa -hankkeen aikana parantamaan opinnäytteiden saavutettavuutta. Tavoitteena oli myös ratkaista opinnäytteiden pitkäaikaissäilytys avoimen lähdekoodin palvelulla. Theseukseen tallennetaan myös ammattikorkeakoulujen julkaisuja sekä rinnakkaistallennetaan henkilöstön muualla julkaistuja tutkimusartikkeleja.

Opinnäytetyön tavoitteena oli ensinnäkin kirjata muistiin julkaisuarkiston perustamis- ja käyttöönottovaiheet. Julkaisuarkiston luominen oli suuri ja merkittävä projekti, joten sen vaiheet oli tärkeää dokumentoida. Tiedonlähteinä käytettiin olemassa olevia dokumentteja, kuten Open Access -hankkeen ohjausryhmän ja Theseus-ohjausryhmän kokousmuistioita. Lisätietoa hankittiin haastattelemalla projektissa mukana olleita henkilöitä: julkaisuarkiston suunnittelija Anna-Kaisa Sjölundia, Kansalliskirjaston atk-suunnittelija Samu Viitaa, Seinäjoen ammattikorkeakoulun rehtori Tapio Varmolaa ja Seinäjoen korkeakoulukirjaston johtajaa Tarja Koskimiestä. Haastattelujen rungot löytyvät opinnäytetyön lopusta (liite 1).

Opinnäytetyön toisena tavoitteena oli selvittää, minkälaisia erilaisia käytänteitä ammattikorkeakouluilla on julkaisuarkiston käytön suhteen. Samalla pyydettiin kehittämis ehdotuksia Theseukseen. Tuloksia käytetään avuksi Theseuksen kehittämisessä. Käytänteitä selvitettiin Webropol-kyselyllä, johon vastasivat ammattikorkeakoulujen Theseus-yhteyshenkilöt. Kysely tehtiin toukokuussa 2012. Kyselyyn saatiin vastauksia 21 ammattikorkeakoulusta. Käytänteitä tutkittiin ammattikorkeakoulujen näkökulmasta, opiskelijan näkökulma rajattiin pois.

Tietoperustassa kerrotaan lyhyesti Suomen ammattikorkeakouluista sekä opinnäytetyöstä ja sen kehityksestä. Opinnäytetyön raportoinnin muuttumista havainnollistetaan kertomalla Oulun seudun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikön raportointikäytänteiden muutoksesta. Tietoperustassa kerrotaan myös Theseukseen liittyvistä toimijoista AMKIT-konsortiosta, Arene ry:stä, Kansalliskirjastosta ja CSC:stä sekä selitetään keskeisiä Theseukseen liittyviä käsitteitä kuten Shibboleth ja streamaus.

Opinnäytetyön loppuosasta löytyy johtopäätökset-kappale, jossa esitellään opinnäytetyön keskeisimmät tulokset. Johtopäätöksissä kerrotaan tiivistetysti Theseuksen perustamisvaiheet ja tärkeitä vaiheita on koottu havainnollistavaan taulukkoon. Johtopäätöksissä esitetään myös yhteenveto kyselyn tuloksista ja verrataan tuloksia aiemmin tehtyyn vastaavanlaiseen kyselyyn.

Työssämme käytetään joitakin nimityksiä, jotka eivät enää ole käytössä. Theseuksesta käytettiin alkuvaiheessa nimitystä verkkokirjasto. Myöhemmin katsottiin julkaisuarkiston olevan parempi termi. Opinnäytetyössämme käytetään myös vanhaa verkkokirjasto-nimitystä. Opetus- ja kulttuuriministeriöstä käytetään myös aiempaa nimeä opetusministeriö. Jotkin ammattikorkeakoulut ovat yhdistyneet ja saaneet uudet nimet Theseus-projektin aikana. Ammattikorkeakouluista käytetään niitä nimiä, mitkä niillä kyseisinä aikoina on ollut.

Open access -termi on kirjoitettu yleensä pienillä alkukirjaimilla, mutta Open Access -hankkeesta kerrottaessa isoilla alkukirjaimilla, koska tässä yhteydessä se on erisnimi. Open access on kirjoitettu suuraakkosin viittauksissa ja lähdeluettelossa silloin, kun lähteessä oli käytetty suuraakkosia.

2 AMMATTIKORKEAKOULUT

Ammattikorkeakoulujärjestelmä syntyi 1990-luvun alussa kokeilujakson kautta. Ammattikorkeakouluilla pyrittiin muun muassa korjaamaan rakenteellisia epäkohtia suomalaisessa koulutusjärjestelmässä, kohottamaan koulutustasoa ja lisäämään ammatillisen koulutuksen kansainvälistä vertailtavuutta. Maaliskuussa 1995 tuli voimaan laki ammattikorkeakouluopinnoista. Laki mahdollisti vakinaisten ammattikorkeakoulujen perustamisen. (Jääskeläinen 2000, 27, 46; Rask 2002, 31.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa toimii tällä hetkellä 25 ammattikorkeakoulua:

- Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola
- Diakonia-ammattikorkeakoulu
- HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu
- Humanistinen ammattikorkeakoulu
- Hämeen ammattikorkeakoulu
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Kajaanin ammattikorkeakoulu
- Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu
- Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu
- Kymenlaakson ammattikorkeakoulu
- Lahden ammattikorkeakoulu
- Laurea-ammattikorkeakoulu
- Metropolia Ammattikorkeakoulu
- Mikkelin ammattikorkeakoulu
- Oulun seudun ammattikorkeakoulu
- Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu
- Rovaniemen ammattikorkeakoulu
- Saimaan ammattikorkeakoulu
- Satakunnan ammattikorkeakoulu
- Savonia-ammattikorkeakoulu
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu
- Tampereen ammattikorkeakoulu
- Turun ammattikorkeakoulu
- Vaasan ammattikorkeakoulu
- Yrkeshögskolan Novia

(Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012a, hakupäivä 4.1.2012.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimista ammattikorkeakouluista neljä on yhden kunnan omistamia, seitsemän kuntayhtymien omistamia, yhdeksän kuntaenemmistöisen osakeyhtiön omistuksessa ja viisi yksityisomisteisen osakeyhtiön tai säätiön ylläpitämiä. Lisäksi Ahvenanmaalla toimii Högsolan på Åland ja sisäministeriön alaisuudessa Poliisiammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulut muodostavat yhdessä yliopistojen kanssa Suomen korkeakoulujärjestelmän. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2012d, hakupäivä 7.8.2012; Ammattikorkeakoulut.fi 2010a, hakupäivä 4.1.2012.)

Ammattikorkeakoulujen toiminnan ytimenä on sekä alueellinen kehittäminen että yhteys työelämään. Koulutus perustuu työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen ja taiteellisiin lähtökohtiin. Ammattikorkeakoulujen soveltava tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyö ottaa huomioon alueen elinkeinorakenteen. Se tukee sekä opiskelua että työelämää kehittäen uusia tai paranneltuja palveluita, menetelmiä, tuotantovälineitä ja tuotteita. (Ammattikorkeakoulut.fi 2010a; 2009; 2009b, hakupäivä 4.1.2012.)

Useimmat ammattikorkeakoulut ovat monialaisia. Koulutusta järjestetään yhteensä yhdeksällä eri alalla:

- humanistinen ja kasvatusala
- kulttuuriala
- yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
- luonnontieteiden ala
- tekniikan ja liikenteen ala
- luonnonvara- ja ympäristöala
- sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
- matkailu-, ravitsemis- ja talousala
- sotilas- ja suojeluala

(Ammattikorkeakoulut.fi 2009c, hakupäivä 4.1.2012.)

Ammattikorkeakoulututkinnon laajuus on 210–270 opintopistettä. Käytännössä tämä tarkoittaa keskimäärin kolmesta neljään vuoden opiskelua. Tutkinto koostuu perus- ja ammattiopinnoista, vapaasti valittavista opinnoista, työharjoittelusta sekä opinnäytetyöstä. Tutkinnon suorittaneet voivat työelämässä hankitun kokemuksen jälkeen hakeutua ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen. Tämä ammattitaitoa syventävä koulutus on 60–90 opintopisteen laajuinen eli kestää kokopäiväisesti opiskeltuna noin puolitoista vuotta.

Lisäksi ammattikorkeakouluissa järjestetään ammatillista opettajankoulutusta, ammatillisia erikoistumisopintoja sekä avointa ammattikorkeakouluopetusta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012b, hakupäivä 4.1.2012.)

Syksyllä 2011 ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa opiskeli 139 900 ja ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa 7300 opiskelijaa. Suurimmat koulutusalat olivat tekniikan ja liikenteen ala sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala. Opiskelijamäärällä mitattuna suurin ammattikorkeakoulu oli pääkaupunkiseudulla toimiva Metropolia. Pienimmät ammattikorkeakoulut olivat Poliisiammattikorkeakoulu ja Högskolan på Åland. (Tilastokeskus 2011, hakupäivä 8.3.2012.)

3 OPINNÄYTETYÖ

3.1 Opinnäytetöistä yleisesti

Opinnäytetöitä tehdään ammattikorkeakouluissa vuosittain yli 21 000 kappaletta. Näistä valtaosa tehdään yhteistyössä työelämän kanssa. Opinnäytetyön laajuus on 15 opintopistettä eli noin 400 tuntia. Poikkeuksena tästä on rakennusalan työnjohdon koulutusohjelma, jossa opinnäytetyön laajuudeksi on valtakunnallisten linjausten mukaisesti sovittu 10 opintopistettä (Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje 2011, hakupäivä 12.1.2012). Opinnäytetöiden työmäärään sisältyy opiskelijan itsenäinen työskentely, seminaarit ja ohjauskeskustelut. Opinnäytetyön voi tehdä yksin, parin tai ryhmän kanssa. Työjaon on kuitenkin oltava sellainen, että jokainen opiskelija kykenee osoittamaan yksilöllisen osaamisensa. (Oulun seudun ammattikorkeakoulu 2006, 5–6.)

Ammattikorkeakouluopintoja käsittelevän asetuksen mukaan: ”Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvässä käytännön asiantuntijatehtävässä” (Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 15.5.2003/352). Opinnäytetyöhön täytyy aina sisältyä kirjallinen osio, mutta muuten sitä on rajoitettu hyvin vähän. Perinteisten tutkimustöiden lisäksi opinnäytetyönä tehdään tuotteiden ja työmenetelmien kehitystä, ohjelmien, laitteiden ja tilaisuuksien suunnittelua sekä taiteellisia töitä, kuten konsertteja. Tutkimustöissäkään vältellään puhtaasti teoreettisia aiheita ja suositaan työelämää hyödyttäviä, käytännönläheisiä aiheita. (Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje 2011, hakupäivä 12.1.2012.)

Opinnäytetyötä suojaa sama tekijänoikeuslaki (404/1961 1:1.1 §) kuin muitakin kirjallisia tai taiteellisia tuotteita. Tekijänoikeus kuuluu sille, joka on luonut kyseisen teoksen. Jotta teos saa tekijänoikeussuojan, sitä ei tarvitse rekisteröidä tai ilmoittaa mihinkään. Oikeussuoja syntyy automaattisesti, kun teos on luotu. (Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje 2011, hakupäivä 12.1.2012.)

3.2 Opinnäytetyö ammattikorkeakoulujen alkuvaiheessa

Opetusministeriössä pohdittiin vuonna 1992 ammattikorkeakoulujen tutkimustoimintaa. Jo silloin haluttiin tehdä selvä ero ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välille. Kansainvälisesti ammattikorkeakoulut olivat hyvin erilaisia. Niillä ei ollut samanlaisia akateemisia perinteitä ja ylikansallista mallia kuin yliopistoilla. Tyypillisesti ammattikorkeakoulut alkoivat jäljitellä yliopistojen käytäntöjä sitä mukaan, kun henkilökunnan koulutustaso nousi. Tätä kutsutaan academic drift -ilmiöksi. Tutkijankoulutuksen saaneiden opettajien myötä tutkimusinnostus kasvoi ja ammattikorkeakoulut alkoivat vaatia samoja tutkimusmahdollisuuksia sekä kilpailla samoista tutkimusmäärärahoista kuin yliopistotkin. Ammattikorkeakoulujen tutkimustoiminta vaihteli kuitenkin suuresti. Esimerkiksi Englannissa Polytechnic-ammattikorkeakoulut tekivät paljon yliopistotyyppistä tutkimustyötä, kun taas Ranskan IUT:issa keskityttiin vain opetukseen. (Tutkimuksen asema 1992.)

Suomessa haluttiin pitää ammattikorkeakoulut pääasiallisesti opetuslaitoksina. Niissä tehtävät tutkimus- ja kehittämistehtävät olivat selkeästi käytäntöön soveltavia ja ne suoritettiin työelämän organisaatioissa. Ammattikorkeakoulujen tarkoitus ei ollut tehdä perustutkimusta, eikä hankkia erillisiä tutkimuslaitteistoja. Yliopistoille tyypilliset tieteelliset jatkotutkinnot ja opettajien tutkimusvelvoitteet eivät sopineet opetusministeriön mielestä ammattikorkeakouluille. (Tutkimuksen asema 1992.)

Opinnäytetyöt muodostivat merkittävän osan ammattikorkeakoulujen tutkimustoiminnasta. Päättötöiden laajuus oli mitoitettu 10 opintoviikoksi. Ammattikorkeakoulujen luonteeseen sopien töiden aihepiirit olivat käytännönläheisiä ja tulivat usein työelämästä tilaustoina. Töillä oli myös pedagoginen vaikutus. Itsenäinen työskentely ja opitun tiedon soveltaminen käytännössä valmistsivat opiskelijoita työelämään. Opinnäytetyöt saattoivat myös olla osana suurempia projekteja. (Tutkimuksen asema 1992.)

Opinnäytetutkimuksen organisoimista ja ohjaamista varten ammattikorkeakouluihin tarvittiin opettajia, joilla oli tutkimuksen johtamiseen liittyvät valmiudet. Kaikilla opettajilla tutkijankoulutusta ei tarvinnut olla, mutta katsottiin että niillä joilla oli, pitäisi olla mahdollisuus suorittaa omaa tutkimustyötä. Harkittiin uuden, tutkijankoulutusta vaativan opettajakategorian perustamista ammattikorkeakouluihin. Opettajille järjestettäisiin mahdollisuus suorittaa lisensiaatin tai tohtorin tutkintoja ja tehdä aika ajoin päätoimista tutkimustyötä. Opettajien opinnäytetöiden tulisi liittyä

ammattikorkeakoulun keskeisiin tehtäväalueisiin ja kehittää opettajan asiantuntijuutta omalla alallaan. (Tutkimuksen asema 1992.)

Vuonna 1999 Kirsti Stenvall teki selvityksen ammattikorkeakoulujen opinnäytekäytänteistä. Sillä haluttiin kartoittaa, millaisia opinnäytetöitä tehdään, miten niitä ohjataan ja minkälainen osuus töistä tehdään työelämässä. Stenvallin selvitys Opinnäytetyökulttuurit ammattikorkeakouluissa perustuu keväällä 1996 tehtyyn opettajakyselyyn. (Stenvall 1999, 5.)

Stenvallin mukaan opinnäytetyökulttuuri oli vasta muotoutumassa ammattikorkeakouluihin. Opettajien vastauksista selvisi, että opinnäytetöitä pidettiin erittäin tärkeänä. Katsottiin, että se ylläpiti sekä opettajien että opiskelijoiden ammattitaitoa. Vastauksissa korostettiin opinnäytetöiden vaikutusta koulutusohjelmien työelämäsuhteisiin ja monessa ammattikorkeakoulussa työ- ja elinkeinoelämän palvelemista pidettiin itseisarvona. (Stenvall 1999, 32.)

Kyselyssä kävi ilmi, että ohjaavat opettajat olivat jakaantuneet kahteen eri koulukuntaan opinnäytetöiden suhteen. Osa kannatti vahvasti yliopistoista omaksuttuja akateemisia perinteitä ja suosi tutkielmia. Osa taas halusi kehittää opinnäytetöitä käytännönläheisempään suuntaan ja tehdä tiiviimpää yhteistyötä työelämän kanssa. Nämä kaksi koulukuntaa näyttivät jakaantuvan koulutusaloittain. Kulttuurin, luonnonvara-alan sekä tekniikan ja liikenteen koulutusalojen opettajat kannattivat työelämälähtöistä lähestymistapaa, kun taas kaupan ja hallinnon sekä sosiaali- ja terveysalan opettajat suosivat perinteisiä pro gradu -tyyppisiä töitä. (Stenvall 1999, 32–34.)

Akateemisessa opinnäytetyökulttuurissa opettajat painottivat tutkimusmetodiikkaa ja arvostivat kirjallisia selvityksiä, tutkielmia ja tieteellisiä kysymyksiä. He olivat vähemmän sitoutuneita koulutuksen työelämäyhteyksiin, kuten ohjauksen kehittämiseen työharjoittelupaikoilla. Stenvallin mukaan akateemisen työkulttuurin ongelmana oli liiallinen tiedekorkeakoulujen ihannointi ja etäännyminen työelämästä. Sen seurauksena opinnäytetyöt eivät tähdänneet työelämään, vaan oppiaineiden teoreettiseen hallitsemiseen. Käytännöllisessä opinnäytetyökulttuurissa sen sijaan keskeistä oli konkreettinen yhteys työelämään. Työn avulla opiskelija piti yhteyden esimerkiksi työharjoittelupaikkaansa. Kyselyssä näkyi jopa merkkejä joissakin koulutusohjelmissa syntyneestä ”kisällinäyteajuksesta”. Niissä opinnäytetyö oli ensisijaisesti opiskelijan työnäyte, eikä kirjallinen esitys. Ongelmallista oli vakiintuneiden yhteistyömallien puuttuminen koulutusalan ja työelämän väliltä. (Stenvall 1999, 34–36.)

Stenvall totesi, että tulevaisuuden näkökulmasta kahden eri opinnäytetyökulttuurin välinen vuorovaikutus jäi liian vähäiseksi. Opettajilla ei ollut yhtenäistä käsitystä töiden tavoitteista ja perusmerkityksestä. Uhkana oli, että erot työkulttuurien välillä kasvavat ja heikentävät ammattikorkeakoulujen tavoitteita. Kyselyssä selvisikin, että opettajat kaipasivat enemmän valtakunnallista keskustelua opinnäytetöiden kehittämisestä sekä yhteisiä pelisääntöjä. Stenvallin mielestä ammattikorkeakoulujen oli aika luopua yliopistoja ihannoivasta opinnäytetyökulttuurista ja alkaa kehittää työelämäyhteyksiä. (Stenvall 1999, 32, 36–37.)

3.3 Uutena suuntana hankkeistetut opinnäytetyöt

Vuoden 2003 ammattikorkeakoululain mukaan ammattikorkeakoulujen tehtävä on antaa korkeakouluopetusta, joka perustuu työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin. Myös tutkimus- ja kehitystoiminta on liitetty osaksi perustehtävää. Laissa korostetaan yhteistyötä oman alueen elinkeinoelämän kanssa. (Ammattikorkeakoululaki 351/2003 1:4&5 §.) Lain myötä mahdollisimman moni opinnäytetyöprojekti on pyritty hankkeistamaan. Hankkeistettu opinnäytetyö tarkoittaa opinnäytettä, jonka tekemisestä toimeksiantaja maksaa opiskelijalle tai ammattikorkeakoululle, jonka ohjaajana on työelämän edustaja tai jonka tuloksia on tarkoitus hyödyntää työyhteisössä. (Rissanen 2007, 106).

Työelämälähtöisiltä opinnäytetöiltä odotetaan ensisijaisesti hyödynnettävyyttä ja käytännön tuloksia. Toimeksiantajaa kiinnostaa yleensä opinnäytetyön käytännön ratkaisut, uudet kehittämisideat ja -kokeilut sekä tuloksiin perustuvat johtopäätökset. Opinnäytetyössä tulisi korostua ongelmanratkaisuun pyrkivä ote. On suositeltavaa, että opiskelija liittyy opinnäytetyön ja ammattiharjoittelun toisiinsa etsimällä sopivaa opinnäytetyön aihetta harjoittelupaikastaan. Harjoittelun aikana opiskelija voi huomata työyhteisössä jonkin kehittämiskohteen tai ongelman, jonka ratkaisemisesta opinnäytetyön aihetta voi lähteä muotoilemaan. Aiheenvalinta ja -rajaus on tehtävä huolella, sillä työn tulee, paitsi vastata toimeksiantajan tarpeisiin, myös osoittaa opiskelijan oppineisuutta ja ammattitaitoa. (Rissanen 2007, 105–106.)

Kokoomateoksessa Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö kehittämiskohteena Ari Jolkkonen tarkastelee opinnäytetyötä talouden näkökulmasta. Jolkkonen kuvailee sekä yliopistoja että ammattikorkeakouluja yrittäjäyliopistoina, jotka toimivat kilpailun määrittämillä

koulutusmarkkinoilla. Yrittäjäyliopistoissa painottuvat tutkimus- ja kehittämistoiminnan liiketaloudellinen hyödyntäminen, taloudelliseen kasvuun ja talousrakenteen monipuolisuuteen vaikuttaminen sekä yritysmäisen ilmapiirin kehittyminen. Tässä näkökulmassa ammattikorkeakoulu määrittyy palvelun tuottajaksi ja opinnäytetyön ohjaaminen tuotteeksi, jonka asiakkaita ovat opiskelijat ja työelämä. Jolkkosen mukaan korkeakoulujen odotetaan tuottavan taloudellisesti hyödynnettävissä olevia tutkimuksia ja sovelluksia. Tietoa soveltamalla synnytetään uusia yrityksiä, työpaikkoja, teknologioita ja tuotteita edistämään alueellista ja valtakunnallista talouskehitystä ja globaalia kilpailukykyä. (Jolkkonen 2007, 14.)

Opinnäytetöiden kehittäminen -hankkeen seurauksena opinnäytetöille on laadittu laatusuositukset. Niiden avulla opinnäytetyöprosessia saadaan kehitettyä ja yhtenäistettyä ja samalla vahvistetaan ammattikorkeakoulujen omaa opinnäytetyökulttuuria. Laatusuosituksissa ammattikorkeakoulujen vahvuutena mainitaan ”käytännönläheinen aihe, tiivis työelämäyhteys sekä tulosten välitön hyödynnettävyys”. (Oulun seudun ammattikorkeakoulu 2006, 6–7.)

3.4 Opinnäytetöiden tallennuksen vaiheet Oulun seudun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikössä

Tässä luvussa käsitellään esimerkinomaisesti sitä, miten opinnäytetöitä tallennettiin Oulun seudun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikössä ennen Theseus-julkaisuarkiston käyttöönottoa. Lähteenä on käytetty rehtoreiden päätöksiä ja yliopettaja Jorma Niemitalon kanssa käytyä sähköpostikeskustelua.

3.4.1 Opinnäytetöiden julkisuus

Opinnäytetyöt sisältävät usein sellaisia tietoja, joita työn tilaaja ei välttämättä halua julkiseksi. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi yrityksen liikesalaisuudet. Aiemmin opinnäytetyön sai julistaa salaiseksi tilaajan vaatimuksesta, jolloin työ suljettiin ammattikorkeakoulun holviin tietyksi ajaksi. Salassapitoaika vaihteli yhdestä vuodesta määrittelemättömäksi ajaksi (”toistaiseksi”) toimeksiantajan toiveen mukaan. Joillakin koulutusaloilla, esimerkiksi kaupan ja hallinnon koulutusohjelmassa, valtaosa töistä julistettiin salaisiksi. Salassapitoajan umpeuduttua työ siirrettiin yksikön kirjastoon. Tämän jälkeen työ oli osa kirjaston opinnäytetyökokoelmaa, ja sitä säilytettiin pysyvästi. (Niemitalo 30.5.2012, sähköpostiviesti.)

Opetusministeriöltä 28. tammikuuta 2004 tulleen kirjeen mukaan ammattikorkeakoulujen tuli julkaista opinnäytetyöt heti, kun ne hyväksyttiin. Ammattikorkeakoulujen tehtävä oli myös huolehtia, että arvosteltavaan työhön ei sisällytetty salassa pidettävää aineistoa, kuten liike- tai ammattisalaisuuksia, vaan ne jätettiin tausta-aineistoon. Kirjettä käsiteltiin sekä koulutusohjelman johtajien että opinnäytetyön kehittäminen -projektiryhmän kokouksissa keväällä 2004. (Lantto 2004.)

Oulun ammattikorkeakoulun silloisen rehtorin Lauri Lanton päätöksestä, kaikki 1.8.2004 alkaen käynnistyneet opinnäytetyöt olivat julkisia heti, kun ne hyväksyttiin opiskelijan opintasuorituksena. Opinnäytetyöohjeet muutettiin vastaamaan julkisuusperiaatetta. (Lantto 2004.)

3.4.2 Opinnäytetöiden sidonta

Ennen sähköistä tallentamista opinnäytetyöt oli sidottava. Sidottaminen maksoi noin 25 euroa yhdeltä opinnäytetyöltä ja opiskelijan oli kustannettava se itse. Kirjansitomo sai ammattikorkeakoululta tarkat kriteerit opinnäytetyön ulkoasulle. Kannessa täytyi käyttää tiettyä kirjasintyyppiä ja kansimateriaalin väri määräytyi ammattikorkeakoulun yksikön mukaan. (Niemitalo 30.5.2012, sähköpostiviesti.) Opintoasioiden työryhmän otti kokouskeskustelussa 24.5.2006 esille opinnäytetöiden sidonnan. Ammattikorkeakoulututkintoon johtavan opetuksen tuli lain mukaan olla opiskelijalle maksutonta, joten sidottamisen kustannusten katsottiin kuuluvan ammattikorkeakoululle. (Lantto 2007.)

Opinnäytetöiden kansitusvaihtoehtoja ja muiden ammattikorkeakoulujen käytäntöjä selvitettiin ja asiassa kuultiin myös kirjaston henkilökuntaa. Esitystä käsiteltiin pitkin vuotta eri kokouksissa. Asiassa huomioitiin myös valtakunnallisessa Open Access -hankkeessa kehitettävä opinnäytetyökirjasto. (Lantto 2007.)

24. toukuuta 2007 Oulun ammattikorkeakoulun silloinen rehtori Lauri Lantto teki päätöksen, että opinnäytetyöt sidottaisiin jatkossakin, mutta töiden sidonta olisi opiskelijoille maksutonta. Ammattikorkeakoulu kustantaisi sidonnan kunnes olisi mahdollista siirtyä käyttämään sähköistä opinnäytetyökirjastoa. Sidontakäytännöksi oli kaikille yksiköille sama ja sidontaprosessiin sai ohjeet opintoasioiden johtajalta. (Lantto 2007.)

3.4.3 Opinnäytetöiden raportointi

Ammattikorkeakoulujen rehtorit allekirjoittivat 28.6.2008 Theseus-verkkokirjastoon liittyvän sopimuksen. Sopimuksen mukaan opiskelijan tehtävä oli päättää opinnäytetyönsä julkistamisesta. Opinnäytetyön ohjaajan tuli perehdyttää opiskelija verkkojulkaisemiseen liittyviin asioihin, kuten julkinen ja salassa pidettävä tieto, tekijänoikeudet, asiasanat, julkistamiseen liittyvä suostumus sekä Creative Commons -lisensointi. Kirjaston tehtäväksi jäi tarkastaa opinnäytetyön bibliografiset tiedot ennen julkistamista. (Paaso 2010.)

Theseus otettiin Oulun seudun ammattikorkeakoulussa ensin pilottikäyttöön lukuvuoden 2009–2010 ajaksi sosiaali- ja terveystieteiden yksikössä. Pilotointia seuranneissa kokouksissa Theseuksen eduiksi mainittiin muun muassa kestävä kehitys, vaikuttavuus, opiskelijan työllistymisen tukeminen sekä opinnäytetöiden saatavuuden helpottaminen. Keväällä 2010 valmisteltiin koko ammattikorkeakoulun siirtymistä sähköisiin opinnäytetöihin. (Paaso 2010.) Samaan aikaan otettiin käyttöön Oulun seudun ammattikorkeakoulun oma intranet, joka toimisi vaihtoehtoisena tallennuspaikkana opinnäytetöille (Niemitalo 30.5.2012, sähköpostiviesti).

Rehtori Jouko Paason päätöksestä Oulun seudun ammattikorkeakoulussa siirryttiin Theseus-julkaisuarkiston käyttöön 1.8.2010 alkaen. Opinnäytetyöt raportoitaisiin ensisijaisesti Theseukseen, mutta opiskelija voisi myös perustelematta kieltäytyä verkkojulkaisemisesta, jolloin työ menisi ammattikorkeakoulun intraan. Verkkojulkaisun myötä opinnäytetöitä ei enää sidottu ammattikorkeakoulun käyttöön. (Paaso 2010.)

4 THESEUKSEN TOIMIJAT JA KÄSITTEET

4.1 Theseukseen liittyvät toimijat

Tässä luvussa esitellään lyhyesti Theseuksen kehittämisessä mukana olleet organisaatiot AMKIT-konsortio, Arene ry, CSC Oy ja Kansalliskirjasto. Open Access -ohjausryhmässä oli edustettuna lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö.

4.1.1 AMKIT-konsortio

Vuonna 2001 perustetun Ammattikorkeakoulujen kirjastoyhteistyökonsortion eli AMKIT-konsortion jäseniä ovat kaikki 25 opetus- ja kulttuuriministeriön alaista ammattikorkeakoulua. Konsortion tarkoituksena on koordinoida ammattikorkeakoulukirjastojen yhteisiä hankkeita. Lisäksi se hoitaa suhteita yhteistyötahoihin, kuten Kansalliskirjastoon ja opetusministeriöön ja nimeää tarvittaessa edustajat kirjastoalan työryhmiin. (Amkit.fi 2005, hakupäivä 17.1.2012.)

4.1.2 Arene ry

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry valvoo ammattikorkeakoulujen etua. Se toimii korkeakoulupolitiikassa aktiivisena keskustelijana niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Arene kannattaa ja pyrkii vahvistamaan duaalimalliin perustuvaa korkeakoulutusta, jossa kaksi erilaista korkeakoulusektoria, yliopistot ja ammattikorkeakoulut, täydentävät toisiaan. Arenen tavoitteena on myös edistää ammattikorkeakoulujen välistä yhteistyötä. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2012a; 2012b, hakupäivä 16.1.2012.)

Arene ry on rekisteröity vuonna 1996 (Patentti- ja rekisterihallitus 2011, hakupäivä 16.1.2012). Sen henkilöjäseneksi voi liittyä ammattikorkeakoulun rehtori. Kannatusjäseneksi voi liittyä ammattikorkeakoulun ylläpitäjäyhteisö, kuten kuntayhtymä tai osakeyhtiö. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto 2012c, hakupäivä 16.1.2012.)

4.1.3 CSC Oy

CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy on valtion kokonaan omistama, voittoa tavoittelematon osakeyhtiö, jota hallinnoi opetus- ja kulttuuriministeriö. Se tarjoaa yrityksille, tutkimuslaitoksille ja korkeakouluille resursseja ja tietoteknistä tukea parantaakseen tutkimuksen ja tuotekehityksen toimintaedellytyksiä. CSC on toiminut vuodesta 1971 saakka. (CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy 2012a; 2012b; 2012c; 2012d, hakupäivä 13.2.2012.)

4.1.4 Kansalliskirjasto

Helsingin yliopiston erillislaitoksena toimiva Kansalliskirjasto on Suomen suurin ja vanhin tieteellinen kirjasto. Sen tehtävät määritellään yliopistolaissa. Lain mukaan Kansalliskirjasto huolehtii kansallisen kulttuuriperinnön tallentamisesta, ylläpidosta ja saatavuudesta. Lisäksi se tarjoaa ja kehittää palveluja kirjastoille. Kansalliskirjasto myös edistää kirjastoalan yhteistyötä niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. (Kansalliskirjasto 2012, hakupäivä 14.2.2012; Yliopistolaki 558/2009.)

4.2 Theseukseen liittyviä käsitteitä

Tässä luvussa selitetään Theseukseen liittyviä käsitteitä. Käsitteet ovat open access, Haku-
luottamusverkosto ja Shibboleth-tekniikka, Creative Commons sekä streamaus.

4.2.1 Open access

Open access eli avoin saatavuus tarkoittaa, että tieteelliset julkaisut ovat internetissä kaikkien luettavissa ilmaiseksi ja esteettömästi. Julkaisuja voi tulostaa ja levittää eteenpäin ja käyttää esimerkiksi opetusmateriaalina. Tekijänoikeus säilyy kuitenkin kirjoittajalla ja julkaisuja käytettäessä alkuperäiseen tekijään on viitattava asianmukaisesti eikä sisältöä saa väärentää. (Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio 2005.)

Open access -julkaisemisella on paljon etuja. Avoimen saatavuuden ansiosta julkaisut saavuttavat suurimman mahdollisen näkyvyyden. Myös vähemmän varakkaat tiedeorganisaatiot voivat hyödyntää avoimesti saatavilla olevia julkaisuja, jolloin rikkaiden ja köyhien

organisaatioiden väliset erot tasoittuvat ja tieteellinen kommunikaatio paranee. Lisäksi tavalliset kansalaiset pääsevät halutessaan tutustumaan julkaisuihin. Tämä on etenkin yhteiskunnan kustantamissa tutkimuksissa hyvin perusteltua. (FinnOA - Suomen open access -työryhmä 2012, hakupäivä 16.2.2012.)

Vaikka artikkeli tai tutkimus olisi julkaistu maksullisena esimerkiksi painetussa tieteellisessä lehdessä, siitä voi olla tarjolla myös maksuton open access -versio. Monissa korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa tutkijoille suositellaankin tieteellisten artikkelien rinnakkaisjulkaisemista organisaation avoimeen julkaisuarkistoon. (Jyväskylän yliopisto 2012, hakupäivä 16.2.2012.)

4.2.2 Haka-luottamusverkosto ja Shibboleth-tekniikka

Suomen ammattikorkeakoulut ja yliopistot kuuluvat Haka-luottamusverkostoon, jota operoi CSC. Luottamusverkostoon voi lisäksi liittyä korkeakoulujen kumppaneita, jotka tarjoavat näille palveluja. Korkeakoulujen opiskelijoilla ja henkilöstöllä on kotiorganisaationsa myöntämät käyttäjätunnukset, joilla voi käyttää kaikkia luottamusverkoston palveluja. Kukin korkeakoulu ylläpitää omien käyttäjiensä henkilötietoja. Haka-luottamusverkostossa henkilötietoja käytetään vastuullisesti ja tietosuojalain mukaisesti. (CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy 2012e, hakupäivä 20.4.2012.)

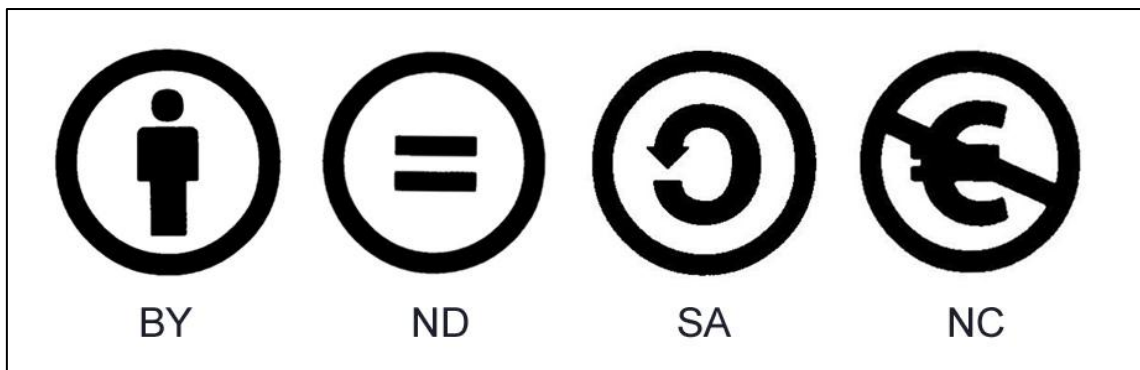
Haka-luottamusverkosto on toteutettu Shibboleth-tekniikan avulla (Sjölund 2008, hakupäivä 26.4.2012). Shibboleth on standardeihin perustuva, avoimen lähdekoodin käyttäjätunnistusjärjestelmä. Shibboleth perustuu palvelun tarjoajan ja identiteetin varmistajan yhteistyöhön. Kun tunnistuksen vaativa sivusto on suojattu Shibboleth-tekniikalla, sivusto ohjaa käyttäjän oman kotiorganisaationsa sivuille tunnistautumaan. Käyttäjä ei siis tarvitse erillisiä käyttäjätunnuksia suojatulle sivulle, vaan kotiorganisaatio tunnistaa käyttäjän ja ilmoittaa tunnistuksesta suojatulle sivustolle. (Internet2 2012, hakupäivä 7.3.2012.)

4.2.3 Creative Commons

Creative Commons on kansainvälinen voittoa tavoittelematon järjestö, jonka tarkoituksena on edistää laillisesti tapahtuvaa digitaalista jakamista ja luovuutta. Creative Commons on kehittänyt

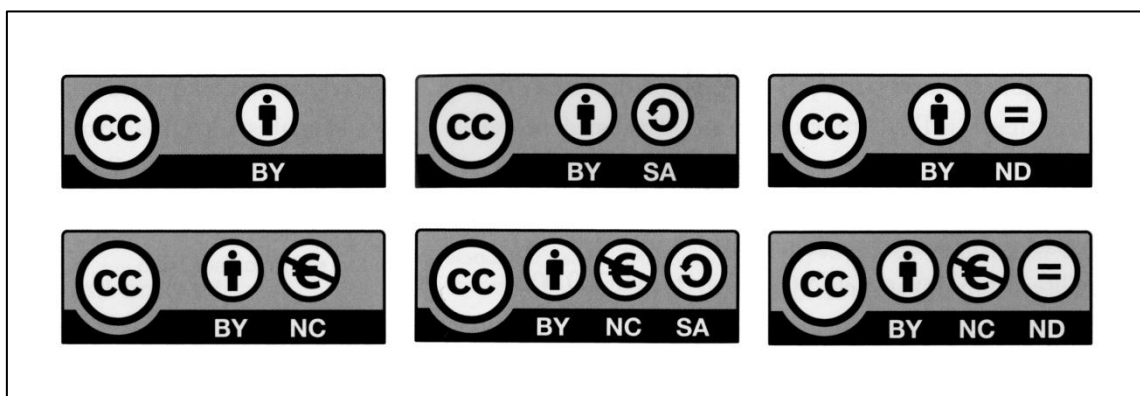
lisensoijia, joilla teoksiensa uudelleenkäytön ja jakamisen voi sallia valitsemillaan ehdoilla. (Creative Commons 2012a; 2012b, hakupäivä 23.4.2012.)

Oletusarvoisesti Creative Commons -lisenssit antavat kaikille oikeudet esittää teosta julkisesti, levittää sitä ja ottaa siitä kopioita sekä tehdä muokattuja johdannaisteoksia. Neljällä erilaisella ehdolla (kuvio 1) voi kuitenkin asettaa haluamiaan rajoituksia. Ehtoja yhdistelemällä saadaan aikaan kuusi erilaista peruslisenssiä (kuvio 2). Erityistarkoituksiin löytyy lisää lisensoijia. (Toikkanen & Oksanen 2011, 107, 110).

KUVIO 1. Creative Commons -ehdot (Toikkanen & Oksanen 2011, 107–109)

BY-ehto (Attribution, Nimeä) vaatii aina teosta kopioitaessa tai esitettäessä mainitsemaan tekijän nimen. Tämä ehto on kaikissa Creative Commons -lisensoissa. ND-ehto (NoDerivs, EiMuutoksia) kieltää teoksen muokkaamisen. SA-ehto (ShareAlike, JaaSamoin) edellyttää, että alkuperäisen teoksen pohjalta tehdyt johdannaisteokset lisensoidaan samalla lisenssillä, jolla alkuperäinen on lisensoitu. NC-ehto (NonCommercial, Epäkaupallinen) estää teoksen kaupallisen käytön muutoin kuin tekijänoikeuslain sallimalla tavalla. (Toikkanen & Oksanen 2011, 107–109.)

KUVIO 2. Creative Commons -peruslisenssit (Toikkanen & Oksanen 2011, 110–113)

4.2.4 Streamaus

Streamaus eli suoratoisto tarkoittaa äänen tai videon reaaliaikaista jakamista internetissä. Ääntä ja videota voi siirtää internetin yli kolmella eri tavalla: lataamalla ja soittamalla, progressiivisella latauksella ja todellisella streamauksella. Yleensä ääni- tai videotiedosto on ladattava kokonaan kovalevylle, ennen kuin sitä voi soittaa. Progressiivinen lataaminen tarkoittaa ääni- tai videotiedoston soittamista sitä mukaa, kun se latautuu käyttäjän kovalevylle. Nopealla verkkoyhteydellä progressiivinen lataus voi näyttää toimivan aivan kuten streamauskin. Todellinen streamaus eroaa tavallisesta lataamisesta ja progressiivisesta lataamisesta siten, että käyttäjälle ei jää pysyvää kopiota ladatusta datasta. Se on myös näistä ainoa tapa, joka mahdollistaa suoran lähetyksen. Todellista streamausta saatetaan kutsua esimerkiksi verkkolähetykseksi, suoraksi lähetykseksi, verkkotelevisioksi tai nettiradioksi. Yleisimmin käytössä oleva termi on kuitenkin streamaava media tai yksinkertaisesti streamaus. (Suoratoiston perusteet 2012, hakupäivä 20.2.2012.)

5 THESEUKSEN PERUSTAMISVAIHEET

Theseus-julkaisuarkisto luotiin Open Access -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa - hankkeen aikana. Hankkeen jälkeen kehittämistyötä on jatkanut Theseus-ohjausryhmä.

5.1 Ammattikorkeakoulujen Open Access -hanke

Ammattikorkeakoulukirjastot pitivät tärkeänä tavoitteena parantaa opinnäytetöiden saavutettavuutta. Saatavuutta parantaakseen AMKIT-konsortion johtoryhmä päätti toukokuussa 2004 perustaa työryhmän tutkimaan opinnäytteiden verkkojulkaisemista. (AMKIT-johtoryhmä 2004, hakupäivä 24.5.2012.) Työryhmään kuuluivat Jukka Pennanen Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiasta, Jukka Pitkänen Lahden ammattikorkeakoulusta sekä Kaisa Toikka Tampereen ammattikorkeakoulusta. Työryhmän selvitys elektronisten opinnäytteiden tallennuksesta ja käytöstä esiteltiin AMKIT-konsortion yleiskokouksessa marraskuussa 2004. Yleiskokouksessa AMKIT-konsortion johtoryhmä valtuutettiin päättämään selvityksen ehdotusten pohjalta, miten asiassa edettäisiin. Johtoryhmä sai myös tehtäväkseen seurata ja kartoittaa opinnäytteiden verkkojulkaisemisen valtakunnallista tilannetta. (AMKIT-konsortio 2004, hakupäivä 24.5.2012.)

Opetusministeriö asetti syksyllä 2004 työryhmän laatimaan suositukset avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan edistämiseksi. Ammattikorkeakouluja työryhmässä edusti Laurea-ammattikorkeakoulun rehtori Pentti Rauhala. Suositusten tarkoituksena oli lisätä tieteellisten julkaisujen näkyvyyttä ja saavutettavuutta. Työryhmän muistiossa korkeakouluja kehoitettiin perustamaan yksin tai yhdessä avoimia elektronisia julkaisuarkistoja, joihin tallentaisivat tieteelliset julkaisunsa avoimesti saataville. Korkeakouluja kehoitettiin myös laatimaan periaatteet opinnäytetöiden tallentamisesta avoiimiin julkaisuarkistoihin. Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän suositukset julkaistiin keväällä 2005. (Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio 2005.)

Ajatus kaikkien ammattikorkeakoulujen yhteisen julkaisuarkiston perustamisesta tuli AMKIT-konsortiolta, joka esitti hanketta opetusministeriölle. Seinäjoen ammattikorkeakoulu oli esittänyt opetusministeriölle verkkojulkaisun perustamista. Opetusministeriö yhdisti nämä kaksi ajatusta

yhdeksi hankkeeksi. (Koskimies 7.5.2012, sähköpostiviesti.) Arene perusti tammikuussa 2006 työryhmän valmistelemaan hanketta, koska laajan hankkeen katsottiin vaativan perusteellista ennakkovalmistelua. Työryhmään kuuluivat rehtorit Tapio Varmola ja Jorma Niemelä sekä Sirkku Blinnikka ja Katri Vääntinen AMKIT-konsortioista. (AMKIT-johtoryhmä 2006, hakupäivä 24.5.2012.)

Näin syntyi Open Access -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa -hanke, jonka aikana luotiin suositusten hengessä sekä yhteinen julkaisuarkisto että verkkojulkaisu tutkimustoiminnan tulosten julkaisemista varten (Yleistiedote OA-hankkeesta 2008, hakupäivä 13.2.2012). Hanke lähti liikkeelle vuonna 2006 ja sitä hallinnoi Seinäjoen ammattikorkeakoulu (Niemelä 2008, hakupäivä 13.2.2012).

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat jäsenet Arene ry:stä, AMKIT-konsortioista, CSC:stä ja opetusministeriöstä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi Diakonia-ammattikorkeakoulun rehtori Jorma Niemelä, joka edusti Arene ry:tä. AMKIT-konsortiota ohjausryhmässä edustivat kehittämisspäälikkö Tarja Takaranta ja Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulun tietopalvelupäälikkö Ulla Ohvo. CSC:tä edustivat vuonna 2007 vuorotellen johtaja Leif Laaksonen ja kehityspäälikkö Totti Mäkelä, seuraavana vuonna Laaksosen tilalle CSC:stä tuli Kimmo Koivunen. Opetusministeriön edustajana vuorottelivat ylitarkastajat Anne Lehto ja Anne Luoto-Halvari koulutus- ja tiedepolitiikan osastolta. Ryhmän muut jäsenet olivat EVTEK-ammattikorkeakoulun kehitysjohdaja Lea Ryyänen-Karjalainen, Seinäjoen ammattikorkeakoulun rehtori Tapio Varmola, Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjastonjohtaja Tarja Koskimies, Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tietohallintopäälikkö Timo Pirttilä ja Seinäjoen ammattikorkeakoulun yliopettaja Kari Salo. (Open Access -hanke 2007; Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012.)

Vuonna 2009 ohjausryhmään kuului lisäksi Seinäjoen ammattikorkeakoulun tutkimuspäälikkö Minna Kivipelto. Opetusministeriön edustajaksi vakiintui Anne Luoto-Halvari. (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012.)

Open Access -hankkeella pyrittiin edistämään ammattikorkeakoulujen avointa julkaisutoimintaa. Tavoitteena oli sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan tulosten että opinnäytetöiden saattaminen aiempaa enemmän työelämän hyödynnettäväksi. Opinnäytetöiden verkkokirjaston osalta tavoitteena oli myös ratkaista paljon resursseja vaatinut töiden pitkäaikaissäilytys avoimen

lähdekoodin palvelulla. Mukaan hankkeeseen haluttiin kaikki ammattikorkeakoulut. (Yleistiedote OA-hankkeesta 2008, hakupäivä 13.2.2012.)

Hankkeen käynnistyessä osalla ammattikorkeakouluista oli jo käytössään avoimia opinnäytetyötietokantoja. Omat tietokannat oli käytössä Laurea-, Diakonia-, Kajaanin, Pohjois-Karjalan, Pirkanmaan, Turun ja Humanistisella ammattikorkeakoululla. Lisäksi Jyväskylän ja Tampereen ammattikorkeakoulujen sekä Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian opinnäytteitä oli julkaistu Kansalliskirjaston ylläpitämässä Doria-julkaisuarkistossa. (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012.)

Verkkojulkaisuhankkeen hankekoordinaattorina aloitti maaliskuussa 2007 filosofian tohtori Juhana Lahti. Sen sijaan kukaan opinnäytetyökirjaston suunnittelijaksi hakeneista ei täyttänyt tehtävän vaatimia kriteereitä, joten paikka laitettiin uudelleen hakuun. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007a, hakupäivä 11.4.2012.) Toisen haun perusteella tehtävään haastateltiin huhtikuussa kahta hakijaa. Haastattelijoina toimivat Open Access -ohjausryhmän puheenjohtaja Jorma Niemelän lisäksi ohjausryhmän jäsenet rehtori Tapio Varmola, tietopalvelupäällikkö Ulla Ohvo ja kehittämisspäälikkö Tarja Takaranta. Haastattelijat päätyivät yksimielisesti esittämään tehtävään filosofian maisteri Anna-Kaisa Sjölundia. Ohjausryhmän muut jäsenet puolsivat esitystä. Sjölund aloitti tehtävässä 1. toukokuuta 2007. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007b, hakupäivä 11.4.2012.)

5.1.1 Julkaisuarkiston suunnittelu

Opinnäytetyökirjaston suunnittelu aloitettiin vertailemalla palvelin- ja alustavaihtoehtoja. Alustoista esillä olivat Eprints ja DSpace. Yhteistyötä Kansalliskirjaston kanssa pidettiin kannatettava. Toisena vaihtoehtona suunniteltiin, että AMKIT-konsortio toteuttaisi hankkeen. Tärkeänä pidettiin joka tapauksessa joustavaa ja muutoksiin valmista ratkaisumallia. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007d; 2007e, hakupäivä 11.4.2012.)

Ammattikorkeakoulujen kirjastoilta oli tiedusteltu halukkuutta olla mukana hankkeessa. Kuusitoista kirjastoa oli ilmoittanut olevansa kiinnostunut. Loput kaksitoista kirjastoa joko suhtautuivat hankkeeseen varauksella tai olivat jättäneet vastaamatta. Ammattikorkeakoulujen, joilla jo oli omat elektroniset julkaisuarkistonsa, osallistumishalukkuuteen vaikuttaisi järjestelmien

valinta. Pilottivaiheeseen tahtoivat osallistua Arcada, Savonia ja Seinäjoen ammattikorkeakoulu. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007e, hakupäivä 11.4.2012.)

Syyskuussa 2007 ohjausryhmä hyväksyi Kansalliskirjaston palvelusopimusluonnoksen neuvottelujen pohjaksi. Kansalliskirjaston luonnoksen perusteella vuosikulut kirjastoa kohti olivat noin 6500 euroa vuodessa, jos kulut jaettaisiin tasan osallistuvien kuudentoista kirjaston kesken. Vertailun vuoksi Koskimies huomautti, että esimerkiksi Seinäjoen ammattikorkeakoulussa opinnäytetöiden kansitukset maksoivat vuosittain noin 3500 euroa. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007e, hakupäivä 11.4.2012.)

Kulujen jaosta keskusteltiin tarkemmin lokakuussa Tampereella järjestetyssä kokouksessa. Ohjausryhmä sopi kustannusten jakoperusteeksi aloittavien opiskelijoiden määrän. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007f, hakupäivä 11.4.2012.)

Ohjausryhmän marraskuun 2007 kokouksessa Helsingissä keskusteltiin Shibbolethin käyttöönotosta. Tilanteen todettiin olevan ongelmallinen, koska asiantuntemusta ei ammattikorkeakouluista juurikaan löytynyt. Ohjausryhmässä sovittiin, että tarvittaessa aloitaisiin yhteistyö it-infrastruktuuriin erikoistuneen Atea Finland Oy:n kanssa, josta osaamista ja resursseja löytyisi. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007g, hakupäivä 11.4.2012.) Shibbolethin käyttöönottoaminen olisi kuitenkin merkittävä saavutus, koska sillä luotaisiin toimiva pohja avoimen data käyttöönotolle ja yhteispohjoismaiselle yhteistyölle (Sjölund 3.5.2012, sähköpostiviesti).

Kokouksessa käytiin myös läpi Kansalliskirjaston tekemät muutokset palvelusopimukseen ja hiottiin sopimuksen yksityiskohtia. Ohjausryhmässä toivottiin ammattikorkeakoulujen mahdollisten yhdistymisten huomioimista. Lisäksi kaivattiin tarkennusta vikatilanteiden korvaamiseen. Yhteyshenkilöksi sopimukseen merkittiin sopimusasioiden osalta Arenen pääsihteeri Timo Luopajarvi. Teknisten asioiden osalta suunnittelija Anna-Kaisa Sjölund toimisi yhteyshenkilönä hankekauden loppuun saakka. Hankekauden päätyttyä yhteyshenkilöksi vaihtuisi AMKIT-konsortion kehittämispäällikkö Tarja Takaranta. Sopimus päätettiin luetuttaa Diakonia-ammattikorkeakoulun käyttämällä lakimiehellä Timo Mutalahdella. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007g, hakupäivä 11.4.2012.)

Arenen kokouksessa 11. joulukuuta 2007 rehtorit allekirjoittivat sopimuksen yhteisestä verkkokirjastopalvelusta ja Haka-luottamusverkoston standardeihin perustuvan Shibboleth-ohjelmiston käyttöönotosta (Valtakirja verkkokirjastolle 2007, hakupäivä 6.6.2012). Samalla rehtorit valtuuttivat pääsihteeri Timo Luopajarven allekirjoittamaan palvelusopimuksen Kansalliskirjaston kanssa (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007h, hakupäivä 11.4.2012). Palvelusopimus tehtiin viideksi vuodeksi ja se allekirjoitettiin tammikuussa 2008 (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012).

5.1.2 Julkaisuarkiston pilotointi

Julkaisuarkiston tarkemman suunnittelun hoitivat pilottikirjastot (Viita 2008, hakupäivä 2.4.2012). Pilotointiin lähti lopulta mukaan yksitoista kirjastoa: Arcada, HAAGA-HELIA, Jyväskylä, Kemi-Tornio, Lahti, Laurea, Metropolia, Pirkanmaa, Satakunta, Seinäjoki ja Turku. Pilottikirjastojen edustajat tapasivat yhteensä kymmenen kertaa hankkeen kuluessa. Tapaamisten välillä kehitystyötä jatkettiin Open Access -hankkeelle perustetussa wikissä. Pilottikirjastot muun muassa päättivät Kansalliskirjaston kanssa Theseuksen noudattamasta hierarkiasta ja käytettävistä metatiedoista sekä laativat Theseukseen ohjeistusta opiskelijoille. (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012.)

Pilotoijat toivoivat, että opinnäytteiden tallennus työllistäisi kirjastohenkilökuntaa mahdollisimman vähän. Opiskelijoiden tahdottiin siis tallentavan työnsä itsenäisesti. Tämän vuoksi syöttölomakkeesta päätettiin suunnitella mahdollisimman helppokäyttöinen ja kokoelmarakenteesta mahdollisimman yksinkertainen. (Viita 2008, hakupäivä 2.4.2012.)

Pilottiryhmä kokoontui ensimmäisen kerran marraskuussa 2007 HAAGA-HELIAssa. Anna-Kaisa Sjölund esitteli hanketta ja Kansalliskirjaston atk-suunnittelija Samu Viita oli mukana kertomassa avoimeen lähdekoodiin perustuvasta DSpace-alustasta. Kokouksessa keskusteltiin muun muassa Kansalliskirjaston kanssa tehtävän sopimuksen sisällöstä ja Shibboleth-tunnistautumisesta. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2007a, hakupäivä 11.4.2012.)

Ensimmäisessä pilottikokouksessa pohdittiin myös, mitä nimitystä julkaisuarkistosta tulisi käyttää. Opinnäytekirjastoa ei pidetty sopivana, koska palveluun tallennettaisiin muutakin kuin pelkästään opinnäytetöitä. Kansalliskirjasto käytti palvelusopimuksessa nimitystä julkaisuarkisto, mutta

pilottiryhmässä arkisto-sanaa ei pidetty parhaana mahdollisena. Pilotoijat päättivät käyttää jatkossa verkkokirjastopalvelu-nimitystä. Varsinainen nimi palvelulle oli tarkoitus löytää myöhemmin pilotoinnin aikana. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2007a, hakupäivä 11.4.2012.)

Opinnäytteiden julkistamiseen liittyvissä lupakäytännöissä oli paljon epäselvyyttä. Erityisesti salatut opinnäytetyöt herättivät pilottikirjastoissa keskustelua. Lupakäytäntöjen yhtenäistämiseksi pilotoijat päättivät luoda kaikille ammattikorkeakouluille yhteisen lomakkeen, jonka opiskelija täyttää opinnäytetyönsä luovutuksen yhteydessä. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2007a, hakupäivä 11.4.2012.)

Lupa-asian monimutkaisuuden vuoksi Open Access -ohjausryhmä perusti myöhemmin samana vuonna työryhmän selvittämään asiaa. Työryhmää johti silloisen EVTEK-ammattikorkeakoulun kehitysjohtaja Lea Ryyänen-Karjalainen. Lupatyöryhmän tehtävänä oli laatia ehdotus opinnäytteen verkkoonlaittamisprosessista, jotta ammattikorkeakouluille saataisiin yhteinen toimintamalli. Ehdotus hyväksytettäisiin toukokuun loppuun mennessä pilotoivien ammattikorkeakoulujen rehtoreilla ja kesäkuussa rehtoreiden kokouksessa. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007h; 2008a, hakupäivä 11.4.2012.)

Ohjausryhmässä oltiin kiinnostuneita Creative Commons -lisensoinnin lisäämisestä julkaisuarkistoon, joten lupatyöryhmä sai tehtäväkseen selvittää myös opinnäytetöiden lisensointiin liittyvät käytännöt sekä muiden julkaisujen erilaiset vaatimukset lisenssien suhteen. Työryhmä toimisi yhteistyössä Lakiasiantomisto Turre Legal Oy:n Herkko Hietasen kanssa. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008a, hakupäivä 11.4.2012.) Hietanen on Creative Commons Suomi -projektin vetäjä (Creative Commons Suomi 2012, hakupäivä 9.3.2012).

Lupatyöryhmän toiminta raukesi ajanpuutteen vuoksi jo ensimmäisen tapaamisen jälkeen. Työryhmälle määrätyt tehtävät hoituivat Anna-Kaisa Sjölundin ja Herkko Hietasen toimesta Jorma Niemelän ja Open Access -ohjausryhmän myötävaikutuksella. (Sjölund 3.5.2012, sähköpostiviesti.)

Pilottiryhmä muokkasi Samu Viidan avulla DSpacen tallennusalueen sopivaksi ammattikorkeakoulujen tarpeisiin. Pohjana suunnittelulle käytettiin Helsingin yliopiston kirjaston

Jyrki Ilvan, Lassi Lagerin, Jani Saijoksen ja Jani Stenvallin yhteistyössä muiden korkeakoulukirjastojen kanssa laatimaa ehdotusta kansallisesti metadataformaatiksi elektronisille opinnäytteille. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2007b, hakupäivä 11.4.2012.)

Opinnäytetyöntekijän itsenäisesti antamaksi metadataksi sovittiin seuraavat kohdat: nimeke ja alanimeke, tekijä(t), koulutusohjelma, mahdollinen suuntautumisvaihtoehto, koulutuksen taso, työn valmistumisvuosi, tiivistelmät, avainsanat, korkeakoulu, kieli ja mahdollinen huomautuskenttään tuleva tieto. Osa näistä tiedoista saataisiin suoraan Shibbolethin kautta, kun tekniikka saataisiin ammattikorkeakouluissa käyttöön. Kirjastohenkilökunta puolestaan asiasanoittaisi työt ja lisäisi mahdollisen muun metadatan, kuten isbn- tai issn-koodin, sarjan, rinnakkaisen ilmasun tiedot tai työhön liittyvät muut henkilöt. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008b, hakupäivä 11.4.2012.)

Ammattikorkeakoulujen erilaiset käytännöt tiivistelmien suhteen aiheuttivat keskustelua pilotoijien kesken. Tiivistelmien suhteen parhaaksi ratkaisuksi katsottiin antaa jokaisen ammattikorkeakoulun pitää omanlaisensa käytännöt. Näin kaikkien erityistarpeet tiivistelmien suhteen tulisivat huomioiduiksi. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008a, hakupäivä 11.4.2012.)

Julkaisuarkiston käyttöliittymän pohjaksi suunnittelija ehdotti Helsingin yliopiston E-thesis-palvelua, jossa julkaistaan Helsingin yliopiston opinnäytteitä. E-thesiksen teknistä pohjaa pidettiin hyvänä. Dokumentit tulisivat sivustolle ammattikorkeakouluittain lajiteltuina. Käyttöliittymää toteuttamaan palkattaisiin graafinen suunnittelija, joka yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa työstäisi käyttöliittymän. Pilottikirjastot laatisivat Kansalliskirjaston kanssa sivuille tulevan ohjeistuksen opiskelijoille. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008a, hakupäivä 11.4.2012; Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008a, hakupäivä 11.4.2012.)

Helmikuussa 2008 julkaisuarkisto nimettiin Theseukseksi. Nimi viittaa kreikkalaisen mytologian sivistyneeseen ja nokkelaan sankariin. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008a, hakupäivä 11.4.2012.) Muitakin nimiä ehdotettiin, esimerkiksi ammattikorkeakouluista ja open repositorysta johdettua AMORia, mutta moni niistä oli jo käytössä muualla. Ohjausryhmän valitsema Theseus-nimi oli suunnittelija Anna-Kaisa Sjölundin idea. (Sjölund 3.5.2012, sähköpostiviesti.) Theseus-nimi muistuttaa opinnäytetöiden englanninkielistä theses-termiä.

Shibboleth-käyttäjätunnistuksen käyttöönoton pilotoivissa ammattikorkeakouluissa ei sujunut suunnitellusti. Huhtikuussa 2008 vain Seinäjoen ja Pirkanmaan ammattikorkeakoulut olivat saaneet Shibbolethin käyttöön. Shibboleth-syöttölomakkeen rinnalle tehtiin avoin syöttölomake, jota käyttämällä tallentaminen Theseukseen sujui ilman Shibbolethia. Näin kaikki pilottiammattikorkeakoulut pystyivät testaamaan tallentamista. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008c, hakupäivä 11.4.2012.)

Creative Commons -lisensoinnin lisääminen Theseukseen oli iso työ, joka viivästytti julkaisuarkiston käyttöönottoa. Lisensoinnin odotettiin ensin olevan liitettynä julkaisuarkistoon kesäkuun 2008 puoliväliin mennessä, mutta se saatiin liitettyä vasta syyskuun puolivälissä. Liittämisen hoitivat yhteistyössä Turre Legal Oy ja Kansalliskirjasto. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008b; 2008c; Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Creative Commons -lisensointia ei ollut Suomessa aiemmin hyödynnetty näin laajasti korkeakouluissa tai julkisen sektorin organisaatioissa. Yhtä laajasti lisensointi oli käytössä vain yrityspuolella Sanoma Osakeyhtiössä. Voidaan siis sanoa, että lisensoinnin liittämällä Theseukseen oli huomattava merkitys suomalaisen open access -toiminnan edistämiseksi. (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012.)

Useamman tekijän opinnäytetöiden lisensointi oli herättänyt kysymyksiä pilottikirjastoissa. Herkko Hietanen linjasi, että työn tallentaja lisää työhön lisenssit ja hänen vastuullaan on, että hyväksyntä kyseisille lisensseille on myös työn muilta tekijöiltä. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Pilottiryhmässä mietittiin myös, olisiko mahdollista siirtää opinnäytteitä ammattikorkeakoulujen aiemmista elektronista julkaisuarkistoista Theseukseen. Herkko Hietasen mukaan se ei olisi mahdollista, mikäli opiskelija ei ollut hyväksynyt Theseuksen verkkojulkaisulupaa. Aiempi lupa oli mahdollisesti annettu nimenomaan johonkin toiseen palveluun. Open Access -ohjausryhmässä päätettiin tehdä hankkeen aikana yhteinen selvitys luvista. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008d; OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Julkaisuarkistoon suunniteltiin kaksi pääsivua: staattinen AMKIT-konsortion ylläpitämä ja dynaaminen Kansalliskirjaston ylläpitämä. Staattinen www-sivu säilyy samanlaisena eri käyttökerroilla, aina siihen saakka kunnes sivun ylläpitäjä muuttaa sitä. Sen vastakohta on dynaaminen www-sivu, jonka sisältöä vaihtelee esimerkiksi käyttäjän tekemien hakujen perusteella. Staattisen etusivun osoitteeksi tulisi <http://www.theseus.fi/main>, dynaamisen yksinkertaisempi <https://www.theseus.fi>. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Theseuksen staattinen etusivu suunniteltiin opiskelijoiden lähtösivuksi töiden tallentamista varten. Staattinen etusivu katsottiin tarpeelliseksi, jotta Kansalliskirjaston palvelin ei kuormittuisi opiskelijoita varten lisättävillä ohjeistuksilla. AMKIT-konsortion olisi myös helpompi tarvittaessa päivittää staattisen etusivun ohjeistuksia ja muuta sisältöä, kun sivu olisi sen ylläpidossa. Toisaalta kahta etusivua pidettiin ongelmallisena: kumpaa pitäisi käyttää markkinoinnissa ja tiedonhaun opetuksessa? (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Anna-Kaisa Sjölund esitteli huhtikuussa 2008 Open Access -ohjausryhmälle Theseuksen staattisen etusivun luonnoksen. Etusivulle toivottiin lisättävän esittelyteksti, josta ilmenisi selkeästi, kuka on sivuston takana ja mistä on kyse. Lisäksi toivottiin lisättävän linkit keskeisten yhteistyökumppaneiden sivuille. Nämä yhteistyökumppanit olivat Arene ry, Creative Commons, CSC, Kansalliskirjasto sekä Open Access -hankkeessa Theseuksen rinnalla kehitetty verkkojulkaisu Osaaja.net. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008b, hakupäivä 11.4.2012.)

Samalla suunnittelija esitteli lupatyöryhmän esityksen opinnäytetyöprosessiksi. Esitykseen lisättäisiin vielä osio Shibboloinnin edistämisestä ammattikorkeakouluissa. Suunnittelija mainitsi prosessiin liittyen, että opinnäytteen ohjaava opettaja on aina ensisijainen verkkolupa- ja tekijänoikeusasioiden ohjeistaja opiskelijalle, ei kirjasto. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008b, hakupäivä 11.4.2012.)

Rehtorit tutustuivat esitykseen kesäkuuisessa kokouksessaan. Rehtoreiden toivomuksesta esitystä muutettiin hieman. Rehtorit tahtoivat höllentää esityksessä määriteltyjä roolituksia niin, että ammattikorkeakoulut voisivat itse määritellä roolit tarkemmin. Muutosten jälkeen esitys toimitettiin Arenelle allekirjoitettavaksi. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Rehtoreiden allekirjoittaman Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa -esityksen mukaan päätös yhteisestä verkkokirjastosta edellyttää myös yhtenäistä linjausta opinnäytteiden verkkojulkaisemisesta. Esityksessä kehoitetaan ammattikorkeakouluja ilmoittamaan opinnäytetyöohjeissaan, että pääsääntöisesti opinnäytteet julkaistaan verkossa. Poikkeustapauksia koskevat säännöt kukin ammattikorkeakoulu laatii itse eivätkä koulutusohjelmat voi itsenäisesti poiketa näistä säännöistä. Ammattikorkeakoulut vastaavat opinnäytteiden arkistoinnista ja ovat varautuneet ottamaan Shibboleth-ohjelmiston käyttöön. Ammattikorkeakoulut myös huolehtivat opiskelijan perehdyttämisestä verkkojulkaisemiseen. Päätöksen opinnäytteen julkaisemisesta verkossa tekee opiskelija, joka voi kieltäytyä julkaisemisesta ilman perusteluja. Theseuksessa julkaistavaa opinnäytettä varten opiskelijalta pyydetään kirjallinen suostumus. Opiskelijalle tarjotaan mahdollisuus käyttää työssään Creative Commons -lisenssejä. Ennen opinnäytteen julkistamista kirjastot tarkistavat bibliografiset tiedot. (Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa 2008.)

Osa ammattikorkeakoulukirjastojen johtajista toivoi, että DSpacen ja Voyager-kirjastojärjestelmän toimintoja yhdistettäisiin. Ohjausryhmä päätti, että toimintoja ei ryhdyttäisi hankkeen puitteissa yhdistämään, koska se ei kuulu open access -toiminnan edistämiseen. Sen sijaan kirjastot voisivat halutessaan itse yhdistää toimintoja yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa. Kirjastot pitivät kuitenkin tärkeänä, että asiaa valmisteltaisiin Open Access -hankkeen puitteissa, joten asia otettiin uudelleen käsittelyyn. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008c; 2008e, hakupäivä 11.4.2012.)

Plagioinninesto-ohjelman lisääminen Theseukseen oli tullut esille useammassa yhteydessä. Ohjausryhmässä kuitenkin todettiin, että koska opinnäytetyön ohjaus ja julkaisu ovat kaksi toistaan erillistä asiaa, ei plagioinninesto-ohjelmaa julkaisuarkistossa tarvita. Plagioinnineston todettiin kuuluvan ammattikorkeakouluille, ei Open Access -hankkeelle tai kirjastoille. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008f, hakupäivä 11.4.2012.)

Julkaisuarkistoon liittyen kaikista ammattikorkeakouluista päätettiin valita yhteyshenkilö, joka voisi olla joko kirjasto- tai opetushenkilökuntaa. Yhteyshenkilöt koulutettaisiin Kansalliskirjaston ja Open Access -hankkeen toimesta ja heidän tehtävänään olisi opastaa henkilökuntaa ja tarvittaessa myös opiskelijoita omassa organisaatiossaan. Yhteyshenkilöt perehdytettäisiin

Creative Commonsiin ja tekijänoikeuksiin sekä tekniikkaan ja varsinaiseen töiden syöttöön. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008d, hakupäivä 11.4.2012.)

Lisätyötä aiheuttanut Creative Commons -lisensoinnin lisäämistä ei ollut huomioitu Kansalliskirjaston kanssa solmitussa sopimuksessa. Väljää sopimusta ja hankesuunnitelmaa päätettiin tarkentaa ja päivittää, jotta yhteistyö olisi jatkossa sujuvampaa. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008e, hakupäivä 11.4.2012.) Sopimusta päivitettiin 3. joulukuuta 2008. Päivityksessä huomioitiin Kansalliskirjaston työtehtävien lisääntyminen viidentoista ei-pilotoivan ammattikorkeakoulun liittyessä Theseukseen. (Rintala, Mattila & Sjölund, hakupäivä 26.3.2012).

5.1.3 Theseuksen käyttöönotto

Theseuksen käyttöönotto lähti etenemään hyvin, vaikka pieniä teknisiä ongelmia ilmeni (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008e, hakupäivä 11.4.2012). Ensimmäinen pilottiversio valmistui kesän 2008 alussa (Viita 2008, hakupäivä 2.4.2012). Pilotoivat ammattikorkeakoulut siirtyivät julkaisuarkistoon kukin omaan tahtiinsa. Syksyn mittaan opinnäytteitään Theseukseen alkoivat tallentaa Kemi-Tornion, Satakunnan, Laurea- ja Metropolia ammattikorkeakoulut. Satakunnan ammattikorkeakoulu tallensi jopa 500 opinnäytettä. Muut pilottiammattikorkeakoulut tekivät testitallennuksia. (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012.)

Marraskuussa 2008 viisi Pirkanmaan ammattikorkeakoulun opiskelijaa testasi opinnäytteen tallentamista. Testitallentaminen sujui hyvin. Opiskelijoiden mukaan tallennuslomake ja ohjeet olivat aika ymmärrettäviä, ja aikaa tallennukseen heiltä kului kuudesta kahteentoista minuuttiin. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008e, hakupäivä 11.4.2012.)

Theseuksen käyttöönotto lykkäytyi aiemmin kaavailusta keväästä 2008 seuraavan vuoden alkuun. Viivästyksen vaikuttivat tekniset asiat, kuten varmenteiden viivästyminen, palvelimen toimintakuntoon saattaminen ja lisenssien lisääminen. (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012.) Julkaisuarkisto oli nyt tarkoitus saada käyttöön ja liittää myös ei-pilotoivat ammattikorkeakoulut mukaan porrastetusti tammi-kesäkuussa 2009. Tampereen ja Pirkanmaan ammattikorkeakoulujen yhdistymisen vuoksi uusi Tampereen ammattikorkeakoulu liittyisi

Theseukseen vasta yhdistymisen jälkeen vuonna 2010. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008f, hakupäivä 11.4.2012.)

Käyttöönotto ei kuitenkaan sujunut suunnitellussa aikataulussa. Alla olevista taulukoista ilmenee ajankohdat, jolloin ammattikorkeakoulut Theseus-yhteyshenkilöidensä mukaan aloittivat opinnäytteidensä tallentamisen Theseukseen. Taulukkoon 1 on listattu pilotoivat ammattikorkeakoulut, taulukkoon 2 muut ammattikorkeakoulut. Moni vastaaja mainitsi myös ammattikorkeakoulunsa testitallennuksista ennen kuin tallennus aloitettiin kaikissa koulutusohjelmissa, mutta näitä tietoja ei huomioitu taulukoissa. Taulukoista puuttuu neljän kyselyyn vastaamatta jättäneen ammattikorkeakoulun tiedot.

TAULUKKO 1. Pilotoivat ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulun nimi	Milloin aloittanut tallentamisen Theseukseen?
HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu	Pilottina heti alusta
Seinäjoen ammattikorkeakoulu	2008 joulukuu
Satakunnan ammattikorkeakoulu	2008
Lahden ammattikorkeakoulu	2009 tammikuu
Laurea-ammattikorkeakoulu	2009 tammikuu
Jyväskylän ammattikorkeakoulu	2009 huhtikuu
Turun ammattikorkeakoulu	2009 elokuu
Pirkanmaan ammattikorkeakoulu	2009
Metropolia Ammattikorkeakoulu	2009
Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola	2010 tammikuu

TAULUKKO 2. Muut ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakoulun nimi	Milloin aloittanut tallentamisen Theseukseen?
Savonia-ammattikorkeakoulu	2009 helmikuu
Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu	2009 kesä
Hämeen ammattikorkeakoulu	2009 elokuu
Diakonia-ammattikorkeakoulu	2009 syyskuu
Mikkelin ammattikorkeakoulu	2009 syyskuu
Humanistinen ammattikorkeakoulu	2009 joulukuu
Kajaanin ammattikorkeakoulu	2009
Tampereen ammattikorkeakoulu	2010 tammikuu
Rovaniemen ammattikorkeakoulu	2010 helmikuu
Oulun seudun ammattikorkeakoulu	2010 elokuu
Yrkeshögskolan Novia	2010 syyskuu
Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu	2011 tammikuu

Kaikkien ammattikorkeakoulujen oli tarkoitus saada Shibboleth-käyttäjätunnistus käyttöön vuoden 2009 loppuun mennessä (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009d, hakupäivä 11.4.2012). Tässäkään aikataulussa ei onnistuttu pysymään. Kaikki ammattikorkeakoulut eivät ole vieläkaan, keväällä 2012, ottaneet Shibbolethia käyttöön. (Viita 4.5.2012, haastattelu.)

5.1.4 Suositus opinnäytetöiden julkisuudesta

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä koskee laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Opinnäytetyöt ovat kyseisen lain määrittelemiä viranomaisen asiakirjoja. (Tietosuojaaltuutetun toimisto 2012, hakupäivä 11.5.2012.) Näiden asiakirjojen on oltava julkisia, jollei muuta ole erikseen säädetty (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621).

Jossain opinnäytetöissä esiintyvät liikesalaisuudet olivat herättäneet kysymyksiä töiden salaamisesta tai mahdollisesta poistamisesta julkaisuarkistosta toimeksiantajan toiveesta. Suunnittelija Anna-Kaisa Sjölund sai tehtäväksi laatia ohjeet, kuinka toimitaan, jos opinnäytetyö sisältää esimerkiksi liikesalaisuuksia. Ohjeistusta käytiin läpi ohjausryhmässä ja toimitettiin

lopuksi opetusministeriön hallitusneuvos Maiju Tuomiselle tarkistettavaksi. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009a; 2009b, hakupäivä 11.4.2012.)

Ammattikorkeakoulujen Open Access -hankkeen suositus opinnäytetöiden julkisuudesta annettiin toukokuussa 2009. Suosituksen mukaan opinnäytteet ovat useimmiten julkisia ja ne julkaistaan Theseuksessa. Poikkeustapauksissa osa työstä voidaan salata, mutta ei koko työtä. Salaamista vaativat osiot on määriteltävä jo toimeksiantosopimuksessa ja yleensä niiden tulisi sopia lain 621/99 24. pykälän määritelmiin salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Salaisiksi julistettavat osiot tallennetaan kunkin ammattikorkeakoulun omien käytänteiden mukaisesti. (Ammattikorkeakoulujen Open Access -hankkeen suositus opinnäytetöiden julkisuudesta 2009, hakupäivä 19.4.2012.)

Myöhemmin ohjausryhmässä käsiteltiin vielä esiin tullutta ajatusta, että mikäli opiskelija ei halua työtään Theseukseen, tallennettaisiin sen sijaan tyhjä PDF opinnäytteen viitetiedoilla. Opinnäytteen fyysinen kappale löytyisi ammattikorkeakoulun kirjastosta. Ajatusta pidettiin vapaan saatavuuden periaatteiden vastaisena. Koko opinnäytetyö ei hankkeen suosituksen mukaisesti voi olla salainen. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009e, hakupäivä 11.4.2012.)

5.1.5 Arenen open access -lausuma

Jo Theseuksen suunnittelun alkuvaiheessa kesällä 2007 oli selvää, että julkaisuarkistoon tallennettaisiin opinnäytteiden ohella muitakin ammattikorkeakoulujen julkaisuja (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007c, hakupäivä 11.4.2012). Rinnakkaisjulkaisuasioille perustettiin työryhmä, johon kuuluivat informaatikko Pekka Malvela ja suunnittelija Mia Kujala Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta, informaatikko Ismo Vainikka Saimaan ammattikorkeakoulusta ja suunnittelija Johanna Saarinen Turun ammattikorkeakoulusta. Työryhmä suunnitteli Kansalliskirjaston kanssa rinnakkaisjulkaisuissa käytettävät metatiedot sekä tarvittavan syöttöprosessin. (Sjölund 2008b, hakupäivä 18.5.2012.) Kansalliskirjasto tuotti Theseukseen oman tallennuslomakeen rinnakkaisjulkaisuille (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012).

Julkaisujen tallentamista ja ammattikorkeakoulujen open access -toimintaa edistääkseen suunnittelija Anna-Kaisa Sjölund ehdotti Arene ry:lle open access -mandaatin laatimista. Mandaatilla Arene kehottaisi ammattikorkeakoulujen opettajia ja tutkijoita rinnakkaistallentamaan kaikki julkaisunsa avoimeen julkaisuarkistoon eli tässä tapauksessa Theseukseen. Yliopistoissa vastaavia mandaatteja oli jo annettu. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009c, hakupäivä 11.4.2012.)

Arene käsitteli asiaa syyskuussa 2009 (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009c, hakupäivä 11.4.2012). Anna-Kaisa Sjölundin laatima ja Herkko Hietasen tarkistama julkilausuma annettiin lokakuussa (Sjölund 3.5.2012, sähköposti; Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2009, hakupäivä 29.3.2012). Siinä Arene velvoittaa opettajat ja tutkijat rinnakkaistallentamaan tieteellisissä julkaisuissa ja korkeakoulun omissa julkaisuissa julkaistut tutkimusartikkelinsa Theseukseen vuoden 2010 alusta lähtien. Myös aiemmin julkaistujen artikkelien tallentamista suositellaan. Velvoite ei koske monografioita, mutta niitäkin Theseukseen voi tallentaa kustannussopimuksen salliessa. Myös populaarimpien kirjoitusten ja esimerkiksi opetusmateriaalien tallentaminen on mahdollista. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2009, hakupäivä 29.3.2012.)

Julkilausumassa toivotaan ammattikorkeakoulujen henkilöstön muutoinkin suosivan avointa julkaisupolitiikkaa, kuten open access -lehtiä, koska ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminnan tulosten tulisi olla avoimesti saatavilla. Avointa saatavuutta suosimalla myös julkaisujen näkyvyys, käyttö ja vaikuttavuus paranevat. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2009, hakupäivä 29.3.2012.)

5.1.6 Open Access -hankkeen päätös

Open Access -hanke päättyi vuoden 2009 loppuun. Siitä eteenpäin Theseuksesta suunniteltiin huolehdittavan ammattikorkeakoulujen opetus- ja kirjastohenkilökunnan sekä opiskelijoiden toimesta. Kansalliskirjasto antaisi koulutusta tekniikkaan ja kokoelmien hallintaan liittyen. Pääkäyttäjän oikeudet olisivat Kansalliskirjastolla sekä AMKIT-konsortion myöhemmin nimeämällä henkilöllä. palveluntarjoaja olisi Arene ry ja hallintavastuu olisi AMKIT-konsortiolla. (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012.)

Hanke onnistui täyttämään sille asetetut tavoitteet ja osittain ylittämäänkin ne. Vaikka Osaaja.net-verkkolehti ja Theseus-julkaisuarkisto suunnitelmista poiketen eriytyivät hankkeen aikana eri alustoille, ei sitä pidetty välttämättä huonona asiana. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009d, hakupäivä 11.4.2012.) Osaaja.net yhdistyi myöhemmin KeVer-lehden kanssa ja ne toimivat nykyään nimellä UAS Journal (AMKIT-konsortio 2011b, hakupäivä 5.6.2012).

Hankkeen ajan Theseuksen www-sivusto sijaitsi Seinäjoen ammattikorkeakoulun palvelimella. Sivuston päivittämisen hoiti Anna-Kaisa Sjölund html-koodilla. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009d, hakupäivä 11.4.2012.) Hankkeen päättyttyä www-sivu aiottiin siirtää AMKIT-konsortion kotikorkeakoulun, Metropolia Ammattikorkeakoulun, palvelimelle. Sivuston kasvaessa ylläpito html-koodilla oli osoittautunut turhan työlääksi, joten ohjausryhmä päätti hankkia julkaisujärjestelmän. Kilpailutuksen jälkeen valittiin Proactum Oy:n tarjoama avoimen lähdekoodin Liferay-ohjelmalla laadittu julkaisujärjestelmä. Julkaisujärjestelmä mahdollisti monipuolisen portaaliratkaisun, jossa oli mahdollista hyödyntää myös sosiaalista mediaa ja hoitaa tulevien projektien viestintää ja dokumentointia. (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012.)

5.1.7 Open Access -hankkeen budjetti

Open Access -hanketta käynnistettäessä sen vuosittaisiksi kustannuksiksi arvioitiin 330 000 euroa. Summasta 160 000 euroa kului verkkojulkaisun koordinaattorin ja julkaisuarkiston suunnittelijan palkkoihin. 140 000 euroa varattiin materiaalikustannuksiin, joihin kuuluvat ohjelmistot ja laitteistot. Palveluiden ostoon ja matkakustannuksiin varattiin 10 000 euroa ja loput 20 000 euroa muihin kustannuksiin. Kustannusarvion perusteella hankkeelle anottiin 4. syyskuuta 2006 päivätyllä hankerahoitushakemuksella opetusministeriön avustusta 60 prosenttiin kuluista. Ammattikorkeakoulujen 40 prosentin osuus kuluista muodostuisi asiantuntijatyöstä ja laitehankinnoista. (Seinäjoen AMK 2006.)

Opetusministeriö piti Open Access -hanketta tärkeänä ja myönsi hankkeelle avustusta 200 000 euroa vuodessa kolmen vuoden ajan (Varmola & Koskimies 24.5.2012, haastattelu). Hankkeen sisällä kulut jakaantuivat verkkojulkaisun ja julkaisuarkiston kesken suurin piirtein niin, että julkaisuarkiston osuus oli kaksi kolmasosaa ja verkkojulkaisun yksi kolmasosa budjetista (OPEN

ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007e, hakupäivä 11.4.2012). Hanketta koordinoi Seinäjoen ammattikorkeakoulu vuokrasi koordinaattorille ja suunnittelijalle työtilat Laurea-ammattikorkeakoululta (Varmola & Koskimies 24.5.2012, haastattelu).

5.2 Theseus-ohjausryhmä

Open Access -hankkeen päätyttyä Theseuksen käytännön hallinnointi siirtyi AMKIT-konsortiolle. Tammi-huhtikuun ajan ylläpito- ja pääkäyttäjätehtävät kuuluivat AMKIT-konsortion koordinaattorin tehtäviin. Toukokuun 2010 alussa tehtävistä vastaamaan nimettiin kolme asiantuntijaa ammattikorkeakoulukirjastoista. (AMKIT-konsortio 2011, hakupäivä 5.6.2012.) Theseus-asiantuntijat toimivat yhteyshenkilöinä Kansalliskirjaston ja ammattikorkeakoulujen kirjastojen välillä. Heille ohjattiin asiakkailta tulevia viestejä, jotka muuten menisivät Kansalliskirjastoon. Heidän tehtäviinsä kuuluu myös tiedottaminen ja kehittäminen. Asiantuntijoiksi nimettiin Minna Marjamaa Laurea-ammattikorkeakoulusta sekä Sanna Savolainen ja Tiina Tolonen Oulun seudun ammattikorkeakoulusta. Puolikas henkilötyövuosi jaettiin puoliksi Oulun ja Laurean välillä. Oulun seudun ammattikorkeakoulu toimi pääkäyttäjänä ja vastasi streamauksen kehittämisestä. Laurea vastasi Theseus-etusivun kehittämisestä, markkinoinnista sekä open access -asioista. (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012.)

AMKIT-konsortion johtoryhmä perusti Theseukselle ohjausryhmän ohjaamaan verkkokirjaston kehittämistä ja linjaamaan sen sisältöä. Ohjausryhmä seuraisi myös Kansalliskirjaston ja Arenen yhdessä tekemän palvelusopimuksen toteutumista. Kustannuksia vaativat päätökset tekisi AMKIT-konsortion johtoryhmä tai Arene. Theseus-ohjausryhmän ensimmäinen kokous pidettiin 25. toukokuuta 2010 Metropolia Ammattikorkeakoululla. (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012.)

Ohjausryhmään kuuluivat puheenjohtaja Eeva-Liisa Antikainen ja Jouni Koski Arenesta, Esa-Pekka Keskitalo Kansalliskirjastosta, ammattikorkeakoulujen kirjastonjohtajia edustava Hanna Lahtinen ja ammattikorkeakoulujen opettajia edustava Kaisu Kinnunen. Lisäksi ohjausryhmässä olivat Theseus-asiantuntijat ja koordinaattori Ulla-Riitta Lahtinen sekä Samu Viita Kansalliskirjastosta. (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012.)

Ohjausryhmän kokoonpano muuttui vuonna 2011, kun Arene ilmoitti, etteivät rehtorit enää osallistu ohjausryhmätyöskentelyyn. Ohjausryhmän uutena puheenjohtaja aloitti ammattikorkeakoulujen kirjastojen edustaja Riitta-Liisa Karjalainen Kajaanin ammattikorkeakoulusta. Muut uuden ohjausryhmän jäsenet olivat Risto Heikkinen Jyväskylän ammattikorkeakoulusta, Nina Hyvönen Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluista, Kaisu Kinnunen Oulun seudun ammattikorkeakoulusta ja kirjastohenkilöstön edustaja Tommi Pälli Mikkelin ammattikorkeakoulusta. Lisäksi ohjausryhmässä jatkoivat Theseus-asiantuntijat Minna Marjamaa, Sanna Savolainen ja Tiina Tolonen sekä AMKIT-konsortion koordinaattori Ulla-Riitta Lahtinen ja Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluista Samu Viita. (Theseus-julkaisuarkisto 2012c.)

Kokoonpano muuttui myös vuonna 2012, kun Risto Heikkinen siirtyi muihin työtehtäviin ammattikorkeakoulujen ulkopuolelle. Hänen tilalleen kirjastonjohtajien edustajaksi ohjausryhmään tuli Hellevi Hakala Metropolia Ammattikorkeakoulusta. (Theseus-julkaisuarkisto 2012b.)

5.2.1 Theseus-kysely yhteyshenkilöille vuonna 2010

Ohjausryhmän ensimmäinen toimeksianto Theseus-asiantuntijoille oli kerätä hyviä käytänteitä ammattikorkeakouluista, tarkistaa ammattikorkeakouluille annettuja ohjeita ja selvittää rinnakkaisjulkaisemiseen ja streamaukseen liittyviä asioita (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012). Käytänteitä lähdettiin selvittämään verkkolomakekyselyllä, joka lähetettiin kaikkien 25 ammattikorkeakoulun Theseus-yhteyshenkilöille marraskuussa 2010. Vastauksia saatiin 19 kappaletta. Vastanneista noin puolet kertoi, että heillä suurin osa (yli 60 %) opinnäytetöistä tallennetaan Theseukseen. Monissa ammattikorkeakouluissa oli lisäksi painettu kokoelma tai intra. Vastanneista neljä kuitenkin ilmoitti, että vaihtoehtoista tallennustapaa ei ole tarjolla. Kahdessa ammattikorkeakoulussa oli pakollista palauttaa painettu versio sähköisestä tallennuksesta huolimatta. (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012.)

Keskeiseksi ongelmaksi kyselyssä nousi Theseuksen etusivu. Väriytyksestä ei pidetty ja suuri linkkien määrä teki sivusta sekavan oloisen. Moni vastaaja toivoi parempaa käytettävyyttä ja askeettisempaa aloitussivua. Ehdotettiin myös, että kahden erillisen sivun sijaan olisi vain yksi, johon pääsisi osoitteella theseus.fi. (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012.)

Toinen kehittämiskohde oli julkaisuarkiston hakukäyttöliittymä. Sitä pidettiin sekavana. Haun kohde vaihtui jatkuvasti ja navigointi oli vaikeaa. Ongelmaksi koettiin myös se, että opinnäytetöitä ei ollut eroteltu mitenkään muista julkaisuista. Moni toivoi laajennettua hakua. (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012.)

Kyselyssä tiedusteltiin myös rinnakkaisjulkaisun tilannetta. Arene ry oli esittänyt lausumassaan, että kaikki korkeakouluissa toimivat opettajat rinnakkaistallentaisivat julkaistut tutkimusartikkelinsa Theseukseen vuoden 2010 alusta lähtien. Vastaushetkellä rinnakkaisjulkaisu oli aloitettu 12 ammattikorkeakoulussa. Julkaisumäärät olivat kuitenkin pieniä ja kyse oli yleensä ammattikorkeakoulujen omista julkaisusarjoista. Kaikissa vastanneissa ammattikorkeakouluissa asia oli vireillä ja yhteyshenkilöt odottivat yhteisiä linjauksia ja käytänteitä, jotta toteutus saataisiin käynnistettyä. Tallennusta hidastivat puutteelliset ohjeet tekijänoikeusasioissa ja ehdoton Shibbolethin käyttövaatimus. Tässä vaiheessa tyydyttiin ohjeistamaan ammattikorkeakouluja rinnakkaisjulkaisemaan omia julkaisusarjojaan myös Theseuksessa. (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012; Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Theseus-asiantuntijoilta toivottiin tiedotusta ongelma- ja virhetilanteissa, ohjeistusta sekä selkeitä toimintatapoja muun muassa rinnakkaistallentamiseen. Theseus-päivityksistä haluttiin parempaa tiedotusta. Vastaajat myös toivoivat silloin vielä alkuvaiheessa olevan streamauspalvelun edistämistä. (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012.)

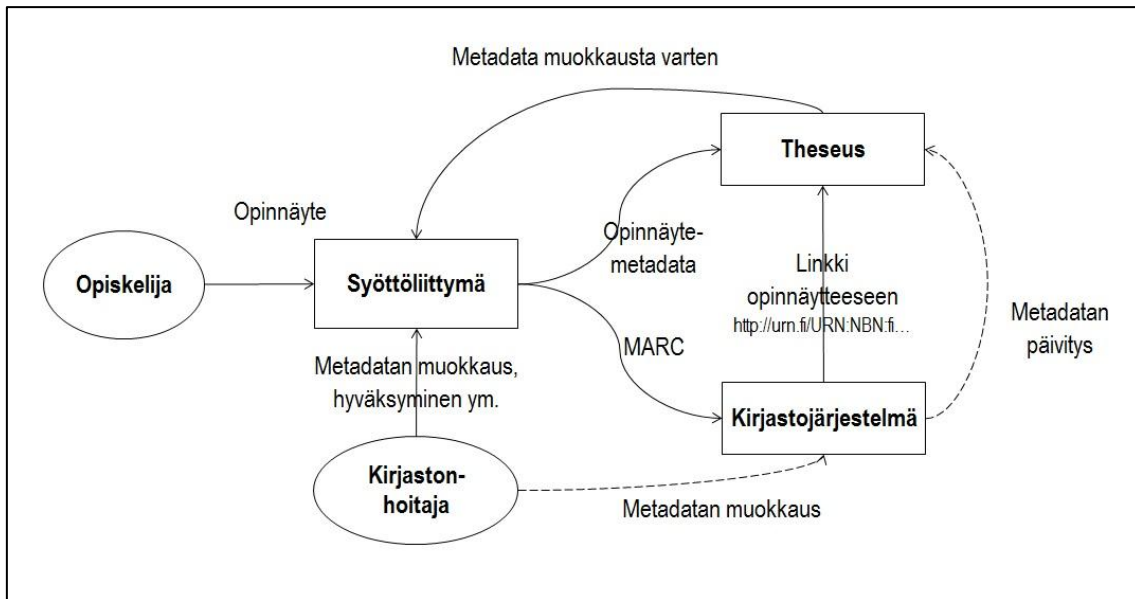
5.2.2 Tietotekninen kehittäminen

Vuoden 2010 aikana Theseus koki suuria muutoksia teknisellä puolella. Suurin näistä oli DSpace-versiopäivitys versiosta 1.4.1. versioon 1.6.2. Päivityksen mukana Theseukseen tuli paljon uusia ominaisuuksia ja parannusta suorituskyykyyn ja vakauteen. Versiopäivityksen yhteydessä otettiin käyttöön myös uudet virtuaalipalvelimet. Niiden avulla Theseuksen kehittämisestä ja testaamisesta saatiin joustavampaa. Alkuvuonna 2010 saatiin myös tuotantoon Theseus-julkaisutuen muutos. AMKIT-konsortio tilasi julkaisutuen rinnakkaisjulkaisuja varten. Julkaisutuen muutoksen myötä Theseukseen saatiin uusi syöttölomake, jolla myös rinnakkaisjulkaisujen syöttö onnistui. Ensimmäiset rinnakkaisjulkaisut syötettiin tammikuussa 2010. Myös toisinaan ongelmana ollut opinnäytetöiden katoaminen syöttövirheiden takia saatiin korjattua. Theseukseen

tehtiin hälytysjärjestelmä, joka ilmoittaa jos syöttövirhe tapahtuu ja estää työn siirron. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012; Viita 4.5.2012, haastattelu.)

Kansalliskirjaston omaa Syli-syöttöliittymää tehtiin läpi vuoden 2010. Toistaiseksi opinnäytetyöt oli tallennettu Theseukseen ulkoisella syöttölomakkeella ja jatkokäsitelty DSpaceen työkaluilla. Syli tulisi kattamaan molemmat työvaiheet sekä toisi useita lisätoimintoja muun muassa tarkistusprosessiin (Kansalliskirjasto 2010b). Sen avulla olisi mahdollista tehdä räätälöityjä syöttölomakkeita ja liittää niitä DSpace-kokoelmiin. Sylistä suunniteltiin mahdollisimman vakaata ja helppokäyttöistä järjestelmää. Tarkoitus oli, että ammattikorkeakouluissa pystyttäisiin itse hallinnoimaan käyttäjiä ja kokoelmia sen sijaan, että Kansalliskirjasto keskitetysti hoitaa näitä asioita. Syli päätettiin toteuttaa REST-rajapinnan avulla. REST on arkkitehtuurimalli rajapintojen toteuttamiseen ja sen avulla yksi järjestelmä voi päästä käsiksi toisen järjestelmän resursseihin. Tässä tapauksessa REST tuli siis Sylin ja DSpaceen väliin. Jatkossa Syli voi kommunikoida REST:in avulla myös muiden järjestelmien kanssa, eikä ole riippuvainen tämän hetkisestä DSpace-tekniikasta. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012; Viita 4.5.2012, haastattelu.)

Kuviossa 3 esitetään tiedon kulku Syli-syöttöliittymän, asiakkaiden ja järjestelmien välillä. Opiskelijan tallentaessa opinnäytetyön, se menee ensin tarkistettavaksi. Kirjastonhoitaja muokkaa metadataa ja hyväksyy työn Theseukseen. Sylin avulla metadataa voi jatkossa muokata myös jo julkaistusta töistä, ilman että sitä tarvitsee tehdä DSpacesta. Syötetyn työn metadata siirtyy automaattisesti MARC-formaatissa kirjastojärjestelmään, joten työtä ei tarvitse luettelloda kahteen kertaan. Jos jotkin kirjastot kuitenkin kokevat kirjastojärjestelmän parempana luettelointiympäristönä, voidaan luettelointi tehdä lopuksi siellä. Kuvioon 3 tämä on merkitty katkoviivoilla. Viitetietoihin voidaan liittää työn pysyvä osoite URN-linkkinä. (Kansalliskirjasto 2010b.)

KUVIO 3. Tiedon kulku Syli-syöttöliittymän, asiakkaiden ja järjestelmien välillä (Kansalliskirjasto 2010b)

Kesäkuun 2010 alussa Kansalliskirjasto lähetti kyselyn ammattikorkeakoulujen kirjastoille koskien uuden syöttöliittymän kehittämistä. Kyselyssä selvitettiin, millaisia opinnäytetöiden tallennukseen liittyviä käytäntöjä eri kirjastoilla on, jotta nämä voitaisiin ottaa mahdollisimman hyvin huomioon syöttöliittymän kehittämisessä. Kyselyssä tiedusteltiin myös kirjastojen kiinnostusta opinnäytetöiden viitetietojen automaattista vientiä kohtaan sekä kommentteja kyselyn mukana lähetettyyn syöttöliittymän sisäisen työnkulun hahmotelmaan (kuvio 4). Vastauksia saatiin kuudentoista ammattikorkeakoulun kirjastosta. (Theseus-verkkokirjasto 2010b, hakupäivä 5.4.2012; Kansalliskirjasto 2010b.)

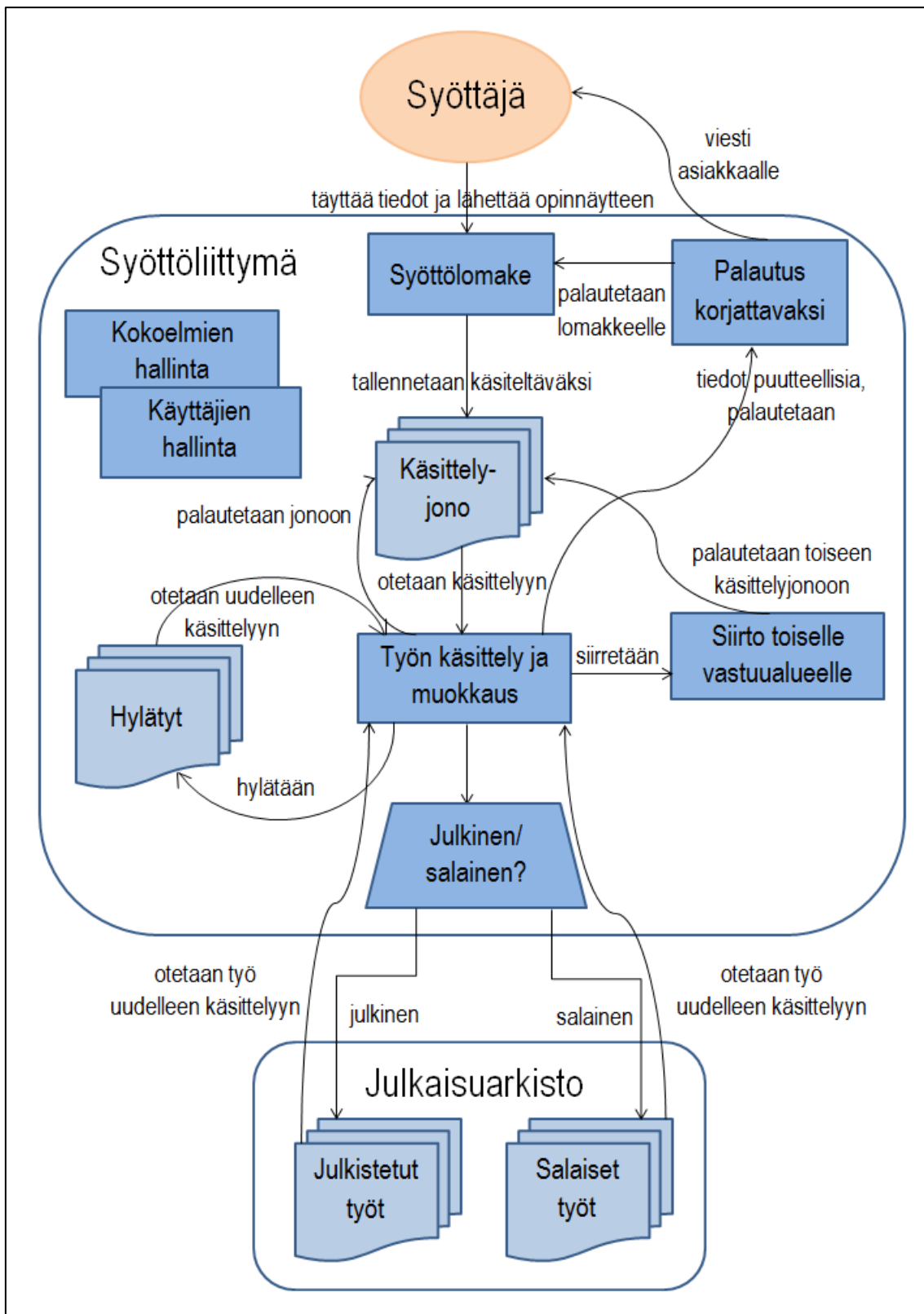
Kirjastoilta kysyttiin, tallentavatko ne opinnäytetöitä omaan viitetietokantaansa tai yliopistokirjastojen yhteistietokanta Lindaan. Vastanneista yksitoista kertoi tallentavansa viitetiedot omaan tietokantaansa. Vain Turun ammattikorkeakoulu käytti Lindaa. Osa heidän opinnäytetöistään tallennettiin lisäksi Åbo Akademin Alma-tietokantaan. Kahdeksasta kirjastosta ilmoitettiin, että opinnäytetöiden tallennusta viitetietokantoihin jatketaan myös syöttöliittymän käyttöönoton jälkeen. (Kansalliskirjasto 2010a.)

Kaikki vastanneet ilmoittivat olevansa kiinnostuneita metadatan automaattisesta viennistä. Eräs vastaaja muistutti, että suunnitteluvaiheessa on otettava huomioon organisaatiokohtaiset erot siinä, miten opinnäytetyöt on ollut tapana kuvailla bib- ja holdings-tietueisiin. Myös tiedot

metadatan viennistä on saatava luetteloijille tietuetasolla, jotta niitä voidaan tarvittaessa muokata sekä lisätä puuttuvia tietoja. (Kansalliskirjasto 2010a.)

URN-tunnuksia käytettiin tai aiottiin käyttää kolmessatoista kirjastossa. Yksi vastaaja piti URN-tunnuksen liittämistä viitetietohin tallennusprosessia hidastavana ja monimutkaistavana, eikä siksi kannattanut sitä, vaikka muuten pitikin opinnäytetöiden URN-tunnuksia positiivisena asiana. (Kansalliskirjasto 2010a.) URN-tunnus on ISBN- tai ISSN-tunnuksen pohjalta muodostettu verkkojulkaisun ainutkertainen ja pysyvä tunniste. URN-tunnuksesta saadaan julkaisulle pysyvä verkko-osoite, jonka voi liittää opinnäytetyön viitetietoihin kirjaston viitetietokantaan. Theseukseen tallennetuille töille tehdään Kansalliskirjaston toimesta automaattisesti URN-tunnus, joten opinnäytetyö löytyy aina saman verkko-osoitteen takaa, vaikka publications.theseus.fi-sivulla tapahtuisi muutoksia. (Kansalliskirjasto 2012, hakupäivä 30.5.2012.)

Syöttöliittymän sisäisen työnkulun kaaviossa (kuvio 4) näkyy kohta ”salaiset työt”, joka herätti joissakin vastaajissa hämmennystä. Suosituksen mukaan opinnäytetöiden pitäisi olla julkisia ja poikkeustapauksissakin salaiseksi julistetaan vain osa opinnäytetyöstä, ei koko työtä (Ammattikorkeakoulujen Open Access -hankkeen suositus opinnäytetöiden julkisuudesta 2009, hakupäivä 19.4.2012). Syli-syöttöliittymään on suunniteltu niin sanottua embargo-toimintoa, jonka avulla Theseukseen saataisiin myös ne työt, joissa on salaisia osia. Työ tallennetaan normaalisti sen valmistuttua, mutta julkaistaan vasta salaisuusajan päätyttyä. Osa vastaajista katsoi, että mahdollinen salaisuusosio saattaisi kääntää hyvin alkaneen open access -suuntauksen päinvastaiseksi. Joidenkin mielestä taas olisi käytännöllistä, että myös salaisia osia sisältävät opinnäytetyöt saataisiin talteen Theseukseen. (Kansalliskirjasto 2010a.)

KUVIO 4. Syli-syöttöliittymän sisäinen työnkulku (Kansalliskirjasto 2010b)

Kyselyssä saatiin paljon kehitysehdotuksia. Opinnäytetöiden tallennusprosessi oli opiskelijoilta ja kirjastovirkailijoilta saadun palautteen mukaan työlästä ja työnkulkua moitittiin epäloogiseksi. Parannusta kaivattiin myös luettelointialustan käytettävyyteen ja grafiikkaan. Kehuja Theseus sai julkistamisnopeudestaan ja töiden saamasta näkyvyydestä. Vastauksissa ehdotettiin muun muassa uusia kenttiä syöttölomakkeeseen, helpotusta metadatan muokkaukseen ja parannuksia julkaistujen opinnäytetöiden selaukseen. Useampi vastaaja toivoi, että järjestelmä ilmoittaisi, jos opiskelija yrittää tallentaa työn jossakin muussa kuin PDF-muodossa. Sylistä toivottiin toimivaa ja käyttäjäystävällistä järjestelmää. (Kansalliskirjasto 2010a.) Syli-syöttöliittymää testataan Kansalliskirjastossa ja toiminnassa esiintyvät ongelmat pyritään ratkomaan kesän 2012 aikana. Sylin käyttöä on tarkoitus pilotoida syksyllä 2012 Jyväskylän ammattikorkeakoulussa. (Theseus-julkaisuarkisto 2012b.)

Jo pilotoinnin aikana oli harkittu opinnäytetöiden metadatan automaattista vientiä, jolla saataisiin opinnäytetöiden viitetiedot Theseuksesta ammattikorkeakoulujen kirjastojen tietokantoihin. Taloudellisista syistä vientitoimintoa ei aikaisemmin toteutettu, mutta vuoden 2011 aikana asia nousi uudelleen esille. Ammattikorkeakouluilta kysyttiin, kuinka monella olisi tarvetta toiminnolle. Kahdestatoista ammattikorkeakoulusta osoitettiin kiinnostusta sitä kohtaan, kolmesta ei ja kymmenestä ei vastattu ollenkaan. Arveltiin kuitenkin, että jos vientitoiminto saadaan käyttöön, kiinnostuneita käyttäjiä löytyy varmaan myös ei-vastanneista ammattikorkeakouluista. Samu Viita ehdotti, että vientitoiminnosta kiinnostuneet ammattikorkeakoulut ottaisivat ensiksi selvää, ovatko kaikkien tarpeet yhtenäiset. Kaikilla ammattikorkeakouluilla tulisi olla käytössä sama tekniikka, sama tiedonsiirron formaatti, sama konversio Dublin Coresta MARC:iin ja mahdollisuus lisätä tietoa työvuohon syötön yhteydessä. Jatkotoimista päätettiin sopia vasta selvityksen valmistuttua. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Toimintavuoden 2012 aikana aiotaan kartoittaa tekniset ja taloudelliset mahdollisuudet ottaa käyttöön automaattinen metadatan vienti Theseuksesta Voyageriin (Theseus-julkaisuarkisto 2012d). AMKIT-konsortion Voyager-asiantuntijat selvittävät asiaa (Theseus-julkaisuarkisto 2012, hakupäivä 5.4.2012). Asiassa huomioidaan Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) mahdollisuudet ja aikataulu (Theseus-julkaisuarkisto 2012d).

5.2.3 Theseus.fi-etusivu

Theseus.fi-etusivu herätti pitkään tyytymättömyyttä kaatumalla vähän väliä. Laajaa sivu-uudistusta suunniteltiin toteutettavaksi vuoden 2011 aikana. Uudistuksen seurauksena theseus.fi-osoite veisi suoraan julkaisuarkistoon, eikä tallennus- ja ohjesivulle. Töiden tallentamista ja ohjeita varten tehtäisiin erillinen sivu, jolle pääsisi linkin kautta julkaisuarkistosta. Sivuilta löytyvää opiskelijoille suunnattua ohjeistusta haluttiin päivittää uudistuksen yhteydessä. Lisäksi tallennussivulta löytyisi tarpeellista tietoa tekijänoikeusasioista. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Theseuksen etusivun ja itse julkaisuarkiston kahta eri logoa käsiteltiin lokakuun 2010 kokouksessa. Logoja pidettiin hämmäntävinä, sillä toisesta puuttui Theseus-teksti. Toiseen logoon päätettiin lisätä teksti, jotta uutta logoa ei tarvitsisi tehdä. Uusi logo päivitettiin heti Theseuksen sivuille. (Theseus-verkkokirjasto 2010b, hakupäivä 5.4.2012.)

Opiskelijoille haluttiin suunnata opastusta Theseuksen käyttöön. Pilotoinnin jälkeen oli sovittu, että jokainen ammattikorkeakoulu tekee omat ohjeensa perusohjeistuksen pohjalta. Theseuksen etusivulle päätettiin tehdä muistilista asioista, joita opiskelijan tulisi tarkistaa ennen työn tallentamista. Listan teosta huolehtivat Ulla-Riitta Lahtinen ja Theseus-asiantuntijat. Lisäksi todettiin, että ohjeita päivittäessä pitää päivittää myös muut kieliversiot. (Theseus-verkkokirjasto 2010b, hakupäivä 5.4.2012.)

Keväällä 2011 oli mietitty theseus.fi-verkkotunnuksen siirtämistä Arenen tai Kansalliskirjaston haltuun (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012). Keväällä 2011 päätettiin, että verkkotunnus säilyy Seinäjoen koulutuskuntayhtymän hallussa. Kansalliskirjastosta pyydettiin yhteyskanavaa, jonka kautta anoa verkkotunnukseen liittyvät toimeksiannot. Siihen asti toimeksiannot oli hoidettu yhteyshenkilön kautta, mutta todettiin että jatkossa olisi parempi, jos ne voisi lähettää esimerkiksi palvelusähköpostiosoitteeseen, jotta ei oltaisi yhden henkilön varassa. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Theseuksesta käytettävä nimitys aiheutti kiistaa jo pilotoinnin aikana ja keväällä 2011 nimiasia nousi uudelleen käsittelyyn. Julkaisuarkisto-termi koettiin ongelmalliseksi, koska arkistoilla on säilytysvelvollisuus ja Theseus ei täytä tätä kriteeriä. Verkkokirjasto-termillä taas viitataan yleensä johonkin kirjastojärjestelmän kaltaiseen järjestelmään. Sen ajateltiin myös hämäävän

peruskäyttäjää, jotka eivät ole perillä kirjastoterminologiasta. Julkaisuarkisto koettiin kuitenkin paremmaksi vaihtoehdoksi, joten viralliseksi nimeksi muutettiin Julkaisuarkisto Theseus. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Seinäjoen koulutuskuntayhtymän tietohallinto on ilmoittanut, että sen palvelimella sijaitsevalle Theseus.fi-verkkotunnukselle täytyy löytää uusi paikka (Theseus-julkaisuarkisto 2012d). Verkkotunnus pyritään siirtämään vuodenvaihteessa 2012–2013 uuden palvelusopimuksen myötä uudelle palveluntarjoajalle (Theseus-julkaisuarkisto 2012b). Etusivun ulkonäön ja sisällön uudistaminen on viivästynyt palvelinepäselvyyden vuoksi (Theseus-julkaisuarkisto 2012, hakupäivä 5.4.2012). Etusivu kaatuilee, joten sivustolle rakennetaan seuranta ja hälytys ehkäisemään toimimattomuutta (Theseus-julkaisuarkisto 2012b).

5.2.4 Käyttömäärien nousu

Vuosi 2010 oli Theseukselle ennätysellinen sekä aineistomäärän että käyttökertojen puolesta. Kiireisimpinä aikoina opinnäytetöitä tallennettiin miltei 200 työn päivävauhdilla. Muinakin aikoina uusia töitä kertyi noin 30 kappaletta vuorokaudessa. Kokotekstien latausmäärä nousi vuoden 2009 noin 665 000 latauksesta vuoden 2010 lähes kolmeen miljoonaan. Theseuksen käyttöluvut ohittivat vuoden aikana julkaisuarkisto Dorian vastaavat. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.) Syyskuussa 2011 rikkoontui 30 000 tallennetun julkaisun raja (Marjamaa 2011a, hakupäivä 5.4.2012). 40 000. julkaisu tallennettiin toukokuussa 2012 (Savolainen, keskustelu 15.6.2012).

Ensimmäiset vanhojen opinnäytetöiden konvertoinnit tehtiin vuoden 2010 alussa Tampereen ja Lahden ammattikorkeakoulujen elektronisista arkistoista. Kansalliskirjastoon perustettiin siirtopalvelin, jotta ammattikorkeakoulut voivat siirtää omia konvertointejaan jatkossakin. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Kansainvälistä yhteistutkintoa suorittavien opiskelijoiden opinnäytetöistä käytiin keskustelua huhtikuussa 2011 ja Theseus-ohjausryhmä suhtautui positiivisesti töiden tallentamiseen Theseukseen. Tallentaminen edellyttäisi kuitenkin muutoksia ainakin syöttölomakkeeseen. Usein kansainvälisen yhteistutkinnon suorittajat opiskelevat jossakin suomalaisessa ammattikorkeakoulussa, mutta ovat samaan aikaan kirjoilla jossakin ulkomaisessa

korkeakoulussa. Kansalliskirjastossa päätettiin selvittää tallentamiseen liittyviä teknisiä ratkaisuja. Arene ry:n kanta ulkopuolisia tallentajia kohtaan oli myönteinen. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Huhtikuussa 2011 käsiteltiin heikompien opinnäytetöiden tallentamisen rajoittamista. Osa ammattikorkeakouluista oli ehdottanut, että Theseukseen tallennettaisiin vain kolmosen tai sitä korkeamman arvosanan töitä. Ehdotettiin myös, että ohjaavan opettajan nimi ei näkyisi opinnäytetyön yhteydessä. Ohjausryhmä päätti, että Theseuksen ilmapiiri halutaan säilyttää kannustavana, joten rajoituksia ei sen puolelta tehdä. Ammattikorkeakoulut voivat halutessaan tehdä omia linjauksia. Tommi Pälli Mikkelin ammattikorkeakoulun kirjastosta huomautti, että opinnäytetyön arvoa ei voi suoraan mitata arvosanalla. Esimerkkinä hän käytti taiteellista opinnäytetyötä, joka on taiteelliselta arvoltaan merkittävä, mutta jonka tekstiosuudessa on puutteita. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

5.2.5 Streamauspalvelu

Theseus-julkaisuarkiston oheen on suunniteltu streamauspalvelua. Moniin opinnäytetöihin kuuluu video- tai äänitallenteita, kuten opastusvideoita ja konsertteja. Ongelman muodostavat taustalla soivat musiikkikappaleet ja niiden tekijänoikeudet. Theseuksessa streamaus tulee käytännössä tapahtumaan on demand -latauspalveluna. Jaettavat tiedostot tallennetaan palvelualustalle, josta niitä voidaan toistaa suoratoistona internet-sivun kautta. Tekijänoikeuslain mukaan ”teos saatetaan yleisön saataviin, kun se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, mihin sisältyy myös teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana” (Tekijänoikeuslaki 821/2005 1:2 §). Yksinoikeus verkossa välittämiseen on tekijänoikeuksien haltijalla, jolta pitää saada lupa, ennen kuin teosta voidaan käyttää. (Tolonen 2011, hakupäivä 21.2.2012.)

Musiikin tallentaminen opinnäytetyön oheen on sallittua silloin, kun tallenne jää oppilaitoksen sisäiseen käyttöön (Kopiosto ry 2011, hakupäivä 21.2.2012). Theseukseen tallennetut työt ovat kuitenkin julkisia ja niiden säilytysaika ei ole määritelty, joten luvat pitää hankkia ja korvaukset maksaa. Streamauspalvelua valmistellessa on otettava huomioon useita tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Huomioitavat asiat, kuten lähioikeuksien omistajan oikeudet ja varsinaisen

tekijänoikeuden omistajan oikeudet, voivat muodostaa pitkänkin ketjun. Varsinkin ulkomailta lupien saaminen voi olla hidasta. (Tolonen 2011, hakupäivä 21.2.2012.)

Theseuksen oheen suunnitellulle streamauspalvelulle ei ole vielä olemassa valmista hinnoittelumallia, vaan tallennus- ja esityskorvauksista täytyy neuvotella Teoston ja Gramexin kanssa (Tolonen 2011, hakupäivä 21.2.2012). Teosto ry on musiikin kustantajien ja säveltäjien tekijänoikeusjärjestö ja se valvoo musiikin esittämistä. Suomen äänitemusiikkialan tekijänoikeusjärjestö Gramex ry taas huolehtii äänitteiden tuottajien ja äänitteillä esiintyviä taiteilijoiden oikeuksista. Kun teos sisältää tekijänoikeuksien alaista materiaalia, pääsääntöisesti teoksen tekijä vastaa tallennuskorvauksista ja teoksen välittäjä esityskorvauksista. (Suvanto 2008, 28-30.)

Teostolle maksettavien esityskorvausten hinta määräytyy paitsi välitettävän sisällön, myös internet- ja mobiilipalvelun luonteen perusteella. Streamaus on edullisempaa kuin tiedoston lataaminen ja tallentaminen, koska streamatessa ei synny pysyvää kopiota. Esityskorvauksen hintaan vaikuttaa myös tiedoston saatavuus. Aineisto, joka on jatkuvasti saatavilla käyttäjälle, tulee palveluntarjoajalle kalliimmaksi kuin tiettyyn katsomisaikaan sidottu suora lähetys. Tallennuskorvaus maksetaan musiikin määrän mukaan. Teostolla on tariffi av-tuotannon yhteyteen synkronoidulle musiikille. Jos musiikki tulee äänitteeltä, täytyy siitä maksaa erilliset korvaukset Gramexille. (Suvanto 2008, 28-30.)

Streamauspalvelua käsiteltiin ensimmäisen kerran Open Access -hankkeen pilottikirjastojen kokouksessa tammikuussa 2008. CSC:lle oli tehty tarjouspyyntö ja vastausta odotettiin. Suunnittelija Anna-Kaisa Sjölund esitteli lyhyesti streamauspalvelun ja aikoi tiedottaa lisää saatuaan CSC:ltä tarjouksen. Vuoden 2008 kesäkuun kokouksessa Sjölund kertoi, että palvelusta käydään vielä keskustelua CSC:n ja ohjausryhmän kanssa. Videoiden syöttämistä varten tulisi olla toinen syöttölomake ja sellainen pitäisi suunnitella. Marraskuussa 2008 pidetyssä kokouksessa kerrottiin, että CSC:ltä oli saatu tarjous ja viisi ammattikorkeakoulua oli kiinnostunut palvelusta. (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2008a; 2008d; 2008e, hakupäivä 11.4.2012.)

Palvelua pilotoitiin huhtikuusta 2009 vuoden loppuun (Ammattikorkeakoulujen OA-hanke 2009, hakupäivä 11.4.2012). Pilotoinnin jälkeen todettiin, että streamauspalvelu oli hankala käyttää ja se vei liikaa työaikaa kirjastojen ja ammattikorkeakoulujen henkilökunnalta. Esitettiin toive, että videoiden formaatin muuntamista ja siirtämistä helpotettaisiin. Tarkoitus oli, että opiskelija itse

voisi hoitaa työn siirron. (Viita 2011, hakupäivä 5.4.2012; Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Aiemman streamauskokeilun osoittauduttua epäkäytännölliseksi Kansalliskirjastossa alettiin suunnitella itsenäisesti omaa streamauspalvelua (Viita 4.5.2012, haastattelu). Ammattikorkeakouluilta tiedusteltiin 26.9.2011 uudestaan kiinnostusta streamauspalveluun ja halukkuutta osallistua palvelun tarjoamisesta syntyviin kustannuksiin. 22 ammattikorkeakoulua vastasi ja kaikkien viesti oli lähestulkoon sama: palvelu kiinnosti, mutta kustannuksista haluttiin tietää enemmän ennen sitoutumispäätöstä. Uuden streamausmallin toivottiin olevan teknisesti helpokäyttöinen. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Teostolta ja Gramexilta kysyttiin syksyllä 2011 niiden kantoja opinnäytetöiden digitaaliseen tallentamiseen sekä Turun ammattikorkeakoulun että Theseus-asiantuntija Tiina Tolosen toimesta. Suoria vastauksia ei heti osattu antaa. Asiaan vaikuttaisi se, kuinka paljon tallenteissa on tekijänoikeuden alaista materiaalia ja onko kyse tallentamisesta rajoittamattomaksi ajaksi. Lisäksi Gramexilta huomautettiin, että aineiston käyttö tietoverkossa ei sisälly oppilaitoskäytön mukaiseen tariffiin. (Theseus-julkaisuarkisto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Streamauspalvelusta aiheutuvien tekijänoikeusongelmien takia vuoden 2011 lopulla harkittiin yhteydenottoa Kansalliskirjaston lakimieheen ja tekijänoikeusneuvostoon, mutta se todettiin tarpeettomaksi, kun Teostolta ilmoitettiin, että korvausten määrittämistyö oli aloitettu. Hinta tulee määrittämään tallennusten ja latausten määrän mukaan. Streamauksen alkuvaiheessa Theseukseen tullaan tallentamaan vain tekijänoikeusvapaata materiaalia. Opiskelija on vastuussa tallentamansa materiaalin tekijänoikeuksista. (Theseus-julkaisuarkisto 2012, hakupäivä 5.4.2012.) Streamaus on tarkoitus integroida kesällä valmistuvaan Syli-syöttöliittymään ja saada käyttöön vuoden 2012 kuluessa (Viita 4.5.2012, haastattelu).

5.2.6 Nykyinen tilanne

AMKIT-konsortio vastaa edelleen Theseuksen hallinnoinnista Arenen toimeksiantamana. Pääkäyttäjä-, ylläpito- ja kehittämissihteerit huolehtivat Theseus-asiantuntijat AMKIT-konsortion rahoituksella. (Theseus-julkaisuarkisto 2012d.) Theseus-asiantuntijoiden tämän hetkinen toimikausi kestää 30.4.2013 saakka (Theseus-julkaisuarkisto 2012b).

Arenen ja Kansalliskirjaston tammikuussa 2008 solmima viisivuotinen palvelusopimus päättyy vuoden 2012 loppuun. Sopimuksen mukaisesti Kansalliskirjasto on huolehtinut julkaisualueen toiminnasta ja teknisestä kehittämisestä. (Theseus-julkaisuarkisto 2012d.) Theseus-ohjausryhmä valmistelee uutta sopimusta, jonka AMKIT-konsortion johtoryhmä vie syksyllä Arenen päätettäväksi (Theseus-julkaisuarkisto 2012, hakupäivä 5.4.2012).

5.3 Kansainvälinen näkyvyys

Sekä julkaisuarkisto Theseus että koko Open Access -hanke saivat runsaasti kansainvälistä näkyvyyttä. Hanketta esiteltiin muun muassa Repository Fringe -konferenssissa Edinburghissa 2008 ja Open Repositories -konferenssissa Atlantassa 2009. (Sjölund 2009, hakupäivä 2.4.2012.)

Syksyllä 2008 Theseusta pyydettiin liittymään mukaan kahteen kansainväliseen julkaisuarkistopalveluun. OpenDOARissa, joka on Nottinghamin yliopiston ylläpitämä sivusto, on tiedot ja linkit yli 1100 julkaisuarkistoon. Mukana OpenDOARissa olivat kaikki suomalaiset julkaisuarkistot. Toinen palvelu oli EU:n rahoittama Driver, josta voi hakea korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten julkaisuja. Driveriin voivat liittyä vain open access -julkaisuarkistot. Molempiin palveluihin päätettiin lähteä mukaan, koska liittyminen oli ilmaista ja toisi kansainvälistä näkyvyyttä. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2009d, hakupäivä 11.4.2012.)

Vuoden 2010 aikana Theseusta esiteltiin ahkerasti ulkomailla. Madridin Open Repositories -tapahtumassa oli posteriesitys Syli-syöttöliittymästä. Theseuksesta pidettiin posteriesitys Göteborgin IFLA-päivillä. Anna-Kaisa Sjölund kävi lokakuussa Pekingissä esittelemässä Theseusta. (Theseus-verkkokirjasto 2010b, hakupäivä 5.4.2012.)

Vuoden 2012 Open Repositories -konferenssi järjestetään Edinburghin yliopistolla, Skotlannissa (Theseus-julkaisuarkisto 2012, hakupäivä 5.4.2012). Kansalliskirjaston Jyrki Ilva esittelee konferenssissa Theseusta ja muita julkaisuarkistoja (Theseus-julkaisuarkisto 2012b). Jatkossa Theseusta esitellään kansainvälisesti mahdollisuuksien mukaan (Theseus-julkaisuarkisto, 2012d).

6 AMMATTIKORKEAKOULUJEN NYKYISET THESEUS-KÄYTÄNTEET

Ammattikorkeakoulujen Theseus-käytänteitä tutkittiin toukokuussa 2012. Tutkimus toteutettiin Webropol-kyselylomakkeella (liite 2). Kyselyyn vastasivat ammattikorkeakoulujen Theseus-yhteyshenkilöt. Vastauksia saatiin 23 kappaletta 21 ammattikorkeakoulusta. Vastaamatta jättivät vain Kemi-Tornion, Vaasan, Saimaan ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulut.

Theseus-yhteyshenkilöt ovat joko ammattikorkeakoulun opettajia tai kirjastohenkilöstöä. Joissakin ammattikorkeakouluissa on useampi kuin yksi Theseus-yhteyshenkilö. Tällaisessa tapauksessa yhteishenkilöitä kehoitettiin sopimaan keskenään kuka vastaa, jotta vastauksia saataisiin yksi ammattikorkeakoulua kohti. Kahdesta ammattikorkeakoulusta saatiin kuitenkin kaksi vastausta. Näistä tuplavastauksista kerättiin molempien vastaajien avoimiin kysymyksiin antamat kehitysehdotukset ja kokemukset. Muutoin toinen vastauksista jätettiin huomiotta silloin kun molemmat vastaajat olivat vastanneet kysymyksiin samalla tavalla.

6.1 Kyselyn tekeminen

Theseus-ohjausryhmä toivoi, että opinnäytetyön yhteydessä tutkittaisiin ammattikorkeakoulujen Theseukseen liittyviä käytänteitä. Ohjausryhmä ei tarkemmin määritellyt, mitä käytänteitä pitäisi tutkia, vaan saimme itse keksiä kysymykset. Kysymykset syntyivät Theseuksen vaiheisiin tutustuessa.

Kyselyluonnoksemme tarkastivat toimeksiantajan taholta Kaisu Kinnunen, Theseus-asiantuntijat, Ulla-Riitta Lahtinen, Riitta-Liisa Karjalainen ja Samu Viita. Kyselyä käsiteltiin ohjausseminaarissa 11. toukokuuta 2012. Toimeksiantajan turhana pitämät kysymykset poistettiin. Toimeksiantajan toivomuksesta lisättiin kysymykset poistoperusteista, kehittämis ehdotuksista metadataan sekä opiskelijan suostumuksen varmistamisesta, mikäli jossain ammattikorkeakoulussa opiskelija ei itse tallentaisi työtään. Kommenttien perusteella joitain kysymyksiä myös muotoiltiin paremmin.

Kysely (liite 2) lähetettiin Theseus-yhteyshenkilöiden yhteiselle sähköpostilistalle 16.5.2012. Vastausaikaa annettiin 25.5.2012 saakka. Vastaajille lähetettiin 22.5.2012 muistutusviesti, jossa kerrottiin, miltä ammattikorkeakouluilta oli siihen mennessä saatu vastaukset. Yksi

ammattikorkeakoulu ilmoitti vastaavansa kyselyyn vastausajan päättymisen jälkeen. Tämä vastaus odotettiin mukaan tuloksiin.

6.2 Opinnäytetyön tallentaminen

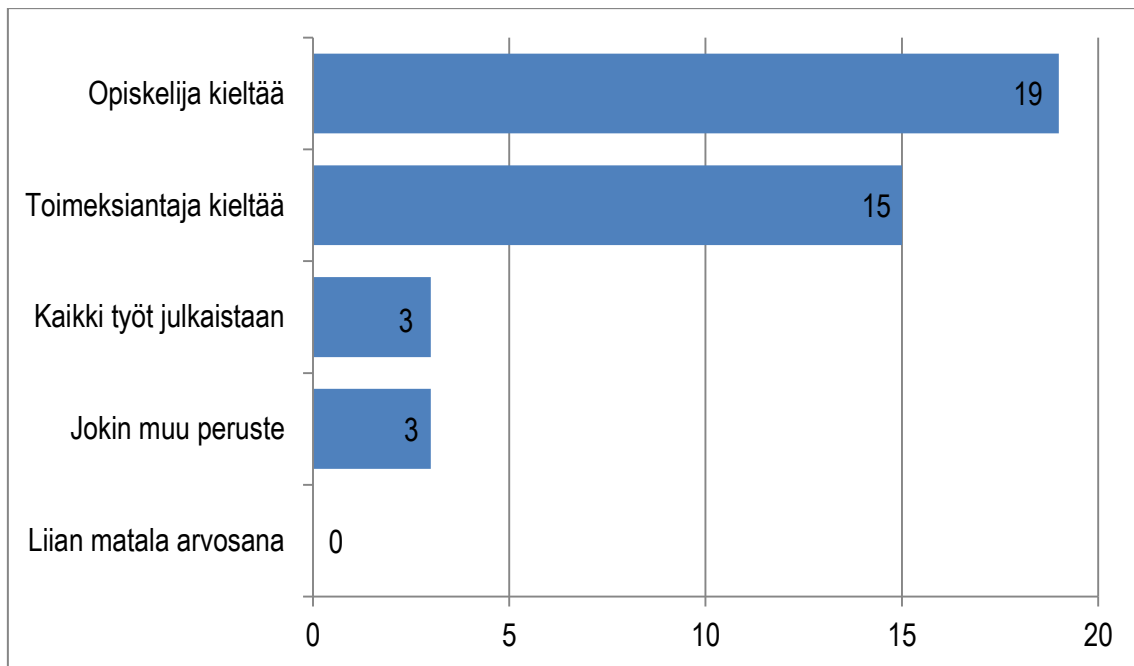
Kaikissa vastanneissa ammattikorkeakouluissa opinnäytteen tallennusprosessi hoidetaan samalla tavalla. Opiskelija syöttää työn Theseukseen ja tallentaa kuvailutiedot. Tämän jälkeen kirjasto vapauttaa työn julkiseksi Theseukseen.

6.2.1 Tallentamatta jättämisen syyt

Kahta ammattikorkeakoulua lukuun ottamatta vastaajat ilmoittivat, että opiskelija voi halutessaan kieltää opinnäytteen tallentamisen Theseukseen (kuvio 5). Jokin muu peruste -kohdassa tarkennettiin, että opiskelijoita ei tietenkään pakoteta, mutta käytännössä lähes kaikki työt tallennetaan. Yksi vastaaja mainitsi jokin muu peruste -kohdassa salassa pidettävät työt.

Yhden ammattikorkeakoulun vastaajista toinen ilmoitti, että opiskelija voi kieltää opinnäytetyön tallentamisen Theseukseen. Toinen vastaajista ilmoitti, että kieltää voi sekä opiskelija että toimeksiantaja. Tämän ammattikorkeakoulun osalta tuloksiin kirjattiin, että opinnäytetyön tallentamisen Theseukseen voi kieltää sekä opiskelija että toimeksiantaja.

Yhdessäkään kyselyyn vastanneesta 21 ammattikorkeakoulusta ei jätetä opinnäytteitä tallentamatta Theseukseen huonon arvosanan perusteella. Yksi yhteyshenkilö kuitenkin kertoi, että heidän ammattikorkeakoulussaan on suositus, etteivät huonoimmat opinnäytteet tulisi julki. Tätä ei kuitenkaan systemaattisesti valvota, ja päätöksen tallentamisesta tekee opiskelija itse.

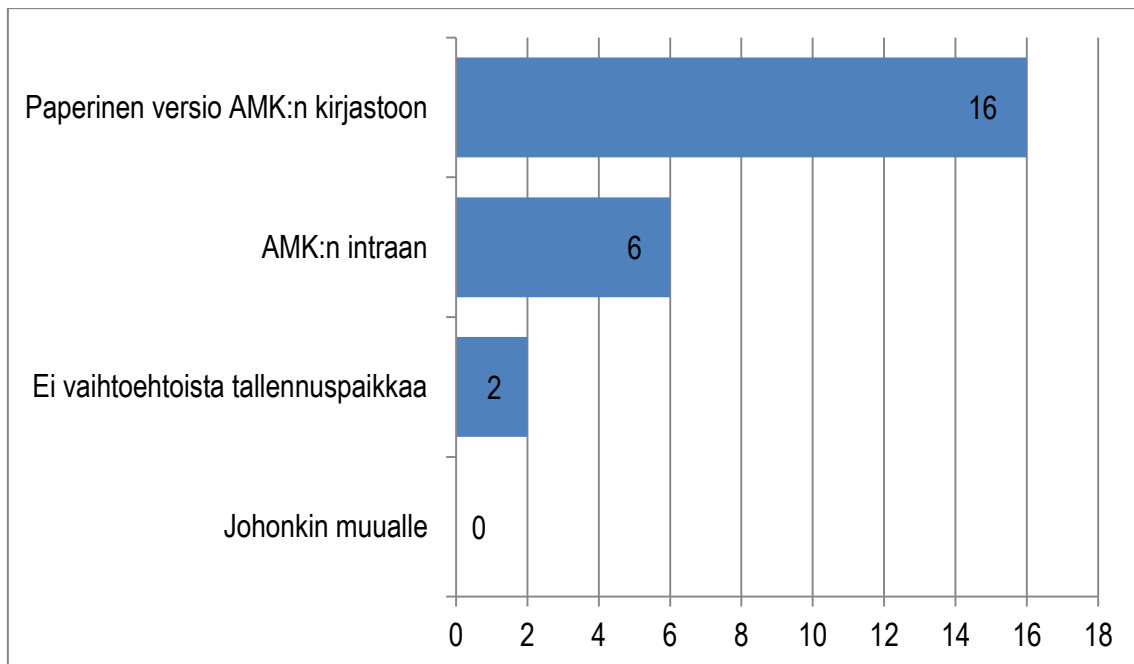

KUVIO 5. Perusteet, joilla opinnäytettä ei julkaista Theseuksessa, vastaaja saattoi valita useita vaihtoehtoja (n=21)

6.2.2 Tallentaminen muualle kuin Theseukseen

Lähes kaikissa vastanneissa ammattikorkeakouluissa on olemassa vaihtoehtoinen tallennustapa töille, joita ei jostain syystä tallenneta Theseukseen (kuvio 6). Nämä tavat ovat joko sähköisen version tallentaminen ammattikorkeakoulun intraan tai paperisen version toimittaminen ammattikorkeakoulun kirjastoon. Joissakin ammattikorkeakouluissa molemmat vaihtoehtoiset tavat ovat käytössä.

Vastauksia käsiteltäessä jätettiin huomioimatta yksi ammattikorkeakoulu, josta tuli kaksi keskenään ristiriidassa olevaa vastausta. Toinen vastaaja ilmoitti vaihtoehtoisen tavan olevan paperisen version toimittaminen ammattikorkeakoulun kirjastoon ja toinen puolestaan kertoi, että vaihtoehtoa Theseukselle ei ole.

KUVIO 6. Mihin tallennetaan opinnäytteet, jotka eivät mene Theseukseen, vastaaja saattoi valita useita vaihtoehtoja (n=20)

Theseukseen tallennetuista töistä viisi ammattikorkeakoulua vaatii lisäksi paperisen version ammattikorkeakoulun kirjastoon ja kuudennessa kerätään paperinen kappale arkistoon. Suurimmassa osassa, kolmessatoista ammattikorkeakoulussa, paperista versiota ei Theseukseen tallennetuista töistä vaadita.

6.2.3 Tallennettujen töiden poistaminen

Yhteyshenkilöiltä kysyttiin syitä, joilla heidän ammattikorkeakoulussaan Theseuksesta voidaan poistaa sinne jo tallennettuja töitä. Yleisin peruste poistolle oli opiskelijan pyyntö, joka kävi syyksi poistolle kahdessa ammattikorkeakoulussa. Puolessa näistä ammattikorkeakouluista syyksi kävi myös toimeksiantajan pyyntö, puolessa ei. Toimeksiantajan vaatimuksesta työ poistetaan yhteensä kymmenessä ammattikorkeakoulussa.

Yhdessä ammattikorkeakoulussa sekä opiskelijan että toimeksiantajan pitää pyytää opinnäytteen poistoa, jotta pyyntöön suostutaan. Samantyyppinen menettely oli toisessa ammattikorkeakoulussa, jossa opiskelijan poistopyyntöihin ei pääsääntöisesti suostuta, ellei poistamista puolla myös toimeksiantaja tai koulutusohjelman edustaja.

Moni vastaaja mainitsi erikseen, että perusteluja opiskelijan tai toimeksiantajan pyynnölle ei tarvita. Vain yksi vastaaja kertoi, että toimeksiantajan pyytäessä poistoa pyynnölle on oltava vahvat perustelut. Vastauksista ilmeni kuitenkin, että poistomahdollisuutta ei markkinoida. Theseukseen tallentamiseen kannustetaan ja poistoja on jouduttu tekemään hyvin vähän.

Viisi vastaajaa ilmoitti, että Theseuksesta poistetaan opinnäytteen vanhoja versioita silloin, kun opiskelija tallentaa tilalle korjatun version. Opiskelija on saattanut esimerkiksi vahingossa tallentaa väärän version tai työn ulkoasu on muuttunut ratkaisevasti PDF-tiedostoksi muutettaessa.

Lisäksi yhden ammattikorkeakoulun yhteyshenkilö kertoi, että salassa pidettäviä osioita sisältävät työt tallennetaan ensin kokonaisuudessaan, jonka jälkeen alkuperäinen tallennus korvataan versiolla, josta salassa pidettävät osiot on poistettu. Alkuperäisen version vaihtaminen karsittuun vaatii heillä rehtorin viranhaltijanpäätöksen. Rehtorin viranhaltijanpäätöksellä työn voi myös saada salassa pidettäväksi tietyksi ajaksi.

Eräs vastaaja mainitsi ammattikorkeakoulussaan eteen tulleista muutamasta tapauksesta, joissa opinnäytetyö on jouduttu poistamaan liikojen asiavirheiden vuoksi. Huomautukset virheistä olivat tulleet lehtoreilta tai jopa ulkopuolisilta henkilöiltä.

Yksi vastaajista mainitsi, että heillä Theseuksesta poistettava työ siirretään ammattikorkeakoulun intraan. Kolme vastaajaa puolestaan kertoi, että Theseuksesta poistetusta työstä pyydetään toimittamaan painettu versio kirjastoon. Eräs näistä vastaajista kuitenkin huomautti, ettei ole mitään keinoja varmistaa painetun version saaminen jo valmistuneelta opiskelijalta.

6.2.4 Aiempien opinnäytteiden siirrot Theseukseen

Opinnäytteitä ajalta ennen Theseuksen käyttöönottoa on jälkikäteen siirretty Theseukseen seitsemässä ammattikorkeakoulussa. Lahden ja Tampereen ammattikorkeakouluissa sekä Metropolia Ammattikorkeakoulussa on siirretty kaikki aiemmissa sähköisissä julkaisuarkistoissa julkaistut opinnäytteet. Neljässä ammattikorkeakoulussa on siirretty osa aiemmin sähköisesti julkaistuista töistä. Jyväskylän ammattikorkeakoulussa on siirretty Doriassa julkaistut työt, mutta ammattikorkeakoulun omalla palvelimella olevia opinnäytteitä ei ole siirretty resurssien puutteen

vuoksi. Kajaanin ammattikorkeakoulussa on siirretty vuodesta 2005 alkaen tallennetut työt Kaktus-tietokannasta. Turun ammattikorkeakoulussa on siirretty noin 50 CD-ROM-levyille tallennettua opinnäytettä, joiden siirtoon on saatu jälkikäteen lupa tekijöiltä. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulussa on siirretty harkinnan mukaan muutamia yksittäisiä töitä. Muissa neljässätoista vastanneessa ammattikorkeakoulussa töitä ei ole jälkikäteen siirretty Theseukseen.

6.2.5 Muun aineiston tallentaminen

Theseukseen tallennetaan tällä hetkellä opinnäytteitä ja ammattikorkeakoulujen henkilökunnan julkaisuja. Yhteyshenkilöillä ei juurikaan ollut toiveita muun aineiston tallentamisesta. Yksi mainitsi opinnäytteiden audiovisuaalisista liitteistä. Vain kolme vastaajaa mainitsi muusta mahdollisesta aineistosta. Yhden vastaajan mukaan esillä on ollut ajatus DSpacen käytöstä julkaisurekisteritarkoituksiin. Toinen toivoi, että oppimateriaaleja tallennettaisiin. Kolmannella vastaajalla oli enemmänkin ideoita. Hän ehdotti Theseuksen tuotteistamista ja tallennustilan myymistä toisen asteen opinnäytteille. Vastaaja toivoi myös mahdollisuutta yliopiston tutkimusten ja opinnäytteiden sekä Hämeen ammattikorkeakoulun, Lahden ammattikorkeakoulun ja Laurea-ammattikorkeakoulun muodostaman FUAS-liittouman julkaisujen tallennukseen.

6.3 Käyttökokemukset ja kehittämis ehdotukset

Theseus-yhteyshenkilöitä pyydettiin kertomaan kokemuksia Theseuksen käyttöön liittyen. Heitä pyydettiin myös kertomaan mielessään olevista kehittämis ehdotuksista. Kehittämis ehdotuksia pyydettiin sekä yleisesti Theseukseen että erikseen metadataan.

6.3.1 Käyttökokemuksia ja ongelmatilanteita

Theseuksen käytön sujuvuudesta, ongelmatilanteista ja muista käyttökokemuksista kysyttäessä yleisvaikutelma vastauksista oli, että Theseuksen käyttö koettiin melko sujuvaksi silloin kun ei esiintynyt käyttökatkoksia tai järjestelmän hitautta. Toistuvat käyttökatkokset ja Theseuksen ajoittainen hitaus nousivat esiin useissa vastauksissa. Palvelimen oli myös huomattu kuormittuvan aktiivisimpina tallennusaikoina. Eräs yhteyshenkilö kertoi etusivun epävakaisuuden ja oudon ilmiasun luoneen Theseuksesta epäääräisen, epäammattimaisen ja kotikutoisen vaikutelman heidän ammattikorkeakoulussaan. Ongelmia oli esiintynyt myös kirjautumisessa ja

tallentamisessa. Tallennusongelmat liittyivät lähinnä työn muuttamiseen yhdeksi PDF-tiedostoksi ja isoihin liitetiedostoihin.

Eräs yhteyshenkilö piti keskeisenä ongelmana sitä, että Theseuksen metadataa ei ole saatu kirjastojärjestelmään. Kaksi vastaajaa puolestaan kritisoi Theseuksen hakumahdollisuuksia. Toinen heistä piti hakua välillä hankalana ja hitaana. Toinen harmitteli näkyvien hakukenttien puutetta tarkennetun haun osalta; hakujen kohdentaminen esimerkiksi metadataan vaatii hakuohjeeseen perehtymistä eikä onnistu kaikilta käyttäjiltä. Yksi vastaaja kuitenkin huomautti hakumahdollisuuksien parantuneen aiempaan verrattuna.

Osa vastaajista kertoi enimpien ongelmien opinnäytetyöprosessissa liittyvän muihin asioihin kuin itse Theseukseen. Yksi tällainen asia oli erilaisten lomakkeiden täyttäminen. Esimerkiksi ammattikorkeakouluissa, joissa Shibboleth ei ole vielä käytössä, opiskelijoiden täytyy allekirjoittaa käyttöehtolomake. Valvonnan puutteen vuoksi opiskelijoita oli myös päässyt valmistumaan ilman julkisesti tallennettua, paperista tai sähköistä, versiota opinnäytteestä. Theseus-tallentamisen liittämisen osaksi opinnäytetyöprosessia mainittiin vaatineen paljon työtä.

Kaksi yhteyshenkilöä mainitsi tekijänoikeusasiat ongelmallisiksi. Opiskelijoita ja töiden ohjaajakin joudutaan opastamaan tekijänoikeuksiin ja lisensseihin liittyvissä asioissa. Opinnäytteitä joudutaan jälkikäteen poistamaan Theseuksesta, koska opiskelijat eivät ole ymmärtäneet kaikkia sähköisen näkyvyyden puolia.

Theseuksen positiivisia puolia mainittiin neljässä vastauksessa. Theseusta keuhuttiin hyväksi tiedonjakamisen välineeksi, joka on tasavertainen kaikille ammattikorkeakouluille. Theseuksen merkitys tiedonlähteenä opinnäytetöitään suunnitteleville ja tekeville opiskelijoille nostettiin esiin. Teknisen tuen ylläpidon taholta olleen kerrottiin olleen toimivaa. Yksi vastaaja mainitsi Theseuksen helpottaneen huomattavasti sähköisten opinnäytteiden käsittelyä, koska heidän aiempaan julkaisuarkistoonsa kirjasto tallensi työt ja tallentaminen oli hidasta.

6.3.2 Kehittämisehdotuksia Theseukseen

Kehittämisehdotuksia esitettiin kolmessatoista vastauksessa. Eniten toivottiin parannusta käyttöliittymään. Lisäksi useammassa vastauksessa tuotiin esiin tarvetta selkeisiin ohjeistuksiin eri asioiden suhteen ja edistystä muun kuin tekstiaineiston tallentamiseen.

Parannuksia käyttöliittymään toivottiin yhteensä viidessä vastauksessa. Kolmessa näistä vastauksista mainittiin etusivun uusimisesta. Etusivua kuvailtiin ärsyttäväksi ja huonoksi ja uusimisen toivottiin tapahtuvan mahdollisimman nopeasti. Käyttöliittymää kuvattiin kokonaisuudessaan sekavaksi ja sitä toivottiin hiottavan.

Neljässä vastauksessa käsiteltiin muun kuin tekstiaineiston tallentamista. Teostomaksuihin toivottiin selkeyttä, jotta voitaisiin arvioida, paljonko maksujen alaista materiaalia tulisi ja mitä kokoluokkaa maksut olisivat. Audiovisuaalisen aineiston tallentamisesta toivottiin mahdollisimman helppokäyttöistä sekä opiskelijoille että kirjastolle. Tallentamiseen kaivattiin myös yhteisiä ohjeistuksia.

Muista kuin av-aineistoon liittyvistä ohjeistuksista mainittiin kahdessa vastauksessa. Creative Commons -lisensoinnista toivottiin selkeää, suomenkielistä pikaohjetta, jossa tekijänoikeusasiat olisivat peruskäyttäjälle ymmärrettävässä muodossa. Aineistonkuvailuun toivottiin yksityiskohtaisempia ohjeita niin opinnäytteiden kuin muiden julkaisujen osalta. Tällaisia ohjeita voisivat esimerkiksi asiasanoituksen osalta olla tiedot mahdollisesta asiasanojen maksimimäärästä tai aakkosjärjestykseen laittamisesta.

Lisäksi kahdessa vastauksessa toivottiin kehittyneempiä hakumahdollisuuksia. Yhdessä vastauksessa pidettiin sekavana sitä, että opinnäytetyön nimiä kirjoitetaan erilaisin käytäntein pienillä tai isoilla kirjaimilla. Eräs vastaaja toivoi ammattikorkeakoulukohtaisia tilastoja, kuinka paljon on käyntejä ilman PDF-tiedoston avaamista. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin, että Theseus voisi olla nykyistä enemmän esillä ammattikorkeakoulujen ulkopuolella eli tiedotus voisi olla nykyistä laajempaa, jotta Theseuksen tunnettuus ja käyttö lisääntyisivät.

Yhdestä ammattikorkeakoulusta esitettiin toive, että Theseukseen arkistoitaisiin myös alkuperäiset versiot salassa pidettävistä töistä kaikkine salattavine liitteineen. Nämä työt

säilytettäisiin omassa näkymättömässä hakemistossaan. Näistä töistä julkaistaisiin edelleen versio, josta salassa pidettävät osiot on poistettu.

6.3.3 Kehittämisehdotuksia metadataan

Kysyttäessä muutostarpeista Theseuksen metadataan eli kuvailutietoihin yksitoista vastaajaa ilmoitti olevansa tyytyväinen nykyisiin kuvailutietoihin. Viisi vastaajaa jätti vastaamatta kysymykseen. Viidellä vastaajalla oli ehdotuksia kuvailutietojen parantamiseksi.

Kahdessa vastauksessa mainittiin tarpeesta saada englanninkielisen tiivistelmän nimelle oma kenttä. Yksikön/alaorganisaation näkyviin saamista metatietoihin toivottiin myös kahdessa vastauksessa, joista toisessa mainittiin, että yksikön olisi hyvä näkyä myös tallennettujen töiden poolissa. Kolmessa vastauksessa otettiin kantaa asiasanoitukseen. Ensimmäisessä näistä vastauksista toivottiin musiikkiaineistojen asiasanojen ketjutusta. Toisessa pidettiin huonona ja työllistävänä sitä, että asiasanat tallentuvat keyword-kenttään, joka ei mene asiasanaindeksiin. Kolmannessa toivottiin kuvailusanojen olevan olevan YSA:n mukaisia oikeita asiasanoja.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli ensinnäkin selvittää, miten Theseus-julkaisuarkisto syntyi ja minkälaisia vaiheita perustamiseen ja käyttöönottoon liittyi. Toisena tavoitteena oli selvittää ammattikorkeakoulujen nykyiset käytänteet Theseuksen suhteen. Käytänteitä selvitettäessä vastaajilta pyydettiin myös mahdollisia kehittämissuhteita Theseukseen. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Theseuksen nykyisestä kehittämisestä vastaava Theseus-ohjausryhmä.

7.1 Theseuksen vaiheet

Perustamis- ja käyttöönottovaiheita sekä käyttöönoton jälkeistä kehittämistä lähdettiin tutkimaan tutustumalla Open Access -hankkeen, pilottikirjastojen, Theseus-ohjausryhmän ja AMKIT-konsortion kokousmuistioihin ja pöytäkirjoihin sekä toimintasuunnitelmiin ja toimintakertomuksiin. Lisätietoa saatiin muun muassa Theseuksen kehittämisessä mukana olleiden henkilöiden kirjoittamista artikkeleista. Theseuksen eri vaiheissa mukana olleita henkilöä haastateltiin. Haastattelut suoritettiin toukokuun 2012 aikana. Seinäjoen ammattikorkeakoulun rehtoria Tapio Varmolaa ja Seinäjoen korkeakoulukirjaston johtajaa Tarja Koskimiestä haastateltiin yhdessä puhelimitse. Koskimies vastasi osaan kysymyksistä sähköpostitse. Theseuksen kehittämisessä alusta asti mukana olleen Kansalliskirjaston atk-suunnittelija Samu Viidan haastattelu hoidettiin Skype-puhelulla. Theseuksen suunnittelijana Open Access -hankkeen aikana toimineen Anna-Kaisa Sjölundin kanssa keskusteltiin sähköpostitse. Taulukkoon 3 on koottu merkittäviä asioita Theseuksen eri vaiheista.

TAULUKKO 3. Theseuksen vaiheita

Mitä tapahtui?	Milloin?
AMKIT-konsortio perusti työryhmän tutkimaan opinnäytteiden verkkojulkaisemista	2004 toukokuu
Opetusministeriö kehotti korkeakouluja perustamaan julkaisuarkistoja	2005 maaliskuu
Open Access -hanke käynnistyi	2006
Julkaisuarkiston suunnittelija aloitti työssään	2007 toukokuu
Pilottikirjastot kokoontuivat ensimmäisen kerran	2007 marraskuu
Arene ry allekirjoitti palvelusopimuksen Kansalliskirjaston kanssa	2008 tammikuu
Julkaisuarkisto nimettiin Theseukseksi	2008 helmikuu
Theseuksen ensimmäinen pilottiversio valmistui	2008 alkukesä
Creative Commons -lisensointi saatiin liitettyä Theseukseen	2008 syksy
Julkaisutyöryhmä alkoi pilotoimaan rinnakkaisjulkaisuja	2008–2009 talvi
Theseus oli valmis käyttöönottettavaksi ja ei-pilotoivat ammattikorkeakoulut alkoivat porrastetusti liittyä mukaan	2009 tammikuu
Open Access -hanke julkaisi suosituksen opinnäytteiden julkisuudesta	2009 toukokuu
CSC:n streamauspalvelun pilotointi alkoi	2009 huhtikuu
Arene julkaisi open access -mandaatin	2009 lokakuu
Open Access -hanke päättyi	2009 joulukuu
Theseuksen hallinnointi siirtyi AMKIT-konsortiolle	2010 tammikuu
Theseus-ohjausryhmä kokoontui ensimmäisen kerran	2010 toukokuu
Theseuksen käyttöluvut ohittivat Dorian vastaavat	2010
Theseukseen tallennettiin 30 000. julkaisu	2011 syyskuu
Theseukseen tallennettiin 40 000. julkaisu	2012 toukokuu

Open Access -hanke sai alkunsa, kun AMKIT-konsortio esitti opetusministeriölle ammattikorkeakoulujen yhteisen julkaisuarkiston perustamista ja Seinäjoen ammattikorkeakoulu verkkojulkaisun perustamista. Opetusministeriössä nämä kaksi ajatusta yhdistettiin yhdeksi hankkeeksi. (Koskimies 7.5.2012, sähköpostiviesti.) Open Access -hankkeen tavoitteena oli edistää ammattikorkeakoulujen avointa julkaisutoimintaa eli saattaa sekä tutkimus- ja kehitystoiminnan tulokset että opinnäytetyöt aiempaa paremmin työelämän hyödynnettäväksi

(Yleistiedote OA-hankkeesta 2008, hakupäivä 13.2.2012). Hanke käynnistyi vuonna 2006 (Niemelä 2008, hakupäivä 13.2.2012).

Open Access -hankkeelle perustettiin ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana toimi Diakonia-ammattikorkeakoulun rehtori Jorma Niemelä ja jossa oli edustajat Arene ry:stä, AMKIT-konsortiosta, opetusministeriöstä ja CSC:stä (Open Access -hanke 2007; Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012). Hankkeen hallinnointi oli Seinäjoen ammattikorkeakoulun vastuulla (Niemelä 2008, hakupäivä 13.2.2012). Opinnäytetöiden julkaisuarkiston suunnittelijaksi palkattiin keväällä 2007 Anna-Kaisa Sjölund (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007b, hakupäivä 11.4.2012).

Julkaisuarkisto rakennettiin yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012). Alustaksi julkaisuarkistolle tuli Kansalliskirjaston tarjoama DSpace (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2007e, hakupäivä 11.4.2012). Kansalliskirjastosta hankkeelle työskenteli puolipäiväisesti Samu Viita (Viita 4.5.2012, haastattelu).

Joulukuussa 2007 ammattikorkeakoulujen rehtorit allekirjoittivat sopimuksen yhteisestä verkkokirjastopalvelusta (Valtakirja verkkokirjastolle 2007, hakupäivä 6.6.2012). Vuoden 2008 alkupuolella ohjausryhmä valitsi julkaisuarkistolle nimeksi Theseuksen. Nimi viittaa kreikkalaisen mytologian sivistyneeseen ja nokkelaan sankariin. (OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa 2008a, hakupäivä 11.4.2012.)

Julkaisuarkiston yksityiskohtaisempaa suunnittelua varten perustettiin pilottiryhmä, johon kuului yksitoista kirjastoa (Viita 2008, hakupäivä 2.4.2012). Pilottiammattikorkeakoulut myös testasivat opinnäytteiden tallennusta, ennen kuin vuoden 2009 alusta lähtien muutkin ammattikorkeakoulut liittyivät porrastetusti mukaan Theseukseen (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012).

Creative Commons -lisensoinnin lisääminen Theseukseen ja Shibboleth-tunnistuksen käyttöönotto olivat merkittäviä saavutuksia (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012; Sjölund 3.5.2012, sähköpostiviesti). Shibboleth-tunnistuksen käyttöönotolla luotiin pohja yhteispohjoismaiselle yhteistyölle ja avoimen datan käyttöönotolle (Sjölund 3.5.2012, sähköpostiviesti). Creative Commons -lisensointia ei ollut aiemmin käytetty näin laajasti

korkeakouluissa tai julkisen sektorin organisaatioissa ja sillä oli huomattava merkitys suomalaisen open access -toiminnan edistämiseksi (Rintala, Mattila & Sjölund 2008, hakupäivä 26.3.2012).

Open Access -hankkeen aikana luotiin ja julkaistiin useita tärkeitä asiakirjoja. Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa -ohjeistus loi ammattikorkeakouluille yhteisen toimintamallin opinnäytteen verkkoonlaittamisprosessista (Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa 2008). Suosituksessa opinnäytetöiden julkisuudesta määriteltiin, että opinnäytteet ovat pääsääntöisesti julkisia ja poikkeustapauksissa vain osa työstä voidaan salata (Ammattikorkeakoulujen Open Access -hankkeen suositus opinnäytetöiden julkisuudesta 2009, hakupäivä 19.4.2012). Open access -mandaatilla veloitettiin korkeakoulujen henkilöstö rinnakkaistallentamaan tieteelliset julkaisunsa Theseukseen vuoden 2010 alusta lähtien (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2009, hakupäivä 29.3.2012).

Open Access -hanke päättyi vuoden 2009 loppuun ja Theseuksen käytännön hallinnointi siirtyi AMKIT-konsortiolle. AMKIT-konsortio nimesi korkeakoulukirjastoista kolme asiantuntijaa vastaamaan Theseuksen ylläpito- ja pääkäyttäjätehtävistä sekä tiedottamisesta ja kehittämisestä. (AMKIT-konsortio 2011, hakupäivä 5.6.2012.) Kehittämistä ohjaamaan konsortio perusti Theseukselle ohjausryhmän, jonka puheenjohtajana toimi ensin Humanistisen ammattikorkeakoulun rehtori Eeva-Liisa Antikainen ja vuodesta 2011 lähtien Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjastonjohtaja Riitta-Liisa Karjalainen (Theseus-verkkokirjasto 2010a, hakupäivä 5.4.2012; Theseus-julkaisuarkisto 2012c).

Jo pilotoinnin aikana opinnäytetöitä tallennettiin runsaasti, sillä osa pilottikirjastoista siirsi Theseukseen töitä ammattikorkeakoulujen omista sähköisistä kokoelmista. Vanhoja töitä siirrettiin aluksi manuaalisesti ja myöhemmin suoraan konvertoimalla. Vuoden 2010 aikana sekä tallennusten että katselukertojen määrät nousivat ennätyslukemiin, kun kaikki ammattikorkeakoulut olivat liittyneet mukaan. Kokotekstien katselukerrat nousivat 665 000 latauksesta lähes kolmeen miljoonaan ja ohittivat Dorian vastaavat käyttöluvut. (Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.) Syksyllä 2011 Theseukseen tallennettiin sen 30 000. julkaisu ja keväällä 2012 rikottiin 40 000 julkaisun raja (Marjamaa 2011a, hakupäivä 5.4.2012; Savolainen, keskustelu 15.6.2012).

Rinnakkaistallentaminen lähti käyntiin kankeasti. Vain noin puolet ammattikorkeakouluista sai tallentamisen käyntiin vuoden 2010 aikana ja niissäkin tallennettiin lähinnä

ammattikorkeakoulujen omia julkaisusarjoja. Tallennusta hidasti ehdoton Shibbolethin käyttövaatimus sekä epäselvyydet tekijänoikeusasioissa. (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012; Theseus-verkkokirjasto 2011, hakupäivä 5.4.2012.)

Kansalliskirjaston Syli-syöttöliittymää alettiin tehdä vuoden 2010 alusta ja se on vielä kesken. Syli toteutetaan REST-rajapinnan avulla, jotta siitä saadaan mahdollisimman riippumaton tämänhetkisestä DSpace-tekniikasta. Sylin avulla ammattikorkeakoulut pystyvät itse hallinnoimaan käyttäjiä ja kokoelmia. Kirjastojen toivoma metadatan automaattinen vienti Theseuksesta kirjastotietokantoihin voidaan myös toteuttaa syöttöliittymällä. Näillä näkymin Sylin pilotointi voidaan aloittaa syksyllä 2012. (Viita 4.5.2012, haastattelu.)

Audiovisuaalisen materiaalin tallennusta ja streamausta toivottiin Theseuksen yhteyteen jo melko aikaisessa vaiheessa ja CSC:n Stream-palvelua pilotoitiin. Se kuitenkin koettiin huonoksi ja Kansalliskirjasto ryhtyi itsenäisesti suunnittelemaan omaa streamauspalveluaan. Streamauspalvelu tulee olemaan osa Syli-syöttöliittymää. (Viita 4.5.2012, haastattelu.)

7.2 Kysely Theseus-käytänteistä

Ammattikorkeakoulujen nykyisiä Theseus-käytänteitä selvitettiin verkkokyselyllä toukokuussa 2012. Kysely lähetettiin ammattikorkeakoulujen Theseus-yhteyshenkilöille. Vastauksia saatiin 23 kappaletta 21 ammattikorkeakoulusta.

Vastanneiden ammattikorkeakoulujen käytänteet olivat täysin yhtenäisiä opinnäytteen tallennusprosessissa; kaikissa vastanneissa ammattikorkeakouluissa opiskelija syöttää työn Theseukseen, minkä jälkeen kirjasto vapauttaa työn julkiseksi. Kaikki yhteyshenkilöt vastasivat samalla tavalla myös kysymykseen mahdollisista arvosanaperusteista, joilla rajoitettaisiin heikoimpien arvosanojen töiden julkaisemista. Arvosanaperuste ei ollut käytössä yhdessäkään vastanneessa ammattikorkeakoulussa.

Aika yhtenäinen käytäntö oli myös se, että opiskelija voi kieltäytyä opinnäytteen julkaisemisesta Theseuksessa. Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa -toimintaohjeen mukaan Theseukseen tallentaminen on suositeltavaa, mutta opiskelijalla on oikeus ilman perusteluja kieltäytyä julkaisemisesta. Suurimmassa osassa ammattikorkeakouluja myös toimeksiantaja voi

kieltää julkaisemisen. Toimeksiantajan kanssa allekirjoitettavassa yhteistyösopimuksessa mainitaan opinnäytetyön julkisuudesta ja opiskelijan oikeudesta julkaista työ halutessaan eli asia tulee esille jo opinnäytetyöprosessin käynnistyessä.

Theseukseen tallennettujen töiden poistoperusteissa oli aika paljon vaihtelua. Kahdessatoista ammattikorkeakoulussa perusteeksi työn poistamiselle riitti opiskelijan pyyntö ja kymmenessä toimeksiantajan pyyntö. Useimmiten pyyntöä ei tarvinnut perustella. Muutamassa ammattikorkeakoulussa oli poistojen suhteen tiukempi linja; vaadittiin joko opiskelijan ja toimeksiantajan yhteistä pyyntöä tai vahvoja perusteita. Töitä poistettiin myös asiavirheiden vuoksi ja vaihdettiin väärä versioita uusiin.

Suurimmassa osassa vastanneista ammattikorkeakouluista ei ole jälkikäteen siirretty vanhoja opinnäytteitä Theseukseen. Kolmessa ammattikorkeakoulussa oli siirretty kaikki aiemmin sähköisesti julkaistut opinnäytteet, neljässä ammattikorkeakoulussa osa töistä.

Ammattikorkeakoulujen Theseus-käytänteitä on tutkittu aiemminkin. Kesäkuussa 2010 kansalliskirjasto tutki käytänteitä, jotka huomioitiin Syli-syöttöliittymää suunniteltaessa (Kansalliskirjasto 2010b). Theseus-asiantuntijat tutkivat käytänteitä verkkokyselyllä marraskuussa 2010 (Marjamaa 2011b, hakupäivä 2.4.2012). Theseus-asiantuntijoiden kyselyssä tutkittiin osittain samoja asioita kuin tämän opinnäytetyön yhteydessä tehdyssä kyselyssä. Theseus-asiantuntijoiden kyselyyn vastasi 19 ammattikorkeakoulua eli kaksi vähemmän kuin opinnäytetyön yhteydessä tehtyyn kyselyyn.

Sekä marraskuussa 2010 että toukokuussa 2012 tehdyssä kyselyssä ammattikorkeakoulujen yleisin vaihtoehto Theseuksessa julkaisemiselle oli painetun version toimittaminen kirjastoon. Intra oli toiseksi suosituin vaihtoehto. Joissakin ammattikorkeakouluissa molemmat vaihtoehdot ovat käytössä. Molemmissa kyselyissä saatiin myös vastauksia, joiden mukaan ammattikorkeakoululla ei ole vaihtoehtoista tapaa. Aiemmassa kyselyssä kahdessa ammattikorkeakoulussa piti Theseukseen tallennetusta työstä toimittaa myös painettu versio. Tuoreemmassa kyselyssä painettu versio piti palauttaa kuudessa ammattikorkeakoulussa.

Marraskuun 2010 kyselyssä lähes kaikki vastaajat pitivät Theseuksen etusivua ongelmallisena. Etusivu nousi esiin myös tuoreemmassa kyselyssä, jossa suurimmiksi ongelmiksi ja kehittämiskohteiksi nousivat juuri etusivu ja käyttöliittymä ulkoasuineen, hitauksineen ja

kaatumisineen. Theseuksen etusivu piti uudistaa jo vuonna 2011, mutta muun muassa palvelinepäselvyyden vuoksi uudistus on viivästynyt. Aiemmassa kyselyssä hakuliittymää pidettiin sekavana ja laajennettua hakua kaivattiin. Vaikka hakumahdollisuudet ovat parantuneet kyselyiden välillä, tuoreemmankin kyselyn tuloksissa hakumahdollisuuksia toivottiin kehitettävän. Myös ohjeistuksia ja selkeyttä toimintatapoihin kaivattiin molemmissa kyselyissä. Tuoreemman kyselyn mukaan parempia ohjeita kaivataan Creative Commonsiin ja tekijänoikeusasioihin sekä aineistonkuvailuun.

Toukokuun 2012 kyselyn vastaajilla oli tulevaan streamaukseen liittyviä toiveita. Teostomaksuihin kaivattiin selkeyttä ja streamauksesta toivottiin tulevan mahdollisimman helppoa ja yhteisesti ohjeistettua. Theseuksen metadataan suurimmalla osalla vastaajista ei ollut parannusehdotuksia. Viiden vastaajan ehdotukset koskivat englanninkielisen tiivistelmän nimen kenttää, yksikön nimen näkyviin saamista ja asiasanoitusta. Muutama vastaaja mainitsi, että eniten ongelmia opinnäyteprosessissa on Theseukseen liittymättömissä asioissa.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli ottaa selvää Theseuksen perustamisvaiheista sekä kartoittaa ammattikorkeakoulujen Theseuksen käyttöön liittyviä käytänteitä. Theseuksen vaiheet selvitettiin olemassa olevien asiakirjojen ja artikkelien avulla, ja tarkentavaa tietoa hankittiin haastatteluilla. Ammattikorkeakoulujen nykyisiä käytänteitä tutkittiin Theseus-yhteyshenkilöille lähetetyllä verkkokyselyllä.

Theseuksen perustamisvaiheet ja kehitys tähän päivään saakka saatiin onnistuneesti dokumentoitua. Kaikkea löytynyttä tietoa ei opinnäytetyöhön sisällytetty, jotta työ ei paisunut liian laajaksi. Vaiheista pyrittiin luomaan mahdollisimman selkeä kokonaiskuva.

Vaiheiden selvittäminen oli paikoin haastavaa. Tieto oli pirstaleina erilaisissa pöytäkirjoissa, muistioissa ja muissa dokumenteissa, jotka löytyivät epäloogisista paikoista. Kokousmuistioissa suunniteltiin usein tulevia toimenpiteitä, mutta tietoa siitä, miten suunnitelmien toteutuksessa onnistuttiin, ei aina löytynyt. Muistioiden laatu vaihteli ja paikoitellen niiden tulkitseminen oli vaikeaa. Muistioita läpikäydessämme opimme, kuinka tärkeää muistioiden huolellinen laatiminen on. Myös tehdyt toimenpiteet pitäisi aina kirjata muistiin.

Kyselyyn saatiin yllättävän paljon vastauksia. Vastausaikaa kyselyssä oli puolitoista viikkoa, jonka aikana lähetettiin yksi muistutusviesti vastaamisesta. Pidemmällä vastausajalla ja useammalla muistutusviestillä vastauksia olisi saatu ehkä jopa enemmän. Kahdesta ammattikorkeakoulusta tulleet tuplavastaukset kahdelta eri yhteyshenkilöltä aiheuttivat hieman lisätyötä kyselyn käsittelyssä. Saman ammattikorkeakoulun eri henkilöiden vastausten eroavuus ja jopa ristiriitaisuus saattaa kertoa siitä, että oman ammattikorkeakoulun käytänteet eivät ole selviä edes henkilökunnan keskuudessa. Muistakin ammattikorkeakouluista olisi mahdollisesti saatu useammalta vastaajalta erilaisia vastauksia. Erilaiset vastaukset saattoivat johtua myös erilaisista tulkinnoista ja näkökulmista tai kysymysten liian epätarkasta esitystavasta. Jos tutkisimme käytänteitä uudella kyselyllä, osaisimme ehkä muotoilla kysymykset niin tarkasti, että tulkinvaraa ei jäisi.

Kyselyn tulosten raportoinnissa ammattikorkeakoulut mainittiin nimeltä vain vanhojen opinnäytetöiden siirroista kerrottaessa sekä liittymisajankohtataulukossa. Nimeltämainitseminen

muiden kysymysten kohdalla ei olisi tuonut lisäarvoa tuloksiin, vaikka olisikin mahdollisesti selkeyttänyt raporttia. Anonyymeilla vastauksilla haluttiin välttää tilanteet, joissa ammattikorkeakoulun koettaisiin joutuneen huonoon valoon. Vastaukset toimitettiin kuitenkin täydellisinä toimeksiantajan hyödynnettäväksi.

Kattavan ja yhtenäisen ohjeistuksen laatiminen Theseuksen etusivulle olisi tarpeen. Ohjeistuksia tarvitaan sekä opiskelijoille että henkilökunnalle. Tällä hetkellä ammattikorkeakoulut ovat itse hoitaneet kukin omien opiskelijoiden ohjeistuksen. Lisäksi theseus.fi-sivulle on koottu jonkinlaiset tallennusohjeet. Ohjeissa on kuitenkin puutteita ja uusien ominaisuuksien, kuten streamauksen, myötä tallennusprosessi voi vaikeutua entisestään. Kaikille ammattikorkeakouluille yhteiset tallennusohjeet toisivat selkeyttä Theseuksen käyttöön.

Opinnäytetyöprojektin aikana käytimme paljon Theseuksen hakutoimintoja erilaisia asioita taustatiedoksi selvittäessämme. Tarkennetun haun käyttäminen oli todella työlästä. Edes hakuohjeisiin tutustumalla emme onnistuneet kaikissa hauissa, vaikka olemme opiskelleet tiedonhakua useammalla opintojaksolla. Sekä omien kokemuksiemme että kyselyssä saatujen kommenttien perusteella Theseukseen olisi tärkeää luoda helppokäyttöisempi tarkennettu haku, jossa olisi valmiit hakukentät ainakin yleisimmille hakuehdoille.

Kansalliskirjaston vuonna 2010 tekemässä kyselyssä saatiin palautetta, että opiskelijat ovat kokeneet töiden tallennusprosessin hankalaksi. Myös tämän opinnäytetyön yhteydessä toteutetussa kyselyssä kävi ilmi, että ohjeistusta Theseuksen käyttöön kaivataan. Opiskelijoiden käyttäjäkokemusten kartoittamisessa voisi olla aihetta jatkotutkimukselle. Tässä opinnäytetyössä rajasimme käyttäjänäkökulman pois ja keskityimme kartoittamaan kirjastojen kokemuksia Theseuksen käytöstä. Opiskelijoiden näkökulma on kuitenkin tärkeä osa Theseuksen toimivuuden arviointia ja kehitystä, joten sitä kannattaisi tarjota opinnäytetyöaiheeksi.

LÄHTEET

Amkit.fi. 2005. AMKIT-konsortio. Hakupäivä 17.1.2012, <http://www.amkit.fi/index.php?konsortio>.

AMKIT-johtoryhmä. 2004. AMKIT-konsortion johtoryhmän kokous 13.5.2004. Kokousmuistio. Hakupäivä 24.5.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?1f0ca434e8a0d20501ff606070f3b62e>.

AMKIT-johtoryhmä. 2006. AMKIT-konsortion johtoryhmän kokous. Kokousmuistio 25.1.2006. Hakupäivä 24.5.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?8e563d197fa2000af00dc45b7f5c61bc>.

AMKIT-konsortio. 2004. AMKIT-konsortion yleiskokous 11.11.2004. Pöytäkirja. Hakupäivä 24.5.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?5f1d75f30da45856c597378bdaf835a3>.

AMKIT-konsortio. 2011. Toimintakertomus 2010. Hakupäivä 5.6.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?f7eab17fc8db71941a742297e0266c04>.

AMKIT-konsortio. 2011b. Theseuksen perustamisvaiheen (2007–2009) materiaalit. Hakupäivä 5.6.2012, <https://wiki.hamk.fi/display/amkit/7.+Theseuksen+perustamisvaiheen+%282007-2009%29+materiaalit>.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2007a. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 15.11.2007. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_432hmvnqcv.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2007b. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 10.12.2007. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_431c8bqh4f8.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2008a. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 28.1.2008. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_443fhz648dh.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2008b. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 10.3.2008. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_451cfbss4fr.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2008c. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 15.4.2008. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_455gbkjhfhj.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2008d. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 3.6.2008. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_456dpzpggdc.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2008e. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 6.11.2008. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_46779d26vhj.

Ammattikorkeakoulujen OA-hanke. 2009. Verkkokirjastopalvelun pilottikokous 22.4.2009. Muistio. Hakupäivä 11.4.2012, https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_487hhq3cdc.

Ammattikorkeakoulujen Open Access -hankkeen suositus opinnäytetöiden julkisuudesta. 2009. Hakupäivä 19.4.2012,
<https://wiki.hamk.fi/download/attachments/19139156/Opinn%C3%A4ytet%C3%B6iden+julkisuus.pdf>.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2009. Ammattikorkeakoulujen Open Access -lausuma. Hakupäivä 29.3.2012, http://www.arene.fi/data/dokumentit/52bd599d-66f6-41a9-8cb7-6e151ec677d5_open%20access%20julkilausuma.pdf.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2012a. Arene. Hakupäivä 16.1.2012, http://www.arene.fi/sivu.asp?page_id=23&luokka_id=1&main=1.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2012b. Toiminta. Hakupäivä 16.1.2012, http://www.arene.fi/sivu.asp?page_id=24&luokka_id=1&main=1.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2012c. Jäsenet. Hakupäivä 16.1.2012, http://www.arene.fi/sivu.asp?page_id=26&luokka_id=1&main=1.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. 2012d. Yleistä. Hakupäivä 7.8.2012, http://www.arene.fi/sivu.asp?luokka_id=24&main=1.

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje. 2011. Opiskelijaintra Oiva. Sisäinen lähde. Hakupäivä 12.1.2012, http://intraweb.students.oamk.fi/tietoa_opiskelusta/opinnaytetyo/.

Ammattikorkeakoululaki 9.5.2003/351.

Ammattikorkeakoulut.fi. 2009a. Medialle. Hakupäivä 4.1.2012, <http://www.ammattikorkeakoulut.fi/medialle/?s=amk>.

Ammattikorkeakoulut.fi. 2009b. Ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyö. Hakupäivä 4.1.2012, <http://www.ammattikorkeakoulut.fi/medialle/?s=tki>.

Ammattikorkeakoulut.fi. 2009c. Opiskelu ja tutkinnot ammattikorkeakouluissa. Hakupäivä 4.1.2012, <http://www.ammattikorkeakoulut.fi/medialle/?s=opiskelu>.

Ammattikorkeakoulut.fi. 2010a. Hakupäivä 4.1.2012, <http://www.ammattikorkeakoulut.fi/>.

Avoimen tieteellisen julkaisutoiminnan työryhmän muistio. 2005. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:8.

Creative Commons. 2012a. About. Hakupäivä 23.4.2012, <http://creativecommons.org/about/>.

Creative Commons. 2012b. Frequently Asked Questions. Hakupäivä 23.4.2012, http://wiki.creativecommons.org/FAQ#What_is_Creative_Commons_and_what_do_you_do.3F.

Creative Commons Suomi. 2012. Ota yhteyttä. Hakupäivä 9.3.2012, <http://creativecommons.fi/ota-yhteytta>.

CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy. 2012a. Organisaatio. Hakupäivä 13.2.2012, <http://www.csc.fi/csc/csc/organisaatio>.

CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy. 2012b. CSC tutuksi. Hakupäivä 13.2.2012, <http://www.csc.fi/csc>.

CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy. 2012c. Toiminta-ajatus. Hakupäivä 13.2.2012, <http://www.csc.fi/csc/csc>.

CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy. 2012d. CSC:n historia. Hakupäivä 13.2.2012, <http://www.csc.fi/csc/csc/historia>.

CSC — Tieteen tietotekniikan keskus Oy. 2012e. Hakupäivä 20.4.2012, <http://www.csc.fi/hallinto/haka/luottamusverkosto/kasitteet>.

FinnOA - Suomen open access -työryhmä. 2012. Mitä on open access. Hakupäivä 16.2.2012, http://www.finnoa.fi/?page_id=14.

Internet2. 2012. About Shibboleth. Hakupäivä 7.3.2012, <http://shibboleth.internet2.edu/about.html>.

Jolkkonen, A. 2007. Missä on opinnäytetyöprosessin laatu? Teoksessa M. Toljamo & A. Vuorijärvi (toim.), Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö kehittämiskohteena, käytännön kokemuksia ja perusteltuja puheenvuoroja. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu, 12–19.

Jyväskylän yliopisto. 2012. Open Access ja rinnakkaistallentaminen: mistä on kysymys? Hakupäivä 16.2.2012, <http://openaccess.jyu.fi/oart>.

Jääskeläinen, R. Katsaus Suomen ammattikorkeakoulujärjestelmään. Snellman-instituutin B-sarja 48/2000.

Kansalliskirjasto. 2010a. E-lomake raportti 21550. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Kansalliskirjasto. 2010b. Kysely syöttöliittymästä Theseuksen asiakkaille. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Kansalliskirjasto. 2012. Yleistiedot. Hakupäivä 14.2.2012, <http://www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto.html>.

Kopioisto ry. 2011. Opinnäytetyö. Hakupäivä 21.2.2012,
http://www.kopiraitti.fi/musiikki/musiikin_tallentaminen/fi_FI/opinnayte/.

Koskimies, T., kirjastonjohtaja, Seinäjoen korkeakoulukirjasto. VS: VS: Haastattelu opinnäytetyöhön. Sähköpostiviesti tapio.varmola(at)seamk.fi 7.5.2012, lähetetty edelleen osoitteeseen k8raan00(at)students.oamk.fi 10.5.2012.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

Lantto, L. 2004. Opinnäytetöiden julkisuus. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Rehtorin päätös 451. 30.6.2004. Tekijöiden hallussa.

Lantto, L. 2007. Opinnäytetöiden sidonta. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Rehtorin päätös 315. 24.5.2007. Tekijöiden hallussa.

Marjamaa, M. 2011a. Ammattikorkeakoulujen Theseus Suomen suurin julkaisuarkisto – 30 000. opinnäytetyön tallentaja palkittiin. Hakupäivä 5.4.2012,
<http://www.uasjournal.fi/index.php/uasj/article/view/1347/1270>.

Marjamaa, M. 2011b. Theseus-kyselyn tuloksia: Korjauksia toivotaan etusivulle sekä hakumahdollisuuksiin. Hakupäivä 2.4.2012, <http://kreodi.fi/artview.asp?ArticleID=399>.

Niemelä, J. 2008. Neljättä vallankumousta tekemässä. Hakupäivä 13.2.2012,
<http://www.uasjournal.fi/index.php/osaaja/article/view/76/147>.

Niemitalo, J., yliopettaja, Oulun seudun ammattikorkeakoulu. RE: Opparikysymyksiä. Sähköpostiviesti k8lasi00(at)students.oamk.fi 30.5.2012.

Open Access -hanke. 2007. Toimintakertomus 2007. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007a. Ohjausryhmän kokous 6.2.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?8e00d24f8b0ebd2f6fe18cf46a463efc>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007b. Ohjausryhmän kokous
8.5.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?4b50b9c927fd0d367eb4aa7deee289ec>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007c. Ohjausryhmän kokous
7.6.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?6dc96a4e2f7fdede99e46277bacb1982>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007d. Ohjausryhmän kokous
10.8.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?beefef7fb8c03577fdb925790cf5c553>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007e. Ohjausryhmän kokous
13.9.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?7a379e2293c42d82dedadabe0ed82e4c>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007f. Ohjausryhmän kokous
3.10.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?d75508d3c639b375dd7f28705678a769>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007g. Ohjausryhmän kokous
13.11.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?934d44a3a685fbff945f37678681f700>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2007h. Ohjausryhmän kokous
12.12.2007. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?12f8e9a1b31134531b7af1d57b17e16b>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008a. Ohjausryhmän kokous
13.2.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?e2fae218b3c80a612705bec2d8992e42>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008b. Ohjausryhmän kokous
23.4.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?23613d111087eb499c559a600ae8b4bb>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008c. Ohjausryhmän kokous
13.6.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?f726bac6ec533ca3c2c38aed94f463c4>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008d. Ohjausryhmän kokous
19.8.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
<http://www.amkit.fi/download.php?000380c16f9faa046fc16a14554cf825>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008e. Ohjausryhmän kokous
15.10.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
https://docs.google.com/View?id=dp9cvnx_52489nk3tgp.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2008f. Ohjausryhmän kokous
12.12.2008. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
https://docs.google.com/View?id=dp9cvnx_530cgb5k2fz.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2009a. Ohjausryhmän kokous
23.2.2009. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
https://docs.google.com/View?id=dp9cvnx_532hmg6qmhc.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2009b. Ohjausryhmän kokous
24.4.2009. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
https://docs.google.com/Doc?id=dp9cvnx_534fhpvggcr&hl=en.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2009c. Ohjausryhmän kokous
17.6.2009. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,
https://docs.google.com/View?id=dp9cvnx_537c9zwk5cw.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2009d. Ohjausryhmän kokous
15.9.2009. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012,

<https://docs.google.com/document/edit?id=1Xp5vvnfveLWfObWWHFYbOhu3mxJDldG7Hx2tmwu-vX8#>.

OPEN ACCESS -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa. 2009e. Ohjausryhmän kokous 23.10.2009. Pöytäkirja. Hakupäivä 11.4.2012, <https://docs.google.com/Doc?docid=0Ae768zvyVQMjZHA5Y3ZueF81NTBkYnR4cjlnYw&hl=en>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012a. Ammattikorkeakoulut. Hakupäivä 4.1.2012, <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/ammattikorkeakoulutus/ammattikorkeakoulut/?lang=fi>.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2012b. Opiskelu ja tutkinnot ammattikorkeakouluissa. Hakupäivä 13.1.2012, http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/ammattikorkeakoulutus/opiskelu_ja_tutkinnot/?lang=fi.

Opinnäytetyöprosessi ammattikorkeakouluissa. 2008. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Oulun seudun ammattikorkeakoulu. 2006. Opinnäytetyön laadun tekijät ammattikorkeakoulussa. Suosituksia opinnäytetyötä ohjaaville. Hakupäivä 13.1.2012, http://www.oamk.fi/opinnaytehanke/docs/opinnaytetyon_laadun_tekijat.pdf.

Paaso, J. 2010. Opinnäytetyön raportointi. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Rehtorin päätös 176. 22.6.2010. Tekijöiden hallussa.

Patentti- ja rekisterihallitus. 2011. Rekisteriote. Hakupäivä 16.1.2012, http://www.arene.fi/data/liitteet/13917=arene_saannot_2011_28_10.pdf.

Rask, M. 2002. Ammattikorkeakoululaitoksen vakiintuminen ja uudet haasteet. Teoksessa J-P. Liljander (toim.), Omalla tiellä. Ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Helsinki: Edita Publishing Oy, 31–41.

Rintala, H-M., Mattila, M. & Sjölund, A-K. 2008. Toimintakertomus 2008. Open Access -hanke. Hakupäivä 26.3.2012, <https://iamk.wikispaces.com/file/view/TOKE+a2008.pdf>.

Rissanen, R. 2007. Työelämäyhteistyö ja kumppanuus opinnäytetyössä. Teoksessa M. Toljamo

& A. Vuorijärvi (toim.), Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö kehittämiskohteena, käytännön kokemuksia ja perusteltuja puheenvuoroja. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu, 104–111.

Savolainen, S., informaatikko, Oulun seudun ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan kirjasto. 2012. Keskustelu 15.6.2012.

Seinäjoen AMK. 2006. Hankerahoitushakemus. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Sjölund, A-K. 2008. Open Access, kirjastot ja ammattikorkeakoulujen verkkokirjastopalvelu. Hakupäivä 26.4.2012, <http://ojs.seamk.fi/index.php/osaaja/article/view/70/116>.

Sjölund, A-K. 2008b. Verkkokirjasto Theseuksen toimintasuunnitelma 2009. Hakupäivä 18.5.2012, <http://iamk.wikispaces.com/file/view/Theseuksen+2009+TOSU+korjattu.pdf>.

Sjölund, A-K. 2009. Verkkokirjasto Theseuksen toimintaraportti. Hakupäivä 2.4.2012, <https://wiki.hamk.fi/download/attachments/19139780/OA+-hanke+Raportti.pdf?version=1&modificationDate=1301581082000>.

Sjölund, A-K., tohtorikoulutettava, Turun yliopisto. Re: Theseus-opinnäytetyö. Sähköpostiviesti k8raan00(at)students.oamk.fi 3.5.2012.

Stenvall, K. Opinnäytetyökulttuurit ammattikorkeakouluissa. 1999. Helsinki: Opetusministeriö.

Suoratoiston perusteet, FLOSS Manuals. 2012. Hakupäivä 20.2.2012, http://fi.flossmanuals.net/ogg-theora/ch030_suoratoiston-perusteet.

Suvanto, H. 2008. Luvat, lait, pelisäännöt, sopimukset. Teoksessa H. Vaarala (toim.), Monikanavajakelun työkalupakki. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu, 15–35.

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404.

Theseus-julkaisuarkisto, ohjausryhmä. 2011. Theseus-julkaisuarkiston ohjausryhmän kokous. Muistio 11.11.2011. Hakupäivä 5.4.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?d749d4a0b210ce530d588b2774f64a39>.

Theseus-julkaisuarkisto, ohjausryhmä. 2012. Theseus-julkaisuarkiston ohjausryhmän kokous. Muistio 10.2.2012. Hakupäivä 5.4.2012, <https://wiki.hamk.fi/download/attachments/19139159/20120210.pdf?version=2&modificationDate=1331276891000>.

Theseus-julkaisuarkisto, ohjausryhmä. 2012b. Theseus-julkaisuarkiston ohjausryhmän kokous 29.5.2012. Pöytäkirjan luonnos. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Theseus-julkaisuarkisto. 2012c. Toimintakertomus 2011. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Theseus-julkaisuarkisto, 2012d. Toimintasuunnitelma 2012. (Ei julkaisupaikkaa.) Tekijöiden hallussa.

Theseus-verkkokirjasto, ohjausryhmä. 2010a. Theseus-verkkokirjaston ohjausryhmän ensimmäinen kokous. Muistio 3.6.2010. Hakupäivä 5.4.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?0364cecb5e39c4ac1b63cc4d0aaaaf03>.

Theseus-verkkokirjasto, ohjausryhmä. 2010b. Theseus-verkkokirjaston ohjausryhmän kokous. Muistio 17.11.2010. Hakupäivä 5.4.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?e9e6bf5407834a62582dd06da0e7f500>.

Theseus-verkkokirjasto, ohjausryhmä. 2011. Theseus-verkkokirjaston ohjausryhmän kokous. Muistio 4.4.2011. Hakupäivä 5.4.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?2ece39371daf4af088b4c2a254dc9fa0>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2010. Opinnäytetyöt ja tietosuoja. Hakupäivä 11.5.2012, http://www.tietosuoja.fi/uploads/dczky_1.pdf.

Tilastokeskus. 2011. Ammattikorkeakoulukoulutus 2011. Hakupäivä 8.3.2012, http://www.stat.fi/til/akop/2011/01/akop_2011_01_2011-11-15_fi.pdf.

Toikkanen, T. & Oksanen, V. 2011. Opettajan tekijänoikeusopas. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

Tolonen, T. 2011. Kooste streaming-palveluun liittyvistä tekijänoikeudellisista, taloudellisista yms. asioista. Theseus-julkaisuarkisto, ohjausryhmä. Muistio 11.11.2011, liite 2. Hakupäivä 21.2.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?d749d4a0b210ce530d588b2774f64a39>.

Tutkimuksen asema ja tehtävät väliaikaisissa ammattikorkeakouluissa. 1992. Keskustelumuistio ammattikorkeakoulujen ja nuorisoasteen koulutuksen kehittämisestä 1. Koulutus- ja tiedepolitiikan linja. Helsinki: Opetusministeriö.

Valtakirja verkkokirjastolle. 2007. Hakupäivä 6.6.2012, <https://docs.google.com/file/d/0B-768zvyVQMjNzY2YThmN2QtODgzZS00ODI3LTliOWUtZDEzMjQ0MWVINWE5/edit>.

Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 15.5.2003/352.

Varmola, T., rehtori, Seinäjoen ammattikorkeakoulu & Koskimies, T., kirjastonjohtaja, Seinäjoen kampuskirjasto. 2012. Puhelinhaastattelu 24.5.2012.

Viita, S. 2008. Theseus - ammattikorkeakoulujen yhteinen julkaisuarkisto. Hakupäivä 2.4.2012, <http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/tietolinja/0208/theseus.html>.

Viita, S. 2011. Theseus-toimintakertomus 2010. Theseus-verkkokirjasto, ohjausryhmä. Muistio 4.4.2011, liite 2. Hakupäivä 5.4.2012, <http://www.amkit.fi/download.php?2ece39371daf4af088b4c2a254dc9fa0>.

Viita, S., atk-suunnittelija, Kansalliskirjasto, kirjastoverkkopalvelut. 2012. Skype-haastattelu 4.5.2012. Tekijöiden hallussa.

Yleistiedote OA-hankkeesta. 2008. Hakupäivä 13.2.2012, <https://iamk.wikispaces.com/Yleistiedote+OA-hankkeesta>.

Yliopistolaki 558/2009.

Haastattelukysymyksiä Samu Viidalle:

- Miten voisi selkokielellä kertoa, mitä tarkoittavat Syli-syöttöjärjestelmä ja REST-rajapinta? Kumpi on oikea termi: SYLI vai Syli?
- Mikä on oikea termi streamaukselle? (Stream-palvelu/streaming-palvelu/streamaus /striimaus?)
- Mikä on Theseus-julkaisutuen muutos (tapahtui vuoden vaihteessa 2009-2010)? Mitä vaikutuksia muutoksella oli?
- Shibboleth: onko kaikilla käytössä? Milloin saivat käyttöön? Loppuiko töiden syöttäminen ilman Shibboleth-kirjautumista 31.12.2009 kuten oli tarkoitus?
- Saatiinko vanhojen opinnäytetöiden siirtoon muista elektronisista arkistoista lupa? Siirrettiinkö vanhoja töitä paljon? Mitkä ammattikorkeakoulut siirsivät?
- Onko jotakin tiettyjä päivämääriä tai edes kuukausia jolloin voi sanoa, että Theseus otettiin käyttöön? Millon pilotoijille, milloin kaikille? Onko tarkkoja aikoja ammattikorkeakouluittain?
- OA-muistiossa (15.9.2009) kerrotaan että Open Access -hankkeen ajan Theseuksen www-sivu sijaitsi SeAMK:n palvelimella ja päivittämisen hoiti Sjölund. Hankkeen loppuraportin mukaan Kansalliskirjasto vastasi Theseuksen teknisestä toteutuksesta, ylläpidosta sekä palvelintilasta. Tarkoittaako tämä sitä, että vain staattinen etusivu oli SeAMK:n palvelimella?
- Pilotoinnin aikana toivottiin, että DSpacen ja Voyagerin toimintoja yhdistettäisiin. Tarkoittaako tämä samaa kuin automaattinen metadatan vienti?
- Voimmeko saada nähtäväksi Kansalliskirjaston kesällä 2010 tekemän kyselyn, jossa amk-kirjastoilta kysyttiin Theseus-käytänteistä?
- Minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia ja visioita Theseuksen suhteen on?

Haastattelukysymyksiä Anna-Kaisa Sjölundille:

- Kuka keksi Theseus-nimen? Miksi juuri se valittiin? Mitä muita vaihtoehtoja oli?
- Ketä muita kuului Lea Ryyänen-Karjalaisen johtamaan lupatyöryhmään? (Anna-Kaisa Sjölund, Iris Tahvanainen ja Maija Nurminen? Kokoonpano oli tiedusteluvaiheessa, kun se mainittiin.)
- Ammattikorkeakoulujen annettiin pitää omat käytäntönsä tiivistelmien suhteen, jotta kunkin erityistarpeet tulisivat huomioitua. Mitä nämä erityistarpeet olivat; koskivatko vain sitä, millä kielillä tiivistelmät olivat?

Haastattelukysymyksiä Tapio Varmolalle ja Tarja Koskimiehelle:

- Kuka keksi Open Access -hankkeen? Kuka keksi julkaisuarkiston?
- Mitä ehti tapahtua ennen ensimmäistä netistä muistiona löytyvää ohjausryhmän kokousta 6.2.2007? (Muistiosta käy ilmi, että tuossa vaiheessa jo etsitty/haastateltu koordinaattoriksi ja suunnittelijaksi hakeneita eli projekti on jo käynnissä.)
- Budjetti: riittikö 330 000 euroa vuodessa kustannuksiin? Saatiinko opetusministeriöltä kaikkina vuosina 2007–2009 200 000 euroa eli yhteensä 600 000 euroa?
- Jonakin vuonna sanottiin, että verkkojulkaisuun menee noin $\frac{1}{3}$ budjetista ja Theseukseen $\frac{2}{3}$. Voiko näin sanoa kaikista hankkeen vuosista 2006–2009?
- Haettiin OA-hankkeelle jatkorahoitusta vuodelle 2010?
- Työskentelivätkö koordinaattori ja suunnittelija Laurea-ammattikorkeakoulun tiloissa Espoossa 2006–2009?

Theseus-käytänteet

1. Mistä ammattikorkeakoulusta olette?

**2. Milloin ammattikorkeakoulunne alkoi tallentaa opinnäytetöitä Theseukseen?
(Vuosi ja kuukausi)**

3. Kuka käytännössä tallentaa opinnäytetyön, eli syöttää työn kuvailutiedot ja tallentaa tiedoston Theseukseen?

- ☐ Opiskelija itse
- ☐ Opintotoimisto
- ☐ Kirjasto
- ☐ Joku muu taho, mikä?

4. Jos valitsitte edellisessä kysymyksessä jonkin muun vaihtoehdon kuin "opiskelija itse", miten opiskelijan suostumus työn sähköiseen tallentamiseen varmistetaan?

5. Kuka julkaisee tallennetun työn Theseukseen? (Kuka vapauttaa tallennetut työt julkisiksi?)

- ☐ Opintotoimisto
- ☐ Kirjasto
- ☐ Joku muu taho, mikä?

6. Tallennetaanko teillä kaikki opinnäytetyöt Theseukseen? (Voitte valita useamman vaihtoehdon.)

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei, jos opiskelija ei halua
- ☐ Ei, jos toimeksiantaja ei halua
- ☐ Ei, jos arvosana on liian matala
- ☐ Ei, joku muu peruste. Mikä?

7. Rastita listasta, minkä arvosanan työt teillä hyväksytään ammattikorkeakoulunne käytännön mukaan Theseukseen.

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ Kaikki hyväksytään

8. Onko teillä käytössä vaihtoehtoja tallennuspaikkaa opinnäytetöille? (Voitte valita useamman vaihtoehdon.)

- ☐ Kyllä, ammattikorkeakoulun intra
- ☐ Kyllä, paperinen versio ammattikorkeakoulun kirjastossa
- ☐ Kyllä, joku muu. Mikä?
- ☐ Ei

9. Vaaditaanko Theseukseen tallennetusta opinnäytetyöstä myös paperinen versio ammattikorkeakoulun kirjastoon?

- ☐ Kyllä
- ☐ Ei

10. Onko Theseukseen siirretty jälkikäteen opinnäytetöitä jostakin muusta sähköisestä tallennuspaikasta (esim. aiempi elektroninen julkaisuarkisto) ajalta, jolloin Theseus ei vielä ollut käytössä ammattikorkeakoulussanne?

- ☐ Kyllä, kaikki
- ☐ Kyllä, osa. Mitkä ja miksi ne?
- ☐ Ei

11. Mitä muuta kuin opinnäytteitä ja henkilökunnan julkaisuja toivoisitte voivanne tallentaa Theseukseen?

12. Oletteko tyytyväisiä Theseuksen nykyisiin opinnäytetöiden kuvailutietoihin eli metadataan? Jos ette, mitä tietoja haluaisitte muuttaa/lisätä/poistaa?

13. Millaisin perustein opinnäytteitä poistetaan Theseuksesta julkaisemisen jälkeen?

14. Tähän kenttään voitte kertoa kokemuksia Theseuksen käytöstä. Onko käyttö ollut sujuvaa? Onko ongelmia ilmennyt?

15. Onko mielessänne kehittämisideoita?